

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Živilės Valeikaitės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai moterims
Peculiarities of Imprisonment Execution for Women**

Vadovė: doc. dr. Ilona Michailovič
Recenzentas: doc. dr. Gintautas Sakalauskas

Vilnius
2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama, kokie moterų poreikiai yra įvertinami reglamentuojant laisvės atėmimo bausmės vykdymą tarptautinės ir Lietuvos teisės aktuose, lyginami nustatyti ypatumai bei aiškinamasi, kokiems poreikiams Lietuvoje skiriama mažai arba visai neskiriama dėmesio. Darbe tiriami atliekančių laisvės atėmimo bausmę moterų dinamikos tendencijos pokyčiai, duomenys apie nuteistas šia bausme ir kokią įtaką nustatyti duomenys gali daryti atliekant bausmę. Atskleidžiama, su kokiomis problemomis susiduria kalinčios nuteistosios, tiriant mokslinę literatūrą ir socialinių darbuotojų patirtį. Vertinama, kokius sunkumus lemia bausmės atlikimo sąlygos moterų resocializacijai laisvės atėmimo vietų įstaigoje bei koks socialinių darbuotojų vaidmuo resocializacijos procese.

Pagrindiniai žodžiai: kalinčios moterys, laisvės atėmimo bausmės vykdymas, socialiniai darbuotojai, resocializacija.

This paper analyses what needs of women are taken into account when regulating the execution of imprisonment in international and Lithuanian legislation, compares the peculiarities identified and explains what needs are given little or no attention in Lithuania. The paper examines the changes in the dynamics of women serving an imprisonment sentence, the data on women sentenced to this sentence and the impact that the findings may have on the sentence. It reveals the problems faced by women prisoners in imprisonment by exploring the scientific literature and the experience of social workers. It assesses the difficulties that the conditions of imprisonment create for the resocialisation of women in prison and the role of social workers in the resocialisation process.

Keywords: women prisoners, the execution of imprisonment, social workers, resocialization.

TURINYS

IŽANGA	2
1. LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO YPATUMŲ MOTERIMS LIETUVOS NACIONALINĖS TEISĖS ASPEKTAI TARPTAUTINĖS TEISĖS KONTEKSTE.....	7
1.1. Įkalinimo ypatumai moterims ir juos lemiantys veiksniai tarptautinės teisės aktuose ..	8
1.2 Laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai moterims Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje	16
1.3 Moterų Lietuvos laisvės atėmimo įstaigose	19
1.3.1 Laisvės atėmimo bausmę atliekančių moterų dinamikos tendencijos pokyčiai.....	19
1.3.2 Lietuvos teismų nuosprendžiuose pateikiami duomenys apie nuteistąsias, galintys daryti įtaką laisvės atėmimo bausmės vykdymui.....	21
2. PROBLEMAS, SU KURIOMIS SUSIDURIA NUTEISTOSIOS ĮKALINIMO METU ..	24
2.1 Gyvenimo sąlygos moterų laisvės atėmimo vietoje.....	25
2.2 Sveikatos priežiūra.....	29
2.3 Šeiminių santykių puoselėjimas ir jų svarba.....	34
2.4 Moterų užimtumo įvairovės trūkumas	38
2.5 Sėkmingos kalinių moterų resocializacijos kliūtys.....	40
3. KOKYBINIS TYRIMAS (INTERVIU): SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ VAIDMUO MOTERŲ RESOCIALIZACIJOS PROCESSE IR SUNKUMAI, SU KURIAIS SUSIDURIA NUTEISTOSIOS, SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ AKIMIS.....	45
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	51
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	54
SANTRAUKA	66
SUMMARY	67
PRIEDAI.....	68

IŽANGA

Temos aktualumas. Tarptautinėje teisėje pripažįstama, kad moterys kalinės priklauso vienai iš pažeidžiamų grupių (Jungtinių Tautų Bankoko taisyklės, 2011). Šios nuteistosios turi specifinių poreikių ir reikalavimų, tačiau daugelis laisvės atėmimo vietų įstaigų sistemų pasaulyje yra išskirtinai pritaikytos vyrams. Lietuva nėra išimtis – Panevėžio kalėjimas nuo pat jo įkūrimo 1893 m. nebuvo skirtas vien moterims, reorganizuotas į tokį jis buvo tik 1960 m. (Tilmantaitė, Morozovas, 2016). Todėl natūralu, kad šis kalėjimas nebuvo įrengtas vertinant moterų poreikius. Nors pamažu Lietuvoje stengiamasi atliepti moterų poreikius, pavyzdžiui, įrengiant Motinos ir vaiko namus, ar suvienodinant bausmę atliekantiems vyrams ir moterims laisvės atėmimo bausmės vykdymo sąlygas, pavyzdžiui, Panevėžio kalėjime įrengiant sporto salę, tačiau vis dar nėra tinkamai vertinami kiti specifiniai poreikiai ir jų reikšmė: motinystė ir nėštumas, šeiminiai santykiai, sveikata, saugumas, psichologinės problemos, įvairios priklausomybės, higiena, kokybiškas užimtumas.

2022 metų duomenimis (žr. 1 lentelė, Priedas Nr. 3), Lietuvoje laisvės atėmimo bausmę atliekančios moterys tarp visų laisvės atėmimo bausmės nuteistų asmenų sudarė 4,21 proc., iš jų – 0,02 proc. nepilnamečių moterų, t. y. – 1 mergina. Tai yra mažuma visų nuteistųjų, kurių specifiniai poreikiai yra nulemti biologinių, etinių ir moralinių skirtumų, į kuriuos atsižvelgiant aptariamoms bausmės vykdymas turi būti pritaikomas. Įvairiuose šaltiniuose sutariama, kad moterų nusikaltimai yra ne tokie sunkūs ir pavojingi lyginant su vyrų padaromais nusikaltimais (Sarre *et al.*, 2021), tačiau nepaisant to, moterų kalėjime drausmė ir bausmės vykdymo sąlygų griežtumas išlieka tokie patys, kaip ir vyrų kalėjimuose.

Todėl yra būtina gilintis į kalinčių moterų poreikius, gyvenimą iki įkalinimo ir ieškoti būdų kaip joms padėti bei kuo labiau sumažinti įkalinimu padaromą žalą, nes laisvės atėmimo bausmė tik apsunkina moterų resocializaciją po laisvės atėmimo bausmės atlikimo ir tokiu būdu pablogina gyvenimo sąlygas, įsidarbinimo galimybes bei psichologinę būklę. Nepaisant to, kad prastos bendros įkalinimo sąlygos yra plačiai analizuojamos literatūroje ir problemos seniai yra žinomos, pavyzdžiui, apie prastas sąlygas Lietuvos kalėjimuose yra pasisakyta ne viename Europos Žmogaus Teisių teismo sprendime, tačiau situacija išlieka prasta ir verta pamąstyti kokia ji yra taip mažai analizuojamoje moterų laisvės atėmimo įstaigoje.

Darbo tikslas. Atskleisti, kas lemia laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumų moterims reikšmę, kokie moterų poreikiai jau yra atliepiami tarptautinės ir Lietuvos teisės aktuose, kokie

dar turėtų būti įvertinami bei su kokiomis problemomis susiduria laisvės atėmimo bausmę atliekančios nuteistosios.

Darbo uždaviniai. Šiame magistro darbe yra keliami 6 uždaviniai:

1) Išanalizuoti, kokie moterų laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai yra įtvirtinti tarptautinėje teisėje ir kas juos lemia.

2) Ištirti, su kokiais moterų specifiniais poreikiais susiję įkalinimo ypatumai yra įtvirtinti Lietuvos teisės aktuose ir jų atitikimą tarptautinėje teisėje nustatytiems standartams.

3) Išsiaiškinti, už kokių nusikaltimų padarymą moterys atlieka laisvės atėmimo bausmę, atliekančių šią bausmę tendenciją Lietuvoje bei duomenis apie nuteistasias, galinčius daryti įtaką laisvės atėmimo bausmės vykdymui.

4) Išanalizuoti, kokios problemos kyla moterims, atliekančioms laisvės atėmimo bausmę, jų pasekmes.

5) Atskleisti, su kokiais sunkumais susiduriama kalinių moterų resocializacijos procese, vykstančiame nuteistosioms atliekant laisvės atėmimo bausmę uždaro ir pusiau atviro tipo laisvės atėmimo vietų įstaigoje.

6) Ištirti, koks yra socialinių darbuotojų vaidmuo atliekančių laisvės atėmimo bausmę moterų resocializacijos procese ir su kokiais sunkumais susiduria nuteistosios bausmės atlikimo metu iš socialinių darbuotojų perspektyvos.

Darbo objektas. Šio magistro darbo objektas yra laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai moterims, susijęs tarptautinis ir Lietuvos teisinis reglamentavimas bei praktikoje kylančios problemos, su kuriomis susiduriama laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu bei resocializacijos procese, vykstančiame moterims atliekant laisvės atėmimo bausmę Panevėžio kalėjime.

Tyrimo metodai. Magistro darbe naudojami šie metodai:

1) Teisės aktų analizės metodas – šis metodas darbe buvo naudojamas siekiant ištirti esamą laisvės atėmimo bausmės vykdymo moterims reglamentavimą tarptautinėje teisėje ir Lietuvos bausmių vykdymo teisėje.

2) Sisteminės analizės metodas – naudojamas analizuojant teisinio reglamentavimo spragas, tiriant į kokius moterų poreikius nėra atsižvelgiama vykdant laisvės atėmimo bausmę, kokios problemos nuteistosioms kyla dėl tinkamai neįvertintų poreikių.

3) Lyginamasis metodas – magistro darbe buvo pasitelktas šis metodas analizuojant ar sutampa įtvirtinti tiriamos bausmės ypatumai tarptautinėje ir Lietuvos teisėje bei tikrinant nacionalinėje teisėje nustatytų standartų aktualumą Lietuvoje.

4) Oficialios statistikos duomenų analizės metodas – analizė atliekama remiantis Lietuvos kalėjimų tarnybos duomenimis, pateiktais Oficialios statistikos portalui apie nuteistuosius moteris ir vyrus laisvės atėmimo įstaigose 2013–2022 m. (Priedas Nr. 1). Kadangi Lietuvos kalėjimų tarnyba Oficialios statistikos portalui teikia duomenis apie bendrą nuteistųjų skaičių laisvės atėmimo įstaigose metų pabaigoje neišskaidant nuteistųjų, atliekančių arešto ir laisvės atėmimo bausmes, o teikiami duomenys Informatikos ir ryšių departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos apie šias bausmes atliekančius asmenis nėra diferencijuojami pagal lyties kriterijų, todėl Lietuvos kalėjimų tarnybai pateikti duomenys analizuojami įvertinus tai, kad arešto bausmę atliekančių nuteistųjų dalis tiriamu laikotarpiu neviršijo 1,5 proc. visų nuteistųjų, esančių laisvės atėmimo įstaigose ir neturės esminės įtakos daromoms išvadoms. Tyrimo laikotarpis pasirinktas iki 2022 metų, kadangi magistro darbo rengimo metu naujesnė informacija dar nebuvo pateikta.

5) Teismų nuosprendžių analizės metodas – šis metodas naudotas analizuojant duomenis apie nuteistas, pateiktus Lietuvos pirmos ir apeliacinės instancijos teismų priimtuose nuosprendžiuose baudžiamosiose bylose 2019–2023 m. (priedas Nr. 3). Šiose bylose moterys buvo nuteistos laisvės atėmimo bausme pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 260 straipsnį – už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtą disponavimą labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – ir BK), 2000). Nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis yra įtvirtinti BK 259–266¹ straipsniuose ir, vertinant šiose teisės normose numatytas bausmes, tik BK 260 ir 261 straipsniuose vienintelė galima bausmė – terminuotas laisvės atėmimas. Įvertinus aktualių nuosprendžių kiekį Liteko viešoje teismų sprendimų paieškoje, buvo pasirinkta analizuoti teismų nuosprendžius, kuriais moterys buvo nuteistos laisvės atėmimo bausme už BK 260 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo padarymą. Atrinktais 78 Lietuvos teismų nuosprendžiais nuo 2019 m. sausio 1 d. iki 2023 m. gruodžio 31 d. už BK 260 straipsnyje įtvirtintą nusikaltimą terminuota laisvės atėmimo bausmė buvo paskirta 72 moterims. Iš atrinktų šio darbo autorės išanalizuotų 78 teismų nuosprendžių buvo išskirti duomenys, individualizuojantys nuteistųjų charakteristiką, galintys daryti įtaką laisvės atėmimo bausmės vykdymui. Šie duomenys susisteminti ir pateikiami Priede Nr. 5. Analizuojant atrinktus teismų nuosprendžius pastebėta, kad viešai skelbiamuose teismų nuosprendžiuose yra pateikiamas skirtingas kiekis informacijos apie kaltinamąsias bei pasirinkta šią informaciją nuasmeninti skirtingai, todėl gauti duomenys vertinami atsižvelgiant į šią aplinkybę.

6) Ekspertų interviu metodas – tiriant Panevėžio kalėjime dirbančių socialinių darbuotojų pagalbą šioje įstaigoje bausmę atliekančioms moterims, išskiriant nuteistosioms kylančias problemas ekspertų akimis. Tyrimas buvo atliktas gavus Lietuvos kalėjimų tarnybos sutikimą atlikti empirinį tyrimą (interviu) Panevėžio kalėjime ir 2 socialinių darbuotojų sutikimus dalyvauti jame. Sutikimai buvo gauti informavus Lietuvos kalėjimų tarnybą ir socialines darbuotojas apie tyrimo tikslus, atlikimo būdą bei kur ir kaip tyrimo duomenys bus panaudoti. Interviu atliktas pasitelkiant virtualią pokalbių platformą „Zoom“ (<https://zoom.us/>), per kurią, gavus tyrimo dalyvių sutikimus, interviu buvo įrašomi, pokalbiai transkribuoti autorės ir pateikti prieduose Nr. 6 ir 7. Interviu vyko 2024 m. balandžio 5 d.

Darbo originalumas. Lietuvoje yra parašyta nemažai mokslinių darbų ir atlikta tyrimų apie laisvės atėmimo bausmę, įkalinimo įstaigas, sąlygas jose, tačiau šiuose darbuose dažniausiai aprašoma bendra visų nuteistųjų laisvės atėmimo bausmė padėtis, jų išgyvenimai. Dažniausiai aptariamos problemos nesigilinant į tam tikrus ypatumus, kurie reikšmingi atskiroms nuteistųjų grupėms, pavyzdžiui, lyties požiūriu. Mokslinių darbų, kurie analizuotų išskirtinai moterų padėtį atliekant laisvės atėmimo bausmę ir jų išgyvenimus yra vos keli, vienas iš jų yra Tereškino ir kitų autorių monografija „Moterys Lietuvos baudžiamojo teisingumo sistemoje: nuo baudimo praktikų iki bausmės patirčių“, kuri publikuota 2021 metais. Iki šios monografijos moterų padėtis vykdančios laisvės atėmimo bausmę analizuojama nebuvo, tik bendrais bruožais užsimenama atskiruose moksliniuose darbuose, pavyzdžiui, Gintauto Sakalausko ir kitų bendraautorių 2020 m. monografijoje „Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos“. Taip pat 2023 m. yra parašytas Karolinos Vysockytės magistro darbas „Moteryų padarytų nužudymų ypatumai“, kuriame viena darbo dalis yra skiriama kalinimo sąlygų analizei, tačiau ji orientuota į apibrėžtą moterų grupę. Laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumų moterims problematika užsienio literatūroje sulaukia kur kas daugiau dėmesio, kuris yra skiriamas konkrečioms atskiroms kalinėms kylančioms problemoms, tačiau sunkumai nėra analizuojami kompleksiskai ir su aktuali laisvės atėmimo bausmės vykdymo reglamentavimu. Dėl šios priežasties, magistro darbe laisvės atėmimo bausmės vykdymas analizuojamas reglamentuotų ypatumų moterims ir kalinėms kylančių problemų, atliekant laisvės atėmimo bausmę, kontekste, tiriami aspektai, kuriems svarbu skirti dėmesį nuteistų moterų resocializacijos procese, vykstančiame bausmę atliekant uždaro ir pusiau atviro tipo laisvės atėmimo vietų įstaigoje, bei kokį vaidmenį šiame procese užima socialiniai darbuotojai.

Darbo šaltiniai. Magistro darbo rašymo metu pagrindiniai informacijos šaltiniai buvo tarptautinės teisės aktai – Europos kalėjimų taisyklės, Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos rezoliucija dėl elgesio su kalinčiomis moterimis ir moterims pažeidėjoms taikomų priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu, taisyklių, Jungtinių Tautų tipinės minimalios elgesio su kaliniais taisyklės, Lietuvos teisės aktas – Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Taip pat svarbiu šaltiniu buvo Artūro Tereškino ir kitų bendraautorių monografija „Moterys Lietuvos baudžiamojo teisingumo sistemoje: nuo baudimo praktikų iki bausmės patirčių“, oficialios statistikos duomenų portalo duomenys bei 2019–2023 m. Lietuvos teismų priimti nuosprendžiai baudžiamosios bylose, kuriose moterys buvo nuteisiamos laisvės atėmimo bausme už nusikaltimo, įtvirtinto Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 260 straipsnyje, padarymą.

1. LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO YPATUMŲ MOTERIMS LIETUVOS NACIONALINĖS TEISĖS ASPEKTAI TARPTAUTINĖS TEISĖS KONTEKSTE

Siekiant ištirti laisvės atėmimo bausmės, paskirtos moterims, vykdymo ypatumų teisinį reglamentavimą, išskirti probleminius aspektus, yra tikslinga analizuoti aktualius tarptautinės teisės aktus, taip pat oficialios statistikos portalo atrinktus statistinius duomenis apie laisvės atėmimo vietose bausmę atliekančius asmenis, teismų praktiką ir bausmių vykdymo reglamentavimą nacionalinėje teisėje. Šioje dalyje analizuojami tarptautinės teisės aktuose įtvirtinti standartai, nustatantys elgesio su teisės pažeidėjomis bei laisvės atėmimo įstaigų sąlygų nuteistosioms gaires. Taip pat analizuojami atrinkti statistiniai duomenys bei teismų praktika, siekiant išskirti veiksnius, į kuriuos turėtų būti atsižvelgiama vykdant laisvės atėmimo bausmę moterims, tiriant duomenis apie nuteistasias (amžių, išsilavinimą ir k.t.). Galiausiai vertinamas Lietuvos teisės reglamentavimas, susijęs su laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumais moterims.

Lietuvos valstybės institucijos, priimdamos ar keisdamos nacionalinę teisę, turi pareigą atsižvelgti į tarptautinės teisės aktus, praktikoje kylančias problemas. Pažymėtina, kad tarptautinės teisės dokumentai, kurie nustato tam tikrus reikalavimus, sąlygas laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietose, yra rekomendacinio pobūdžio, todėl ne visada Lietuvoje yra į juos atsižvelgiama. Praktikoje pasitaikė situacijų, kai buvo atsisakoma keisti reglamentavimą, susijusį su bausmės vykdymu, iki klausimas galutinai bus išspręstas Europos Žmogaus Teisių Teisme (Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT), 2017 m. gegužės 23 d. sprendimas). Šioje magistro darbo dalyje nacionalinės teisės aktai bus analizuojami nurodytų tarptautinės teisės aktų kontekste, vertinama, kiek yra atsižvelgiama į iš praktikos išskirtus veiksnius, siekiant išsiaiškinti, kiek Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas, priimdamas teisės aktų pakeitimus, bei įstatymų vykdomoji valdžia atsižvelgia į tarptautinėje teisėje priimtas rekomendacijas, praktikoje kylančias problemas.

1.1. Įkalinimo ypatumai moterims ir juos lemiantys veiksniai tarptautinės teisės aktuose

Tarptautiniuose standartuose dėmesys į tam tikrus ypatumus, kurie turėtų būti numatyti laisvės atėmimo bausmę atliekančioms moterims, yra skiriamas nuo 1955 m., kai buvo priimtos Jungtinių Tautų tipinės minimalaus elgesio su kalintais taisyklės¹, Aidukas, 2004). Vėlesniuose tarptautinės teisės aktuose numatomų ypatumų ribos praplečiamos: 2006 m. Europos Tarybos ministrų komitetas priėmė rekomendaciją, kuria nustatė elgesio su kalintais tarptautinius standartus – Europos kalėjimų taisyklės (Europos Tarybos Ministrų komiteto... (toliau – EKT), 2006), 2011 m. Jungtinių Tautų Generalinė asamblėja priėmė rezoliuciją dėl elgesio su kalintomis moterimis ir moterims pažeidėjoms taikomų priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu, taisyklių (Jungtinių Tautų Bankoko taisyklės, 2011), o 2015 m. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė peržiūrėtas Jungtinių Tautų tipines minimalias elgesio su kalintais taisyklės (Jungtinių Tautų tipinės minimalios elgesio... (toliau – Mandelos taisyklės), 2015). Nustatytų standartų ribos buvo plečiamos tiek papildant jau esamus ypatumus, tiek numatant naujų. Didžiausias dėmesys šiam klausimui skirtas Bankoko taisyklėse, nes šis aktas priimtas atsižvelgiant būtent į bausmės atlikimo metu kylančias problemas moterims. Analizuojant nurodytus teisės aktus, šioje magistro darbo dalyje bus atskleidžiami veiksniai, kurie lemia įtvirtintų laisvės atėmimo bausmės vykdymo specialių taisyklių moterims tarptautiniuose teisės aktuose svarbą.

Analizuojant nurodytus tarptautinės teisės aktus, pirmieji bendriausi ir savaiame suprantami ypatumai, yra susiję su moterų **saugumo užtikrinimu**. EKT apsiribojama reikalavimu vyrus ir moteris laikyti atskirai, kai tuo tarpu Mandelos taisyklėse šis aspektas lemia 2 reikalavimus: 1) vyrus ir moteris laikyti atskirose institucijose arba bent visiškai atskiruose pastatuose ar patalpose, 2) institucijoje, kuri skirta vyrams ir moterims, moterų skyriui turi vadovauti pareigūnė moteris, kurios žinioje būtų visi įstaigos dalies patalpų raktai, o darbuotojams vyrams yra leidžiama įeiti į moterų skyrių tik su pareigūnių moterų palyda. Vyrų patekimui į tokias patalpas išimtis numatyta pastariesiems atliekant profesines funkcijas, pavyzdžiui – gydytojams. Šių kategorijų kalintųjų atskyrimas ir apribojimas pareigūnams yra labai svarbus siekiant kiek įmanoma labiau sumažinti smurto ir konfliktinių situacijų riziką, apsaugoti

---

¹ Mandelos taisyklėse nėra praplečiami Jungtinių Tautų tipinėse minimalaus elgesio su kalintais taisyklėse nustatyti standartai, susiję su laisvės atėmimo bausmę atliekančiomis moterimis. Dėl šios priežasties Jungtinių Tautų tipinės minimalaus elgesio su kalintais taisyklės šioje dalyje atskirai analizuojamos nebus, remiamasi jų atnaujinta redakcija – Mandelos taisyklėmis.

nuteistasias nuo žodinio ir fizinio smurto, ypač seksualinės prievartos, o taip pat padeda užtikrinti tinkamą institucijos valdymą (Association for the prevention..., 2024). Pažymėtina, kad nuteistosios saugomos nuo seksualinio ar kitokio smurto ne tik galimo patirti iš kitų kalinių, tačiau ir iš kalėjimo personalo. Smurto ir prievartos rizika, kylanti iš pareigūnų, yra pavojingesnė, nes kalėjimo darbuotojai yra galios pozicijoje, todėl gali būti pasitelkiama tiek tiesioginė, tiek netiesioginė įtaka. Tokie veiksmai, geriausiu atveju, gali apimti bausmę atliekančių moterų šnipinėjimą gyvenamosiose patalpose, dušuose, tualetuose arba įsiveržimą į jų kameras, kai jos nusirengia, o blogiausiu – reikalavimą seksualinių paslaugų mainais už prekes ir paslaugas arba išprievartavimo normalizavimą (Pillet, 2020). Be to, šis nuteistųjų ir pareigūnų atskyrimas lyties aspektu labai svarbus moterims kalinėms sumažinant bausmės atlikimo baimę, pašalinamas vienas iš galimų psichologinių traumų dirgiklių, kai moterys į laisvės atėmimo vietą atvyksta anksčiau patyrusios seksualinę prievartą ar kitą neigiamą patirtį, susijusią su vyrų agresija.

Bankoko taisyklėse nėra keliami tokie griežti apribojimai personalo diferencijavimui lyties aspektu, tačiau išskiriami atskiri atvejai, kuriais kartu su nuteistosiomis turi būti tik pareigūnė moteris, kaip, pavyzdžiui, medicininių apžiūrų metu ar atliekant asmens kratą. Verta pažymėtina, kad reikalavimas asmens kratą nuteistiesiems atlikti tos pačios lyties pareigūnams yra bendras reikalavimas, apie kurį, kaip pažeidžiantį žmogiškąjį orumą, yra pasisakęs ir EŽTT (EŽTT 2001 m. liepos 24 d. sprendimas). Bankoko taisyklėse, priešingai nei kituose aptartuose teisės aktuose, raginama atsižvelgti į tai, kad kalinės moterys neproporcingai dažnai patiria smurtą šeimoje, todėl su jomis turi būti tinkamai konsultuojamasi dėl to, kas, įskaitant šeimos narius, gali jas lankyti. Atsižvelgimas į moters saugumą pasimatymų metu yra sveikintinas žingsnis, atkreipiantis dėmesį į pasaulinę smurto artimoje aplinkoje problemą, nes Europos Komisijos duomenimis, viena iš trijų moterų yra patyrusios psichologinį ar fizinį smurtą bent kartą gyvenime (Directorate-General for Communication, 2023), o moterys laisvės atėmimo vietose yra itin pažeidžiamos, kadangi jų partneris gali jų padėties faktą panaudoti smurtaujant psichologiškai ir dar labiau apsunkinti jų padėtį. Taigi, nenustatant saugiklio asmenims, su kuriais gali pasimatyti nuteistosios, moterys nėra saugios nuo galimo patirti smurto ir bausmės atlikimo metu.

Antra nustatytų ypatumų grupė yra nulemta **nėštumo ir motinystės**. Tiek EKT, tiek Mandelos taisyklėse išskiriami ypatumai nėščiosioms, gimdyvėms bei auginančioms žindomus kūdikius – numatomas reikalavimas skirti specialias patalpas, kuriose būtų visa reikiama priežiūra ir gydymas minėtoms moterims bei vaikų darželis kūdikiams su

kvalifikuotais darbuotojais. Labai svarbu užtikrinti motinos ir vaiko kontaktą bent iki 6 mėnesių, kadangi yra nustatyta, kad kūdikiai būtent tiek laiko turi būti maitinami išskirtinai motinos pienu, siekiant užtikrinti vaiko optimalų augimą ir vystymąsi (World Health Organization, 2017, p. 3). Mandelos taisyklėse numatytas įpareigojimas imtis visų įmanomų priemonių, jog vaikas gimtų ligoninėje, o jei tai nepavyksta – vaiko gimimo liudijime neturi būti minimas gimimo vietos faktas. Tuo tarpu EKT žiūrima lanksčiau ir nustatoma, kad nėščiosioms turi būti leidžiama pasirinkti kur gimdyti. Reikšminga įvertinti didelę komplikacijų riziką nėštumo, gydymo bei pogimdyviniu metu, kurių prevencija reikalauja tinkamos ir kokybiškos specialistų priežiūros, todėl pozityviai vertinamos nustatytos rekomendacijos. Atsižvelgiant į nurodytas aplinkybes, labai svarbu įvertinti motinos bei vaiko sveikatos apsaugos reikšmę nepriklausomai nuo to ar ši grupė žmonių gyventų visuomenėje, ar laisvės atėmimo vietoje.

Be ankstesniuose tarptautinės teisės aktuose jau nustatytų standartų, Bankoko taisyklėse skiriamas dėmesys nuteistųjų vaikų interesams. Šiose taisyklėse akcentuojama, kad prieš arba priėmimo metu į bausmės atlikimo vietą, moterims, kurios augina vaikus, turi būti leidžiama pasirūpinti vaikais, įskaitant galimybę pagrįstai sustabdyti jų sulaikymą atsižvelgiant į vaikų interesus. Ši taisyklė reikšminga vertinant, kad motinos dažniau nei vyrai yra vienintelės vaiko globėjos, todėl didžiausia našta pasirūpinti jais tenka moterims. Bankoko taisyklėse taip pat įtvirtinti nauji ribojimai taikyti drausmines priemones nuteistosioms motinoms – gimdymo metu, per gimdymą ir iš karto po gimdymo moterims niekada nenaudojamos suvaržymo priemonės. Šis draudimas gali būti paaiškinimas rizikos sutrikdyti motinos ir kūdikio sveikatą padidinimu, pavyzdžiui, moterų surakinimas suvaržo nėščiųjų judėjimą, dėl ko padidėja griuvimo rizika, suvaržius judesius apsunkinamas gimdymo procesas, sukiamas papildomas stresas bei nustatyta, kad moterims, kurios buvo suvaržytos gimdymo metu, susidūrė su žindymo problemomis (DeAngelis, 2016). Bankoko taisyklėse pabrėžiama, kad ne tik turi būti sudaromos sąlygos motinoms žindyti kūdikius, kaip tai įtvirtinta kituose tarptautinės teisės aktuose, tačiau taip pat yra draudžiama atkalbinėti moteris nuo maitinimo krūtimi, nebent tai būtų daroma dėl jų specifinių sveikatos priežasčių. Dažnai moterys atkalbinėjamos nuo maitinimo krūtimi, nes tai suvokiama kaip kalėjimo rutinos trukdis (Bastick, Townhead, 2008). Atkalbinėjimas maitinti krūtimi taip pat gali būti nulemtas ir įkalinimo įstaigų siekio greičiau atskirti motinas nuo vaikų ir vaikus perkelti iš įkalinimo įstaigos.

Atsižvelgiant į įvairių valstybių praktiką kalėjimuose, Bankoko taisyklėse nustatyta, kad kalinėms moterims, kurių vaikai yra kalėjime kartu su jomis, turi būti suteikiama kuo daugiau

galimybių praleisti laiką su savo vaikais, dėl to turi būti įrengtos vaikų priežiūros patalpos arba priemonės, kad kalinės moterys galėtų dalyvauti kalėjimo veikloje. Šioje nuostatoje jau nėra pabrėžiama, kad vaikų priežiūros patalpos skiriamos tik kūdikiams. Tokios rekomendacijos nustatomos siekiant derinti tiek moters, kaip motinos, tiek moters, kaip kalinės, pareigas.

Bankoko taisyklėse pirmą kartą nustatomos gairės vaikų atskyrimo nuo motinų procedūrai. Visais atvejais turi būti veikiama geriausiais vaiko interesais ir yra suvokiama, kad daugeliu atveju atskyrimo procedūra neišvengiama, kai atliekama ilgesnė laisvės atėmimo bausmė. Nustatyta, kad atskyrimo procedūra turi vykti itin jautriai ir tik tada, kai nustatyta alternatyvi vaiko globos tvarka. Vaikų paėmimas iš kalėjimo, tinkamai neįvertinus vaikų interesų ir alternatyvių globos priemonių už kalėjimo ribų, gali turėti sunkių pasekmių tiek motinai, tiek vaikui, sukeldamas didžiules kančias ir rūpesčius motinai ir, tikėtina, ilgalaikę emociją, vystymosi ar fizinę žalą vaikui (Penal Reform International, Association for the Prevention of Torture, 2013, 16 p.). Po to, kai vaikai atskiriami nuo motinų, nuteistosioms moterims turi būti suteikta kuo daugiau galimybių ir sąlygų pasimatyti su savo vaikais, o apsilankymai, kuriuose dalyvauja vaikai, turi vykti aplinkoje, kurioje būtų sudarytos sąlygos atviram motinos ir vaiko bendravimui, teigiamai apsilankymo patirčiai, įskaitant personalo elgesį. Jei įmanoma, turėtų būti skatinamas ilgesnis bendravimas su vaikais. Šie veiksmai turėtų kiek įmanoma labiau pagerinti susitikimų patirtį, kad vaiko ir motinos susitikimai būtų pozityvūs, neasocijuojami su šiurpia aplinka, baimės jausmu ir nenutrūktų ryšys su vaiku.

Tarptautinės teisė aktuose, nustatant specialias taisykles nuteistų moterų bausmės atlikimui taip pat atsižvelgiama į moterų **fizinę sveikatą**, kurios ypatumai nulemti moterų **reprodukcinės sistemos**, susijusių **higienos** ir **mitybos** poreikių. Teisė į sveikatą yra laikoma pamatine žmonių teise, užtikrinančia gyvenimo orumą, ir kurios sudedamoji dalis yra reprodukcinės sistemos sveikatos užtikrinimas. Ši pamatinė teisė taip pat glaudžiai siejama su sanitarinėmis sąlygomis ir higiena (Office of the United Nations..., World Health Organization, 2008, p. 1–6). Pažymėtina, kad Mandelos taisyklėse apie ypatingus moterų higienos poreikius visai nėra užsimenama, nors numatomas reikalavimas sudaryti sąlygas tinkamai prižiūrėti plaukus ir barzdą, kad kaliniai galėtų išlaikyti gerą išvaizdą, atitinkančią jų savigarbą. Reikalavimas moteris aprūpinti specialiomis higienos priemonėmis suformuojamas EKT ir praplečiamas Bankoko taisyklėse. Pastarosiose taisyklėse įtvirtinama, kad moterų kalinių apgyvendinimo patalpose turi būti įrengtos specialios patalpos ir suteikiamos priemonės, reikalingos tenkinti specifinius moterų higienos poreikius, įskaitant nemokamai teikiamus higieninius paketus ir reguliariai tiekiamą vandenį vaikų ir moterų asmens higienai,

ypač moterų, kurios gamina maistą, ir tų, kurios yra nėščios, maitinančios krūtimi ar menstruacijų metu. Atliktuose moksliniuose tyrimuose nustatyta, kad higieninių paketų suteikimas merginoms lėmė ryškų lytiniu būdu plintančių ir bakterinių ligų atvejų sumažėjimą (Benshaul Tolonen *et al.*, 2022, p. 39; Phillips-Howard *et al.*, 2016, p. 10). Tyrimų rezultatai patvirtina reikiamų higienos priemonių suteikimo moterims svarbą, kuri, deja, dar ne visur yra laikoma savaime suprantamu dalyku. Bankoko taisyklėse nėra detalizuojama kas yra laikoma reguliariu vandens tiekimu asmens higienai palaikyti, tačiau remiantis Kankinimų prevencijos asociacijos duomenimis, dušų turėtų būti tiek, kad nuteistosios galėtų jais naudotis taip dažnai, kiek reikia, pageidautina kasdien (Association for prevention of torture, 2024).

Bankoko taisyklėse taip pat nustatoma, kad nėščioms ar krūtimi maitinančioms kalinėms turi būti teikiamos konsultacijos apie jų sveikatą ir mitybą pagal programą, kurią sudaro ir stebi kvalifikuotas sveikatos priežiūros specialistas, tinkamas ir savalaikis maistas, sveika aplinka ir galimybė reguliariai mankštintis suteikiama nemokamai nėščioms moterims, kūdikiams, vaikams ir krūtimi maitinančioms motinoms. EKT nustatyti bendri reikalavimai užtikrinti pilnavertį maistą atsižvelgiant į kalinčiųjų lytį, amžių ir k.t., tačiau nebuvo atsižvelgiama į specifinius nėščiųjų ir besivystančio vaiko poreikius. Pažymima, kad teisė į saugų bei tinkamos maistingumo vertės valgį yra taip pat laikoma viena iš teisės į sveikatą sudedamųjų dalių (Office of the United Nations..., World Health Organization, 2008, p. 3). Taip pat pastebėtina, kad galimybė reguliariai nemokamai mankštintis kitoms nuteistosioms nei šiuose, nei kituose jau išanalizuotuose tarptautinės teisės aktuose, nebuvo nustatoma, nors mokslinėje literatūroje akcentuojama fizinio aktyvumo svarba tiek ligų prevencijai, tiek psichologinei sveikatai (Yang, 2019), o taip pat ir lengvesniam gimdymui bei komplikacijų sumažinimui (Hammer *et al.*, 2000).

Taip pat tarptautinėje teisėje, Bankoko taisyklėse, nustatytuose standartuose skiriamas dėmesys moterų problemoms, susijusioms su **priklausomybe nuo narkotinių medžiagų bei per kraują ir lytiniu būdu plintančioms ligoms**. Šių ligų gydymas ir prevencijai labai svarbus tiek moterų, tiek vyrų bausmių atlikimo metu, tačiau kalinčiųjų moterų kontekste šio kriterijaus išskyrimą lemia problemos mastas ir galimos rizikos. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, nustatyta, kad pasaulyje 30 procentų vyrų ir 51 procentas moterų turi problemų su psichoaktyvių medžiagų vartojimu (Fazel *et al.*, 2017), o taip pat nustatyta, kad laisvės atėmimo vietose bausmę atliekančioms moterims dažniau yra nustatoma ŽIV, AIDS, hepatitas B ir C, lyginant su kalinčiais vyrais ir bendra moterų populiacija (Montanari *et al.*, 2022, p. 41). Atsižvelgiant į šiuos duomenis, labai svarbu tinkamai įvertinti problemų mastą ir

neignoruoti moterų gydymo nuo nurodytų ligų bei tinkamos pagalbos kovojant su priklausomybėmis. Bankoko taisyklėse aiškiai nurodoma, kad moterų priklausomybės problema yra žinoma ir pabrėžiama, kad nuteistųjų nusikalstamas elgesys dažnai yra nulemtas būtent įgytos priklausomybės, o nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, yra vieni iš dažniausiai moterų padaromų nusikaltimų, todėl joms turėtų būti suteikiama tinkama pagalba ne tik dėl jų sveikatos, tačiau ir siekiant pozityvaus elgesio pokyčio.

Dėmesys moterų per kraują ir lytiniu būdu plintančių ligų gydymui taip pat skiriamas tik Bankoko taisyklėse. Šiame teisės akte pabrėžiama, kad lytiškai plintančių ligų arba per kraują plintančių ligų buvimas turi būti nustatomas pirminės patikros metu ir, atsižvelgiant į rizikos veiksnių egzistavimą, kalinėms moterims taip pat gali būti siūloma pasitikrinti dėl ŽIV su konsultacija prieš ir po testo. Šiuo būdu moterys informuojamos apie ligas, apšviečiamos apie rizikas ir nėra paliekamos vienos be sprendimo būdų tvarkytis su jautriais klausimais, kurie itin svarbūs nėščiosioms, neseniai pagimdžiusioms ar planuojančioms turėti vaikų dėl infekcijos perdavimo iš motinos vaikui prevencijos.

Toliau pereinama prie moterų **psichologinės sveikatos** ypatumų. Mandelos taisyklėse dėmesys psichologinės pagalbos teikimui nebuvo skirtas, tačiau Europos kalėjimų taisyklėse, nors ir glaustai, tačiau įtvirtinama pareiga skirti ypatingas pastangas, kad kalinėms, kurios patyrė fizinį, psichologinį ar seksualinį smurtą, būtų prieinamos tam skirtos specialios tarnybos. Bankoko taisyklėse šis reikalavimas yra praplečiamas, rekomenduojant nustatyti nuteistųjų psichikos sveikatos priežiūros poreikius, įskaitant psichikos negalią, potrauminio streso sutrikimą, savižudybės bei savęs žalojimo riziką, priklausomybę nuo narkotikų, seksualinę prievartą, kitas smurto formas, kurios galėjo būti patirtos prieš patekimą į kalėjimą, duomenis apie motinystę ir kitas globėjų pareigas. Šias aplinkybes yra svarbu nustatyti, kad galėtų būti parenkama ir teikiama visapusiška psichologinė pagalba, vertinant moterų atskyrimo nuo vaikų nulemtus stiprius emocinius išgyvenimus bei šiame darbe jau nurodytą patiriamą smurto mastą. Remiantis 2017 metų duomenimis, nustatyta, kad moterys laisvės atėmimo vietose yra linkusios į savižudybę dažniau nei vyrai (Fazel et al., 2017, p. 951), tačiau šios problemos įvertinimas atsispindi tik Bankoko taisyklėse, kuriomis raginamos valstybės skirti dėmesį kalinčių moterų savižudybių ir savęs žalojimo atvejų išvengimui, strategijų kūrimui ir jų įgyvendinimui konsultuojantis su psichikos sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos tarnybomis, taip pat rūpinantis tinkamos, lyčiai pritaikytos ir specializuotos pagalbos teikimu rizikos grupei priklausančioms moterims. Šiose taisyklėse taip pat pabrėžiama, kad ne

tik psichologai, tačiau ir įkalinimo įstaigų darbuotojai turi būti mokomi nustatyti moterų psichikos sveikatos priežiūros poreikius ir savęs žalojimo bei savižudybės riziką, atpažinti, kada moterys gali jausti ypatingą nerimą, padėti užtikrinti tinkamos paramos suteikimą bei gebėtų nustatyti rizikos grupes ir pasiūlytų reikiamą pagalbą. Mokslinėje literatūroje išskirtinė reikšmė suteikiama kalėjimo prižiūrėtojų švietimui, nes reformų sėkmė negali būti pasiekama be tinkamo personalo elgesio (Gonzalez, 2020), todėl ir šiame kontekste galima vertinti, kad be tinkamo personalo profesionalumo ir suvokimo apie psichologinius moterų sunkumus, negali būti užtikrinama tinkama ir veiksminga pagalba. Bankoko taisyklėse įkalinimo įstaigoms rekomenduojama užtikrinti, kad psichikos sveikatos priežiūros poreikių turinčios nuteistosios būtų apgyvendinamos gyvenamosiose patalpose, kurios nėra ribojančios, kuo žemesnio saugumo lygio, gautų tinkamą gydymą, o ne būtų griežčiau saugomos vien dėl jų psichikos sveikatos problemų. Šie standartai vertingi siekiant kiek įmanoma labiau sumažinti įkalinimo daromą žalą nuteistosioms bei padedant įsilieti į visuomeninį gyvenimą po bausmės atlikimo.

Bankoko taisyklėse nustatoma, kad seksualinę prievartą patyrusios kalinės moterys, ypač tos, kurios dėl to pastojo, turi gauti tinkamą medicininę pagalbą ir patarimus bei būti aprūpintos reikiama fizinės ir psichinės sveikatos priežiūra, parama ir teisine pagalba. Itin didelis dėmesys turi būti skiriamas psichologinei pagalbai, kadangi ši trauminė patirtis paveikia daug gyvenimo sričių – nukentėjusiosios patiria gėdos, nepilnavertiškumo jausmus, paveikiami jų socialiniai ryšiai su kitais asmenimis, gali suprastėti atmintis, susikaupimas, dėl to suprastėja mokymosi rezultatai. Taip pat dėl tokių skaudžių patirčių moterys gali būti labiau linkusios į psichoaktyvių medžiagų vartojimą, savęs žalojimą, savižudybę bei agresiją, nukreiptą prieš kitus asmenis, kadangi šiais būdais stengiamasi sumažinti prievartos sukeltus jausmus, veikia savisaugos mechanizmas (Yuan et al., 2006).

Vykdamas laisvės atėmimo bausmę moterims svarbu įvertinti **užimtumo ir socialinių ryšių** specifiškumą. Šie aspektai vertinami tik Bankoko taisyklėse, kuriose išskirtini reikalavimai sudaryti sąlygas moterims kalinėms dalyvauti subalansuotoje ir visapusiškoje veiklos programoje, kurioje atsižvelgiama į lyties poreikius, suteikiant tinkamas programas nėščiosioms, maitinančioms krūtimi ar auginančioms vaikus kalėjime. Taisyklėse nėra detalizuojama kokios veiklos programos ir kaip yra pritaikomos moterims, paliekama reguliuoti kiekvienai valstybei savo nuožiūra, todėl kai kuriose valstybėse darbo bei užimtumo pasirinkimas apima siauras galimybes ir šiai problemai skiriama mažai dėmesio. Taisyklėse taip pat nustatyta, kad kalinės moterys, jei tai įmanoma, skiriamos į kalėjimus, esančius netoli

jų gyvenamosios ar socialinės rehabilitacijos vietos, atsižvelgiant į jų turimas globėjiškas pareigas, siekiant palengvinti kalinčių moterų pasimatymus su jų šeima, įskaitant vaikus, kaip svarbią ir būtiną sąlygą moterų psichinei gerovei užtikrinti bei pabrėžiant, kad drausminės nuobaudos neturėtų apimti draudimo kontaktuoti su šeima, ypač su vaikais. Vertinamos moterų globėjiškos pareigos yra reikšminga problema, kadangi vyrams, kurie turi vaikų, laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu jų vaikai dažniausiai lieka su motinomis, tačiau ši taisyklė negalioja esant atvirkštinei situacijai, nes atliktais tyrimais nustatyta, kad motinos beveik tris kartus dažniau nei tėvai rūpinasi vaikais kasdien (Glaze, Maruschak, 2008), todėl įkalintų moterų vaikai dažniau patenka į institucinę globą (O'Malley, 2018), o siekiant užtikrinti geriausius vaiko interesus turi būti sudaromos kuo geresnės sąlygos bendravimui su dažnai vieninteliu artimu šeimos nariu.

Paskutinis aspektas, į kurį turi būti atsižvelgiama nustatant specialias taisykles nuteistų moterų bausmės atlikimui ir kuris išskirtas tik Bankoko taisyklėse, yra nuteistųjų **amžius**. Nors šis veiksnys yra aktualus nepriklausomai nuo nuteistųjų lyties, tačiau nuteistosios nepilnametės moterys yra viena iš labiausiai pažeidžiamų grupių dėl jų lyties, amžiaus ir skaičiaus (Pillet, 2020). Nors Bankoko taisyklėse nustatyti reikalavimai yra gana bendro pobūdžio, suvienodinantys kitoms asmenų grupėms užtikrinamas galimybes, tačiau labai svarbūs ir aprėpiantis svarbiausias sritis – bendrą apsaugą, sveikatos priežiūros užtikrinimą, švietimą ir teisę į mokslą. Moksliniuose šaltiniuose akcentuojama nepilnametėms nuteistosioms didelė rizika įkalinimo įstaigose patirti smurtą, kadangi dėl jų mažo skaičiaus yra paskiriamos bausmės atlikti kartu su pilnametėmis kalinčiosiomis (Pillet, 2020), todėl dėmesio atkreipimas tarptautiniu mastu yra laikomas svarbiu žingsniu siekiant apsaugoti nepilnametes kalinčiąsias.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, standartai, keliami bausmės vykdymui nuteistosioms moterims, plačiausiai įtvirtinimai Bankoko taisyklėse. Tarptautinės teisės aktuose yra išskiriami laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai, susiję su saugumu, neštumu ir motinyste, fizine sveikata, higiena, mityba, priklausomybe nuo narkotinių medžiagų, per kraują ir lytiniu būdu plintančiomis ligomis, psichologine sveikata, užimtumu, socialiniais ryšiais ir amžiumi. Specialų dėmesį moterims laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu lemia reprodukcinės sistemos savitumas, priklausomybių, užkrečiamų ligų ir patiriamo smurto problemų mastas, stereotipinis moters vertinimas bei vienodos kokybės paslaugų vyrams ir moterims neužtikrinimas.

1.2 Laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai moterims Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje

Laisvės atėmimo bausmės vykdymo klausimai reglamentuojami Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse – tai vienintelis įstatymas, visos kitos taisyklės įtvirtintos poįstatyminiuose teisės aktuose. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso paskirtis yra nustatyti tokią bausmių vykdymo tvarką, kad atlikę bausmę nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau – BVK), 2002). 2020 metų monografijoje „Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos“ iš BVK įtvirtintos šio kodekso paskirties išskiriami svarbiausi aspektai: „<...> bausmės vykdymo poveikis orientuojamas į konkretų nuteistą asmenį <...>, bausmių vykdymas preiumuoja pozityvų poveikį nuteistajam (kad siektų savo gyvenimo tikslų), o ne savitiksli atpildą, kerštą, izoliavimą, nubaudimą, gniuždymą, stigmatizaciją, „atsėdėjimą“ ir pan. <...> bausmių vykdymas suponuoja gyvenimo tikslų siekimui teisėtų būdų ir priemonių mokymą(si) ir įsisavinimą, sukuriant tam tinkamas sąlygas ir erdves <...> galutinis bausmės vykdymo tikslas orientuojamas į gyvenimą atlikus bausmę“ (Sakalauskas *et al.*, 2020). Šis aiškinimas pabrėžia svarbą atsižvelgti į moterų specifinius poreikius, rizikas bei kitus ypatumus, nes jų tinkamas neįvertinimas apsunkina nuteistųjų laisvės atėmimo bausme reintegraciją, priartina bausmės vykdymą nubaudimui ir, svarbiausia, paneigia bausmės individualizavimo principą. Be BVK, šioje dalyje bus analizuojamos Laisvės atėmimo vietų įstaigos vidaus tvarkos taisyklės, kurios iš dalies detalizuoja BVK nuostatas – nustato laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų teisių, nustatytų BVK, įgyvendinimo ir laisvės atėmimo vietų įstaigos veiklos organizavimo tvarką (Laisvės atėmimo vietų įstaigos... (toliau – Vidaus tvarkos taisyklės), 2022). Vidaus tvarkos taisyklėse yra aptariamos techninės procedūros, o kituose poįstatyminiuose teisės aktuose yra sprendžiami atskiri klausimai, kaip, pavyzdžiui, valgiaraščių nuteistiesiems patvirtinimas, todėl pagrindiniai šioje dalyje analizuojami Lietuvos teisės aktai yra BVK ir Vidaus taisyklės

Analizuojant Lietuvos teisės aktus, pastebėta, kad ypatumai moterims nustatomi tik susiję su jų **saugumu, higiena, mityba, neštumu ir motinyste**. BVK, kaip ir tarptautinės teisės aktuose, yra vertinamas moterų saugumas įtvirtinant reikalavimą vyrus ir moteris laikyti atskirai. Specialūs reikalavimai personalui nustatomi kituose poįstatyminiuose teisės aktuose ir tik tiek, kiek tai susiję su asmens kūno paviršiaus apžiūros atlikimu (Lietuvos kalėjimų tarnybos apsaugos ir..., 2023).

Ypatumai, susiję su moterų higiena, yra išskirtinai orientuoti į leidimą turėti moterų higienos reikmenis, tačiau nėra patikslinama, kas laikoma šiais reikmenimis. Pirmą kartą į bausmės atlikimo vietą atvykusioms moterims, neturinčioms su savimi higienos priemonių, išduodamas nemokamas rinkinys, kuriame, be bendrų reikmenų, yra taip pat ir 20 vienetų higieninių paketų. Vėliau nuteistosios šiais reikmenimis bei drabužiais, avalyne turi apsirūpinti pačios, išskyrus atvejus, kai yra nemokios ir pateikia rašytinį prašymą aprūpinimui. Nemokioms nuteistosioms vienam mėnesiui yra išduodama 20 vienetų higieninių paketų. Pažymėtina, kad moterys ciklo metu kraujuoja vidutiniškai 5 dienas, o higieninius paketus rekomenduojama keisti ne rečiau nei kas 4 valandas, taigi moterims vienam mėnesiui vidutiniškai reikia 25 higieninių paketų ir nustatyta norma yra per maža siekiant sumažinti infekcijų riziką (Intymi higiena menstruacijų metu..., 2021).

Visi kiti ypatumai, numatyti moterims, atliekančioms laisvės atėmimo bausmę, yra įtvirtinti atsižvelgiant į **nėštumą** ir **motinystę**. BVK yra nustatytas draudimas į uždaro tipo bausmės atlikimo vietą skirti nėščias moteris ir vaikų iki trejų metų turinčias motinas. Šis draudimas taikomas be išimčių, o jo esmė sutampa su draudimo izoliuoti nuteistąsias – siekiama pernelyg nesuvaržyti nuteistųjų, kiek galima labiau sumažinti stresą, o be to, izoliuojant motiną nuo vaiko, būtų pažeidžiamas tarptautinėje teisėje keliamas reikalavimas nebausti atliekančiųjų laisvės atėmimo bausmę atskyrimu nuo vaikų. BVK taip pat suteikiama nėščioms moterims dvigubai daugiau laiko pasivaikščiavimams. Pažymėtina, kad ši išimtis numatyta taip pat ir uždaro tipo bausmės atlikimo vietose bausmę atliekant paprastojoje grupėje, todėl pastebima priešprieša tarp taisyklių – draudimo uždaro tipo vietose atlikti bausmę nėščiosioms bei motinoms ir išimties pasivaikščiavimams numatymo. BVK įtvirtinta išimtis neriboti didžiausios mėnesinės pinigų sumos, už kurią nuteistosioms leidžiama įsigyti asmeninių daiktų ir į darbinę veiklą neįtraukti nėščiųjų ir vaikų iki trejų metų turinčių nuteistųjų. Išlaidų neribojimas taikoma taip pat ir maitinančioms krūtimi bei motinoms, apgyvendintoms kartu su savo vaikais bausmės atlikimo vietos vaikų (kūdikių) namuose arba ne bausmės atlikimo vietoje esančiose patalpose. Šios sąlygos yra labai reikšmingos, kadangi kalinės turi apsirūpinti reikiama daiktais ne tik save, tačiau ir vaiką, nes nustatytos aprūpinimo daiktais normos yra nepakankamos, skiriamas maistas vaikui netinka arba nėra išduodami kiti reikalingi daiktai, kaip, pavyzdžiui, vėžimėlis kūdikiams (Leonaitė, 2024). Vidaus tvarkos taisyklėse taip pat yra atsižvelgiama į nėščiųjų ir krūtimi maitinančių motinų mitybos poreikius, todėl nustatyta, kad jos turi būti maitinamos 4 kartus per dieną, vietoje 3 įprastų kartų, o maistas joms ruošiamas

atsižvelgiant į specialų valgiaraštį, praturtintą reikiamomis medžiagomis (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2017).

BVK skiriamas atskiras skirsnis ypatumams, susijusiems su nėščiomis moterimis, vaikų iki trejų metų turinčioms motinoms ir nuteistosioms, kurių vaikai auginami vaikų globos įstaigose. Ši grupė moterų, jei pageidauja pačios auginti savo vaikus, per dešimt dienų nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos konvojuojamos į bausmės atlikimo vietą, kurioje veikia vaikų (kūdikių) namai, tačiau turi būti tenkama ir dar viena sąlyga – Vaikų (kūdikių) namuose turi būti laisvų vietų (Suimtųjų ir nuteistųjų pristatymo..., 2023), nors BVK nustatyta, kad esant veikiančioms vaikų (kūdikių) namai, moterims turi būti sudaromos sąlygos auginti ir prižiūrėti vaikus. Be vaikų (kūdikių) namų, šiai grupei moterų gali būti leidžiama gyventi laisvės atėmimo vietų įstaigai ar pačioms šioms nuteistosioms priklausančiose, nuomojamose arba kitu teisėtu būdu jų naudojamose netoli bausmės atlikimo vietos esančiose gyvenamosiose patalpose ir nurodytas leidimas kasmet gali būti pratęsimas, bet ne ilgiau, kaip iki vaikas bus pradėtas ugdyti pagal pradinio ugdymo programą. Ši galimybė, nors ir abstrakčiau, tačiau buvo numatyta ir iki 2023 metų sausio 1 dienos galiojusioje BVK redakcijoje (BVK, 2002a).

Kodekse taip pat nustatyta tvarka, kai auginamiems nuteistųjų moterų vaikams sukanka treji metai arba kai nuteistosios nustoja juos prižiūrėti – šie vaikai perduodami vaikų tėvams (įtėviams), artimiesiems giminiams ar kitiems globėjams, o kai jų nėra – vaikų (kūdikių) globos įstaigoms. Tais atvejais, kai vaikai, kuriuos nuteistosios augino iki laisvės atėmimo bausmės atlikimo pradžios, turi būti apgyvendinami vaikų globos įstaigose, nuteistųjų pageidavimu ir esant galimybei – jie apgyvendinami vietovės, kurioje yra bausmės atlikimo vieta, vaikų globos įstaigose. Kai pavyksta vaikus apgyvendinti netoliese esančiose globos įstaigose, nuteistieji turi teisę kasdien iki dviejų valandų pasimatyti su savo vaikais, jei tai neprieštarauja vaiko interesams, o į šių pasimatymų laiką neįskaitomas krūtimi maitinančioms motinoms skirtas vaikų maitinimo laikas. Pažymėtina, kad asmenų ratas, kuriam gali būti perduodami vaikai, buvo nustatytas tik Bankoko taisyklėse.

Kiti ypatumai moterims, kurie įtvirtinami tarptautinėje teisėje, Lietuvoje nėra išskiriami. Taisyklės, susijusios su priklausomybių gydymu, per kraują ir lytiniu būdu plintančių ligų² gydymu, bendra sveikatos priežiūra, užimtumu ir socialinių ryšių palaikymo sąlygomis yra nustatomos vienodos tiek vyrams, tiek moterims. Taip pat nėra įtvirtinama specialių taisyklių

---

² Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos duomenimis, 1988–2022 m. užsikrėtusių ŽIV vyrų Lietuvoje yra 3,4 kartus daugiau nei moterų (Nacionalinio visuomenės sveikatos centro..., 2023), todėl šiai problemai nėra skiriama daug dėmesio Lietuvos teisės aktuose.

laisvės atėmimo bausmę atliekančioms nepilnametėms, kadangi joms taikomos tos pačios taisyklės, kaip ir nepilnamečiams vyrams ir *mutatis mutandis* pilnametėms moterims. Taip yra todėl, kad tarptautinėje teisėje išskiriami šie ypatumai iš esmės yra aktualūs ir vyrams kaliniams, tačiau jų reglamentavimu siekiama pabrėžti vienodų sąlygų abiejų lyčių nuteistiesiems sudarymo svarbą ir atkreipti dėmesį į realią problematišką padėtį moterims atliekant laisvės atėmimo bausmę.

Nacionalinėje teisėje moterims išskiriami ypatumai artimiausi Mandelos taisyklėms – saugumas, kiek jis susijęs su vyrų ir moterų laikymu atskirai, nėštumas, motinystė ir fizinė sveikata bei su ja susijusi higiena. Visi kiti anksčiau išskirti ypatumai yra reglamentuojami bendrai vyrams ir moterims, nėra vertinami išskirtinai didesni rizikos veiksniai, priklausomybių problema, psichologinės pagalbos teikimas moterims ir kiti šiame magistro darbe išskirti veiksniai.

1.3 Moterų Lietuvos laisvės atėmimo įstaigose

1.3.1 Laisvės atėmimo bausmę atliekančių moterų dinamikos tendencijos pokyčiai

Išanalizavus tarptautinėje teisėje nustatomus standartus laisvės atėmimo vietų įstaigoms, į kuriuos turėtų būti atsižvelgiama vykdant laisvės atėmimo bausmę moterims, tikslinga atlikti oficialios statistikos duomenų apie moterų įkalinimo tendencijas analizę. Šioje dalyje bus aiškinamasi kiek moterų ir už kokius nusikaltimus atlieka bausmę laisvės atėmimo įstaigose, šių duomenų santykis su nuteistaisiais vyrais 2013–2022 m.

Analizuojamame dešimtmetyje pastebėtina bendra visų atliekančių laisvės atėmimo bausme nuteistųjų skaičiaus mažėjimo tendencija, o lyginant 2013 ir 2022 m. – bendras visų nuteistųjų šia bausme skaičius sumažėjo 45,74 proc. Tendencingas mažėjimas visu laikotarpiu pastebimas už nužudymą, plėšimą ir vagystę nuteistų asmenų. Už kitus nusikaltimus nuteistų ir atliekančių laisvės atėmimo bausmę asmenų taip pat tiriamame dešimtmetyje mažėjo, tačiau tai vyko mažiau tolygiai. Analizuojant laisvės atėmimo bausmę atliekančių moterų tendenciją – nuo 2013 metų jų sumažėjo 49,87 proc. Kalinių moterų santykinė dalis visų atliekančių šią bausmę asmenų kontekste ir jų absoliutūs skaičiai įkalinimo įstaigose padidėjo 2016 ir 2017 m. Šiuo laikotarpiu ryškiausias pokytis, galėjęs daryti įtaką pakitimui – 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse, pakeitusiam iki to laiko galiojusį Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksą, nebeliko administracinės atsakomybės už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimą ar

laikymą nedideliais kiekiais, taigi už šią veiką taikoma tik baudžiamoji atsakomybė (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 2017; Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, 1985). 2013–2022 metų laikotarpiu, moterų įkalinimo įstaigose sudarė nuo 4,02 iki 5,08 proc. Mažiausia procentinė dalis užfiksuota 2015 m., didžiausia – 2017 m. (žr. 1 lentelė). 2023 m. duomenimis, moterų Europos Sąjungos valstybių narių kalėjimuose 2013–2021 m. vidutiniškai sudarė nuo 5 iki 5,4 proc. (Eurostat, 2023), taigi moterų vidutinis skaičius Lietuvos laisvės atėmimo įstaigose buvo gana artimas vidurkiui, tačiau jo neviršijo.

1 lentelė. Nuteistųjų laisvės atėmimo įstaigose metų pabaigoje skaičius procentine išraiška 2013–2022 m.

	Nuteistųjų laisvės atėmimo įstaigose metų pabaigoje skaičius procentine išraiška									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Vy rų	95,44	95,61	95,98	95,28	94,92	95,36	95,36	95,63	95,57	95,79
M ote rų	4,56	4,39	4,02	4,72	5,08	4,64	4,64	4,37	4,43	4,21

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Oficialios statistikos portalo duomenų bazėmis. Prieiga per internetą: <[https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/).

Toliau darbe tikslinga analizuoti duomenis apie įkalinimo įstaigose atliekančius bausmę asmenis per atskirų nusikaltimų prizmę (Priedas Nr. 1). 2013–2019 m. moterų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, didžiausią dalį sudarė nuteistosios už nužudymą ir pasikėsinimą, nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir sukčiavimą. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad moterų, kaltinamų nusikalstamomis veikomis žmogaus sveikatai 2010–2019 m. daugėjo, tačiau pažymėtina, kad šis skaičius augo už mažiau pavojingas žmogaus sveikatai padaromas veikas, t. y. už nesunkų sveikatos sutrikdymą, nesunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo ir fizinio skausmo sukėlimą arba nežymų sveikatos sutrikdymą. Įtariamų (kaltinamų) moterų už sunkaus sveikatos sutrikdymo, sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus ir dėl neatsargumo fiksuojamas mažėjimas (Tereškinas *et al.*, 2020, p. 28–29). Vidutiniškai moterų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę už nusikaltimų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizuojamu laikotarpiu buvo daugiausia. Remiantis 2 lentelėje pateiktais duomenimis, nustatyta, kad moterų įkalinimo įstaigose atliekančios bausmę už smurtinius nusikaltimus

analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 38,8 proc. visų nuteistų moterų, kai tuo tarpu vyrų – 47,05 proc. Iš šių duomenų darytina išvada, kad didesnė dalis moterų įkalinimo įstaigose atlieka bausmę už nesmurtinio pobūdžio nusikaltimus, kai tuo tarpu vyrų laisvės atėmimo vietose beveik pusę sudaro nuteisti už smurtinius nusikaltimus (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. **Laisvės atėmimo bausmę už smurtinius nusikaltimus atliekantys asmenys, proc. 2013–2022 m.**

	Už smurtinius nusikaltimus nuteistų asmenų santykinis skaičius				
	Smurtiniai nusikaltimai	Nužudymas ir pasikėsinimas	Sunkus sveikatos sutrikdymas	Išžaginimas	Plėšimas
Vyrai	47,05	26,31	4,94	5,24	10,56
Moterys	38,8	29,83	3,82	0,41	4,74

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Oficialios statistikos portalo duomenų bazėmis. Prieiga per internetą: <[https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/).

Analizuojamu laikotarpiu pastebimas kalinių grupės nuo 14 iki 59 m. amžiaus mažėjimas, o tuo tarpu laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų, bendrai vyrų ir moterų, 60 metų ir vyresnių skaičius šiame dešimtmetyje padidėjo 1,31 karto. Nepilnamečių vyrų nuo 2013 m. sumažėjo daugiau nei 10 kartų ir priartėjo prie nepilnamečių moterų skaičiaus, kuris analizuojamu laikotarpiu nekito, išliko tolygiai mažas (Priedas Nr. 2). 2013–2022 m. tiek vyrų, tiek moterų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, didžiausią dalį sudarė 30–39 m. grupė.

Įvertinus tai, kas išdėstyta, nustatyta, kad analizuotu laikotarpiu moterų skaičius laisvės atėmimo įstaigose mažėja, o bausmę atliekančių moterų didžiausią dalį sudaro nuteistos už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Bausmę atliekančių moterų už smurtinius nusikaltimus laisvės atėmimo vietose santykinai sudaro mažesnę dalį, nei kalintieji už šiuos nusikaltimus vyrai.

1.3.2 Lietuvos teismų nuosprendžiuose pateikiami duomenys apie nuteistas, galintys daryti įtaką laisvės atėmimo bausmės vykdymui

Toliau bus tikrinamas iš tarptautinių teisės aktų išskirtų ypatumų aktualumas analizuojant duomenis apie nuteistas, pateiktus Lietuvos pirmos ir apeliacinės instancijos teismų priimtuose nuosprendžiuose baudžiamosiose bylose 2019–2023 m. (priedas Nr. 3). Atliekant

Lietuvos teismų nuosprendžiuose išskiriamų duomenų apie moteris, nuteistas atlikti laisvės atėmimo bausmę už BK 260 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo padarymą, tyrimą, išskiriami demografiniai duomenys apie kalines moteris, jų fizinės ir psichologinės sveikatos problemos ir kiti reikšmingi duomenys, galintys daryti įtaką tinkamam bausmės vykdymo individualizavimui ir laisvės atėmimo įstaigų pritaikymui.

Tiriant bausmės vykdymo ypatumų, susijusių su **nėštumu** ir **motinyste**, aktualumą, nustatyta, kad beveik pusė nuteistųjų iki laisvės atėmimo bausmės paskyrimo turėjo vaikų, kuriuos didžioji dauguma (24 iš 35) augino ir išlaikė pačios, o daugiau nei trečdalis visų nuteistųjų (25 iš 72) yra ištekėjusios (Priedas Nr. 5). Nors nei viena iš 72 moterų nepateikė prašymo bausmę atlikti kartu su savo mažamečiu vaiku ar būdama nėščia, tačiau atsižvelgiant į gana įvairų moterų amžių, išlieka tikimybė, kad moteris gali pradėti atlikti bausmę būdama nėščia to dar pati nežinodama, pastoti bausmės atlikimo metu ar pateikti prašymą bausmę atlikti kartu su nepilnamečiu vaiku. Todėl svarbu šioms situacijoms pasiruošti iš anksto, sudaryti tinkamas sąlygas rūpinimuisi vaikais. Šiai grupei moterų bausmės vykdymo metu aktualu užtikrinti turimų socialinių ryšių su artimaisiais ir vaikais išlaikymą, sudaryti saugią aplinką pasimatymams su vaikais.

Toliau analizuojant Priede Nr. 5 pateiktus duomenis, nustatyta, kad iš 72 nuteistų moterų 8 turėjo skirtingų psichologinių sutrikimų, 8 moterims nustatytos fizinės sveikatos problemos. Taigi dalis nuteistųjų jau atvyksta turėdamos psichologinės ir fizinės sveikatos problemų, kurių, dėl patiriamų išgyvenimų bausmės atlikimo metu, gali ir daugėti. Tai lemia poreikį užtikrinti kokybišką **psichologinės pagalbos, sveikatos priežiūros** paslaugų suteikimą laisvės atėmimo įstaigose. Tik mažoje dalyje bylų yra nurodomas tikslus nuteistųjų amžiaus, kitoje dalyje amžius nurodomas abstrakčiai arba visai nepateikiami duomenys. Iš kelių bylų, kuriose šie duomenys buvo pateikti, nustatyta, kad amžius gana įvairus – nuo 23 metų, jauno amžiaus iki 58 metų ir pensinio amžiaus moterų, nėra duomenų, kad laisvės atėmimo bausmė būtų paskirta nepilnamečiams. Atsižvelgiant į tai, įkalinimo įstaigose turėtų būti atsižvelgiama į visų **amžiaus** grupių poreikius bei problemas. Analizuojant teismų praktiką, pastebėtas koreliacinis ryšys tarp vyresnio amžiaus nuteistųjų ir didesnių fizinės sveikatos problemų.

Tiriant duomenis apie turimas nuteistųjų priklausomybes, nustatyta, kad laisvės atėmimo bausmė buvo paskirta 1 priklausomai nuo alkoholio ir 38 moterims, turinčioms problemų su narkotinių medžiagų vartojimu (Priedas Nr. 5). Tik kelios moterys buvo bandžiusios anksčiau gydytis priklausomybę, tačiau nesėkmingai, todėl verta išsiaiškinti, kas motyvuotų nuteistąsias

ryžtis atsisakyti narkotinių medžiagų ir sudaryti sąlygas prieinamam ir kokybiškam **priklausomybių gydymui**.

63 nuteistos moterys turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, be išlaikančių savo vaikus, dar 3 nuteistosios išlaikė kitus asmenis, taigi šios nuteistosios turėjo finansinių ir socialinių įsipareigojimų, kuriais pasirūpinti atliekant laisvės atėmimo bausmę yra daug sunkiau ir tam reikalinga papildoma pagalba. Pažymėtina, kad iš visų nuteistųjų turėjo darbą arba vertėsi individualia veikla 17 iš 72 moterų, todėl dalis jų rūpinosi finansiniais įsipareigojimais iš nusikaltimo gautomis pinigėmis lėšomis. Tokia situacija galėjo susiklostyti dėl skirtingų priežasčių, pavyzdžiui, negalėjimas arba nemokėjimas susirasti darbo ir užsidirbti pinigų legaliu būdu, finansiniai įsipareigojimai viršijo gaunamas pajamas. Keblumų susirasti darbą galėjo kelti ir žemas išsilavinimo lygis – 10 moterų visai neturėjo išsilavinimo, 11 turėjo pradinį išsilavinimą. Profesinį išsilavinimą turėjo tik viena nuteistoji, o duomenų apie turinčias aukštesnį išsilavinimą bylose pateikta nebuvo. Ši problema turėtų būti aktuali laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu sudarant nuteistųjų resocializacijos planus, organizuojant nuteistųjų moterų **užimtumą**, skiriant dėmesį naudingų žinių suteikimui, padėsiančių po bausmės atlikimo lengviau įsilieti į darbo rinką.

Pereinant prie paskirtos bausmės trukmės, pastebėta, kad dažniausiai buvo skiriamas laisvės atėmimas iki 3 metų, tačiau daugiau nei pusei nuteistųjų buvo skiriama bausmė ilgesniam nei 3 metų terminui. Ilgesnė bausmės trukmė gali turėti įtakos asmens resocializacijai, didesnėms nuteistųjų ir laisvės atėmimo vietų įstaigų darbuotojų pastangoms parengiant moteris grįžti į gyvenimą visuomenėje, tačiau atsižvelgiant į aplinkybę, kad 46 nuteistosios teisiamos buvo ne pirmą kartą (Priedas Nr. 5), skatina pamąstyti apie bausmės tikslų siekimo priemonių kokybės gerinimą.

Apibendrinant iš teismų nuosprendžių gautus duomenis, darytina išvada, kad daug nuteistųjų iki bausmės paskyrimo neturėjo darbo, išsilavinimo arba neturėjo aukštesnio nei profesinis išsilavinimo. Dalis nuteistųjų yra arba buvo romantiniuose santykiuose, šiek tiek mažiau nei pusė moterų turi nepilnamečių vaikų ar išlaikytinių. Taip pat dalis nuteistųjų turi psichologinių ir fizinių sutrikimų, reikalaujančių gydymo ir priežiūros. Nustatyti duomenys pagrindžia tarptautinėje teisėje išskirtų ypatumų aktualumą.

2. PROBLEMOS, SU KURIOMIS SUSIDURIA NUTEISTOSIOS ĮKALINIMO METU

Išanalizavus tarptautinės ir Lietuvos teisės aktuose įtvirtintus laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumus moterims ir kas juo lemia, ištyrus ypatumų aktualumą Lietuvoje vertinant oficialios statistikos duomenis ir teismų priimtuose nuosprendžiuose pateikiamą informaciją apie nuteistasias laisvės atėmimu, šioje magistro darbo dalyje analizuojamos problemos, su kuriomis susiduria nuteistosios atlikdamos analizuojamą bausmę. Įvertinant nustatytus ypatumus ir juos lemiančius veiksnius, kylančios problemos tiriamos sugrupuojant jas į 4 dalis: 1) gyvenimo sąlygos kalėjime, apimančios bendrabutinį gyvenimą, sąlygas laikytis higienos, ir darančios įtaką moterų saugumo jausmui, psichologinei savijautai, 2) sveikatos priežiūros paslaugos, apimančios psichologinę pagalbą, fizinę sveikatą ir priklausomybių gydymą, 3) šeiminiai santykiai arba socialinių ryšių palaikymas ir 4) užimtumas. Ši dalis užbaigiama moterų sėkmingos resocializacijos, kaip bausmės esmės, problemų tyrimu.

Lietuvoje, kaip ir kitose keliose Europos valstybėse, yra vienas kalėjimas skirtas tik moterų laisvės atėmimo bausmės vykdymui³. Anksčiau laisvės atėmimo bausmės atlikimui moterys būdavo skiriamos tik į Panevėžio kalėjimą, tačiau nuo 2023 m. liepos 19 d., nuteistos už neatsargius nusikaltimus ir tyčinius nusikaltimus, už kuriuos paskirta laisvės atėmimo bausmė neviršija vieno metų (išskyrus moteris, nuteistas už tyčinius nusikaltimus, kuriuos jos padarė laikino sulaikymo, suėmimo vykdymo, arešto arba laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu), – į atvirus namus Vilniaus kalėjime, o atrinktos nuteistosios, kurioms reikalingas intensyvus rengimas paleidimui iš laisvės atėmimo vietų įstaigos – į pusiaukelės namus Vilniaus, Kauno⁴, Panevėžio, Marijampolės, Pravieniškių 1–ajame, Alytaus, Šiaulių kalėjimuose (Suimtųjų ir nuteistųjų pristatymo..., 2023). Atsižvelgiant į tai, kad atviri namai ir pusiaukelės namai yra atviro tipo bausmės atlikimo vietos, kuriose sąlygos yra laisviausios, šioje dalyje bus analizuojamos problemos bausmę atliekant pusiau atviro ir uždaro tipo bausmės atlikimo vietose Panevėžio kalėjime.

---

³ Iki 2023 m. vasario 21 d. šioje laisvės atėmimo įstaigoje tiek laisvės atėmimo, tiek arešto bausmę atlikti būdavo skiriamos tik moterys, tačiau nuo minėtos dienos arešto bausmę gali būti paskiriami atlikti ir vyrai (Lietuvos kalėjimų tarnybos..., 2023).

⁴ Į pusiaukelės namus Kauno kalėjime neperkeliami asmenys, atliekantys bausmę už smurtinius nusikaltimus, nusikaltimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, nusikaltimus, padarytus prieš nepilnametį asmenį (Suimtųjų ir nuteistųjų pristatymo..., 2023).

2.1 Gyvenimo sąlygos moterų laisvės atėmimo vietoje

Šioje dalyje analizuojamos gyvenimo sąlygų problemos, tiriant kokią įtaką moterų elgesiui daro apgyvendinimas bendrabutinio ir kamerinio tipo kambariuose, vertinama ar tinkamai pasveriami rizika ir moterų tarpusavio santykiai prieš parenkant kartu apgyvendinamas nuteistas, kaip užtikrinamas nuteistųjų saugumas ir kokios yra asmeninės **higienos** laikymosi sąlygomis. Taip pat bus analizuojama kaip šios problemos veikia moterų elgesį ir **psichologinę** sveikatą.

Esant vienam kalėjimui, skirtam vykdyti laisvės atėmimo bausmę tik moterims, jame bausmę atlieka kalinės, nuteistos už skirtingus nusikaltimus, taip pat atliekančios terminuotą ir iki gyvos galvos⁵ bausmes, skiriasi tik apgyvendinimas skirtingose sekcijose. Dėl mažo nuteistųjų nepilnamečių moterų skaičiaus daugelyje šalių nėra sudaromos sąlygos atskirti suaugusias kalinčiąsias nuo nepilnamečių (Office of the special representative..., 2015, 5 p.). Lietuvoje taip pat nėra išimtinė situacija, kadangi yra nustatyta nepilnametės apgyvendinti kartu su sulaukusiomis pilnametystės laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2021, 4 p.), nors BVK 74 straipsnyje ir yra įtvirtinta taisyklė bausmės atlikimo metu atskirti nepilnamečius nuo pilnamečių. Atsižvelgiant į mažą nuteistųjų moterų skaičių Lietuvoje bei dar mažesnę skaičių nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos bei nepilnamečių, nustatytas standartinis nuteistųjų diferencijavimas bausmės atlikimo metu nėra praktiškai pritaikomas moterims nuteistosioms ir jį taikant formaliai būtų padaroma daugiau žalos atskiroms nuteistųjų grupėms.

Kita problema yra moterų apgyvendinimas bendrabučio tipo gyvenamuosiuose kambariuose. Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą yra pateikęs rekomendaciją kalėjimų administracijai atsisakyti daug žmonių talpinančių gyvenamųjų patalpų formato įrengiant mažesnius gyvenamuosius vienetus, tokiu būdu geriau juos pritaikant prie konkrečių moterų poreikių (European Committee for the Prevention..., 2018). Panevėžio kalėjime laisvės atėmimo bausmę atliekančios moterys asmenine erdve turi dalintis su dar 3–10 nuteistųjų (Tereškinas et al., 2021, 92 p., Sinkevičius, 2024a). Gyvenant grupėmis neišvengiamai susiduriama su privatumo trūkumu, kylančia įtampa tarp nuteistųjų, baiminamasi parodyti savo silpnybes, todėl emocijos dažnai

---

⁵ Šiuo metu Lietuvoje yra viena moteris, atliekanti laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos (Lietuvos Respublikos seimo kontrolierių..., 2019).

užspaudžiamos, o visa tai gali lemti nerimo sutrikimus ar iššaukti agresiją⁶, kaip savisaugos mechanizmą. Šias rizikas puikiai iliustruoja moterų patirtys Panevėžio kalėjime, kai kalinčiosios, siekdamos nors trumpam susikurti privačią erdvę, uždengia lovos kraštą rankšluosčiu ar slepiasi po užklotu (Tereškinas et. al., 2021, 99 p.). Tačiau, nepaisant šių neigiamų aspektų, dalijimasis bendra erdve su kitu, tinkamai parinktu, asmeniu, kaip tik gali suartinti toje pačioje padėtyje esančias nuteistasias, jos gali suteikti viena kitai taip trūkstamą emocinį palaikymą, gerinti socialinius įgūdžius. 2022 m. atliktu tyrimu nustatyta, kad moterys yra labiau linkusios dalintis gyvenamąja patalpa kalėjime nei vyrai (Ginneken, 2022). Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą yra išaiškinęs, kad tinkamiausia apgyvendinti 2–4 nuteistuosius vienoje patalpoje (European Committee for the..., 2015). Įvertinus pateiktus duomenis bei atsižvelgus į tai, kad Panevėžio kalėjime vienu metu bausmę gali atlikti 375 nuteistosios (Panevėžio kalėjimas, 2024), o, 2022 metų duomenimis, nuteistųjų šioje laisvės atėmimo įstaigoje buvo du kartus mažiau, darytina išvada, kad nėra pagrindo nuteistasias apgyvendinti po 5 ar daugiau vienoje miegamojoje patalpoje, rekomenduotina dėti pastangas išskaidant kalinčiasias į mažesnes grupes, pereiti prie kamerinio tipo apgyvendinimo. Taip pat turėtų būti skiriama daugiau dėmesio įvertinant nuteistųjų tarpusavio santykius ir galimų konfliktų riziką prieš apgyvendinant kartu, laiku reaguojama į moterų skundus esant rimtiems tarpusavio nesutarimams. Ši aplinkybė svarbi siekiant užtikrinti bausmę atliekančių moterų saugumą, palaikyti geresnę psichologinę būklę, nes, remiantis nuteistosios patirtimi, susiklosto situacijos, kai kalėjimo administracija laiku neįvertina prašymo neapgyvendinti kartu konfliktuojančių kalinčiųjų ir turi kas nors nukentėti, kad prašymo pagrįstumas būtų akivaizdus (Sinkevičius, 2024a).

Sumažinti psichologinės įtampos tarp nuteistųjų nepadedą taip pat ir egzistuojanti bendradarbiavimo su pareigūnais praktika. Savaimė suprantama, kad efektyvesnė draudžiamų daiktų judėjimo kontrolė laisvės atėmimo vietose yra tuomet, kai šia problema rūpinasi ne tik pareigūnai, tačiau ir atliekantieji bausmę, kurie geriausiai pastebi draudžiamą elgesį ir informuoja apie jį atsakingus asmenis. Raginimas nuteistasias bendradarbiauti yra svarbus, tačiau problema kyla tais atvejais, kai neužtikrinamas pranešėjų anonimiškumas ir tokiu būdu silpninamas nuteistųjų pasitikėjimas pareigūnais. Kaip nurodo nuteistoji interviu metu, pasitaiko atvejų, kai prižiūrėtojai konkrečiai įvardija pranešėją ir kas buvo suteikta už

---

⁶ 2024 metais įvykęs incidentas puikiai iliustruoja kaip pasireiškia nuolatinės įtampos išleidimas smurtu – įvyko muštynės tarp dviejų kartu gyvenančių nuteistųjų dėl mažareikšmės priežasties – šviesos ir televizoriaus įjungimo kambaryje, kai kita nuteistoji miegojo (Sinkevičius, 2024c).

bendradarbiavimą (Sinkevičius, 2024a). Tokia praktika itin ydinga siekiant išvengti konfliktų bausmės atlikimo metu, didinama įtampa ir nepsitikėjimas tarp nuteistųjų, vietoje to, kad būtų stengiamasi puoselėti teigiamą socialinį ryšį. CPT patikrinimo Panevėžio kalėjime metu buvo nustatyti įtarimai, kad darbuotojai žodžiu įžeidinėjo kalinčiąsias (CPT, 2016, 24 p.). Toks pataisos pareigūnų elgesys nėra tinkamas ir prieštaraujantis jų veiklos tikslams, nes naudojamas psichologinis smurtas tik padidina nuteistųjų nesaugumo jausmą kalėjime ir silpnina jų pasitikėjimą pareigūnais. Nors taip pat verta pažymėti, kad 2020 metų duomenimis, Panevėžio kalėjime bausmę atliekančios nuteistosios santykius su darbuotojais vertino labiau teigiamai, lyginant su kalinčiaisiais vyrais kituose kalėjimuose (Sakalauskas et al., 2020, 174 p.).

Toliau analizuojamos problemos, susijusios su **moterų higiena**. Tinkamos higienos palaikymo ypatumus moterims lemia jų reprodukcinės sistemos ypatumai. Magistro darbo pirmoje dalyje yra pateiktos rekomendacijos, kas turi būti užtikrinama, kad nuteistosios turėtų galimybę tinkamai rūpintis savo kūno švara, išvengti infekcijų. Atsižvelgiant į tai, nacionalinėje teisėje nustatyta, kad higieniniais paketais nuteistosios turi pasirūpinti pačios, laisvės atėmimo vietose šios priemonės suteikiamos tik nemokioms⁷ nuteistosioms ir tik fiksuotas kiekis – 20 higieninių paketų vienam mėnesiui (Vidaus tvarkos taisyklės, 2022). Dėl 1.2 magistro darbo dalyje nurodytų priežasčių, nustatytas kiekis ne visada yra pakankamas. Priimant nustatytą tvarką nebuvo atsižvelgiama į Bankoko taisyklėse pateiktą rekomendaciją nuteistąsias higieniniais paketais aprūpinti nemokamai, tačiau atsižvelgiant į tai, kad visuomenėje moterys šiomis priemonėmis turi apsirūpinti taip pat pačios, tarptautinės teisės reikalavimo laikymasis sukeltų pasipiktinimą visuomenėje. Verta atkreipti dėmesį, kad BVK 38 straipsnio 3 dalyje nuteistosioms yra nustatyta didžiausia pinigų suma, už kurią uždaro ir pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietose nuteistosios gali per mėnesį nusipirkti asmeninių daiktų – į šią sumą taip pat patenka išlaidos būtinoms higienos priemonėms įsigyti. Atsižvelgiant į tai, kad moterys nėra nemokamai aprūpinamos higienos priemonėmis, ypač higieniniais paketais, siūloma šių išlaidų neįtraukti į maksimalią leidžiamą išleisti pinigų sumą.

Kita problema – galimybė nusiprausti duše. Vidaus tvarkos taisyklėse nustatyta taisyklė sudaryti sąlygas nueiti į dušą nuteistiesiems, kurie bausmę atlieka užrakintose patalpose – ne rečiau kaip 2 kartus per savaitę, o kai yra sudarytos sąlygos – kasdien (Vidaus tvarkos

---

⁷ Nuteistosios laikomos nemokiomis, kai per vieną mėnesį iki prašymo ją aprūpinti nurodytomis priemonėmis dienos savo asmeninėje sąskaitoje turėjo ir (ar) išleido ne daugiau kaip 0,5 bazinės socialinės išmokos dydžio pinigų sumą, 2024 metais tai yra 27,5 Eur (Vidaus tvarkos taisyklės, 2022).

taisyklės). Lietuvos higienos normose HN 134:2015 įtvirtinta, kad sąlygos nusiprausti turi būti sudaromos ne rečiau kaip kartą per savaitę (Dėl Lietuvos higienos normos..., 2015). Taigi sprendimo priėmimas dėl dažnesnio naudojimosi dušais yra paliekamas kiekvienai laisvės atėmimo įstaigai. Atsižvelgiant į moterų biologinius ypatumus ir magistro darbo 1.1 nustatytus higienos reikalavimus, nuteistosioms galimybė nusiprausti kartą per savaitę nesudaro sąlygų įgyvendinti savo teisės į higieną, o taip pat ir pareigos laikytis asmens higienos (Vidaus tvarkos taisyklės, 2022). Interviu su nuteistosiomis metu buvo nurodyta, kad laisvojoje grupėje bausmę atliekančios moterys naudotis dušu gali kasdien, o paprastojoje – 2 kartus per savaitę, prausyklos nakčiai yra užrakinamos ir esant poreikiui, pavyzdžiui, mėnesinių metu, dažniau nusiprausti sąlygų nėra. Informantės taip pat nurodė, kad kalėjimo parduotuvėje higienos priemonių trūksta, todėl ne visada galima jų įsigyti (Tereškinas *et al.*, 2021, p. 94). Taigi ne tik nėra sudaromos sąlygos naudotis dušu pagal poreikį, tačiau taip pat ne visada pasirūpinama būtinų higienos priemonių prieinamumu. Iš šių sąlygų taip pat darytina išvada, kad galimybė naudotis dušu esant poreikiui, siekiant užtikrinti savo kūno švarą, yra privilegija. Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą yra pabrėžęs sąlygų nekliudomai naudotis sanitarijos ir prausimosi priemonėmis svarbą ir kad šių pagrindinių poreikių nepatenkinimas savaime vertinamas kaip žmogišką orumą žeminantis elgesys (Europos komitetas prieš kankinimą..., toliau – CPT, 2000, p. 3).

Šioje dalyje nustatyta, kad moterys bausmės atlikimo metu susiduria su netinkamu rizikos įvertinimu parenkant kartu apgyvendinamas nuteistasias, kuris lemia patiriamą didesnę įtampą, saugumo jausmo trūkumą. Esamą situaciją pagerintų apgyvendinimas mažesnėmis grupėmis, tačiau problema nebus išspęsta, kol nebus skiriamas pakankamas dėmesys konfliktų rizikai įvertinti. Moterų saugumo jausmui neigiamą įtaką daro taip pat ir pasitikėjimo prižiūrinčiais pareigūnais trūkumas. Panevėžio kalėjime nėra sudaromos tinkamos sąlygos laikytis higienos, laisvas dušo prieinamumas šiuo metu yra privilegija, o higienos priemonėmis turi apsirūpinti pačios nuteistosios, šios išlaidos įskaičiuojamos į maksimalią galimą išleisti pinigų sumą per mėnesį.

2.2 Sveikatos priežiūra

Pirmoje darbo dalyje nustatyta, kad visi turi teisę į sveikatą ir ši teisė negali būti varžoma nuteistoms laisvės atėmimo bausmė moterims. Šioje magistro darbo dalyje problemos, susijusios su sveikatos priežiūra išskiriamos apimant psichologinę, fizinę žmonių būklę ir higienos užtikrinimą. Pagal A. K. Maslow poreikių hierarchijos piramidę, ši teisė patenka į pirmas dvi pakopas – fiziologinius ir saugumo poreikius (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2024). Neužtikrinus šių poreikių, mažėja tikimybė, kad nuteistosios keis savo požiūrį į visuomenę, save ir sieks tobulėjimo. Atsižvelgiant į šiuos poreikius bei vertinant situaciją Panevėžio kalėjime, moterims kylančias problemas analizuojamos skirstant jas į susijusias su psichologine pagalba, įskaitant savižudišką elgesį, bendra sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, apimančią reprodukcinę sistemą ir psichoaktyvių medžiagų vartojimą.

Kalinių psichinės sveikatos problemos nėra naujiena, tačiau labai svarbu vykdant laisvės atėmimo bausmę nuteistosioms įvertinti sutrikimų pobūdį, parinkti tinkamą pagalbą bei suteikti reikiamą gydymą, kad moterų sutrikimai, palikti be tinkamos priežiūros, neprogresuotų, tokiu būdu sukeldami riziką ne tik nuteistųjų saugumui ir sveikai jos būsenai, tačiau tai gali kelti grėsmę ir kitų nuteistųjų saugumui. Mokslinėje literatūroje nustatyta, kad kalėjimuose penkis kartus daugiau moterų turi psichikos sveikatos sutrikimų nei moterys bendroje populiacijoje, o taip pat moterims žymiai dažniau nei vyrams buvo nustatyti asmenybės, nuotaikos, potrauminio streso, psichozės, valgymo sutrikimai, dažnesnis polinkis į savižudišką elgesį (Tyler *et al.*, 2019). Taip pat svarbu įvertinti ir savižudybės bei savęs žalavimo riziką tarp nuteistųjų moterų, kuri yra didesnė nei vyrų (Penal Reform International, 2012, p. 9). 1.3.2 darbo dalyje analizuojant duomenis apie moteris, nuteistas už disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, nustatyta, kad dalis nuteistųjų atvyksta į laisvės atėmimo vietą jau turėdamos vienokių ar kitokių psichologinių sutrikimų, o atskyrimas nuo artimųjų, apgyvendinimas su visai nepažįstamais žmonėmis, laisvės suvaržymas bei atribojimas nuo galimybės laisvai vartoti narkotikus tikrai nepalengvina sutrikimų bei nepagerina bendros psichologinės būklės. Tyrimai parodė, kad moterų psichikos sveikatos poreikiai joms patekus į laisvės atėmimo įstaigą yra daug didesni nei vyrų, kuriuos lemia patirtas smurtas šeimoje, prievarta ar seksualinė prievarta. Patekusios į laisvės atėmimo įstaigą, moterys dažniau patiria psichologinį stresą nei kaliniai vyrai (Pillet, 2020).

Analizuojant, kokia psichologinė pagalba nuteistosioms suteikiama Lietuvoje, nustatyta, kad Panevėžio kalėjime šiuo metu dirba 2 psichologai – vienas iš jų yra krizių psichologas

(Lietuvos kalėjimų tarnybos..., 2023), o antrasis teikia bendras konsultacijas. Įvertinus aplinkybę, kad krizių psichologo darbas yra susijęs su labai svarbia konkrečia sritimi – savižudybių prevencija, intervencija ir postvencija, darytina išvada, kad kitam psichologui tenkantis krūvis yra labai didelis, kadangi konsultuoti tenka daugiau nei 150 bausmę atliekančių moterų, nors nustatytas didžiausias krūvis yra 30 nuteistųjų vienam specialistui (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2021, 4 p.). Nuteistosioms yra reikalinga kokybiška pagalba saugioje aplinkoje, kurioje būtų garantuojamas konfidencialumas. Remiantis užsienio šalių praktika, psichologinės paslaugos kalėjimuose yra būtinos ir privalomos nuteistiesiems, turintiems psichologinių sutrikimų, sergantiems priklausomybių ligomis, infekuotiesiems ŽIV ir sergantiems AIDS, seksualiniams nusikaltėliams, agresyviems smurtautojams ir moterims žudikėms (Bandzevičienė, 2009, 284 p.). Iš išskirtų grupių, kurioms privaloma psichologinė pagalba, moterims, bausmę atliekančioms Panevėžio kalėjime, mažiau aktualios tik dvi – seksualinių nusikaltėlių ir agresyvių smurtautojų, nes remiantis 1.3 dalyje ir priede Nr. 1 pateiktais duomenimis, moterų, atliekančių bausmę už seksualinius nusikaltimus, yra mažuma, o siekiant išsiaiškinti kokia dalis nuteistųjų yra „agresyvios smurtautojos“, turėtų būti analizuojama kiekviena situacija individualiai, kadangi neretai pasitaiko, kad moterų smurtinis elgesys yra jų savigynos pasekmė. Nors šios problemos tyrimui mokslinių tyrimų yra atlikta nedaug, tačiau viename iš jų nustatyta, kad lyginant su vyrais, 7 kartus dažniau moterų padaryti nužudymai yra susiję su gynyba (Michailovič, 2015, 86 p.). Atsižvelgiam į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad gana didelę grupę nuteistųjų moterų sudaro tos, kurioms psichologinės paslaugos yra būtinos, tačiau taip pat daug yra ir kurioms pagalba nėra būtina, tačiau labai reikalinga. Remiantis nuteistųjų patirtimis Panevėžio kalėjime, moterys išreiškia poreikį išsipasakojimui saugioje aplinkoje su patikimais asmenimis, nurodo, kad pačios nebesugeba susivokti savyje, tačiau šiuo metu nėra sąlygų gauti pagalbą, nes dirbančia psichologe nėra pasitikima, kritikuojama pastarosios darbo ir pasirenkamų metodų kokybė (Sinkevičius, 2024a, Sinkevičius 2024b). Kalėjimų tarnybos atstovė žiniasklaidai taip pat patvirtino psichologų trūkumą, nurodė, kad dėl pokyčių sistemoje šie specialistai neteko pareigūnų statuso, todėl dalis nusprendė keisti darbą (Frolova–Milašienė, 2021). Psichologai atsisako darbo kalėjimuose taip pat ir neištvėrę kalėjimo administracijos bei kitų kolegų neigiamo požiūrio (Navickaitė, 2024), o nuo to kenčia kalinės. Taigi pažymėtina, kad daugiau dėmesio yra skiriama laiku nesuteiktos psichologinės pagalbos pasekmėms – savęs žalojimo atvejams ar bandymams žudyti, tačiau neieškoma šių pasekmių ištakų, kurios tiesiogiai siejamos su nerimo sutrikimais, kurie išsivysto dėl prastos savijautos,

žemos savivertės, nepasitikėjimo savimi, saugumo jausmo trūkumo (Steingard, 2023). Pažymėtina, kad asmenims pakėlus ranką prieš save, jų neigiamas savęs vertinimas ir psichologiniai sutrikimai tik stiprėja, taigi susidaro „užburto rato“ situacija. Nuteistosios aiškiai išreiškia psichologinės pagalbos poreikį, nėra priešišškai nusiteikusios prieš psichologus, o tą patvirtina, jog neseniai iš darbo išėjusia specialiste buvo pasitikima ir dažnai kreipiamasi pagalbos, tačiau, kaip nurodo nuteistosios, psichologei teko per didelis darbo krūvis (Sinkevičius, 2024a, Sinkevičius, 2024b). Bausmę atliekančiosios taip pat nedrįsta kreiptis pagalbos ir į kitą kalėjimo personalą, kadangi, vykdant rizikos vertinimus, atskleidus savo jausmus ir išgyvenimus, tai gali būti laikoma padidėjusios įkalintosios rizikos požymiu ir atitolinti asmens paleidimo į laisvę galimybę (Crewe *et al.*, 2017), o Lietuvos kalėjimų atveju – atitolinti šansą būti perkeltoms į lengvesnę bausmės atlikimo grupę ar paleistoms lygtinai. Moterų savižudybių masto Lietuvos kalėjimuose nėra galimybės patikrinti, nes Lietuvos kalėjimų tarnyba teikia viešai prieinamus duomenis tik apie bendrą savižudybių skaičių, tačiau pripažįstama, kad savižudybių skaičius laisvės atėmimo vietose yra 5 kartus didesnis nei Lietuvos populiacijoje ir 2 kartus lenkiantis kitas Europos įkalinimo įstaigas (Nelaisvėje – daugiau bandymų žudyti..., 2021).

Vertinant psichologinės pagalbos trūkumą ir nepajėgumą pritraukti naujų psichologų, 2022 m. laisvės atėmimo vietų įstaigose suteikta galimybė netaikant limito skambinti nemokamais emocinės pagalbos numeriais į Jaunimo liniją, Vilties liniją, Sidabrinę liniją, Pagalbos moterims liniją (Lietuvos kalėjimų tarnybos..., 2023). Inicatyva ir jos tikslai geri, tačiau ne visose laisvės atėmimo vietose yra galimas kokybiškas jos išnaudojimas. Panevėžio kalėjime telefonai įrengti greta vienas kito, šalia kontrolinio praleidimo punkto, kuriame nuolatos yra keli pareigūnai, todėl dėl šurmulio moterys neturi galimybės išsikalbėti. Nuteistosios dalinasi patirtimi, jog dėl netinkamų sąlygų pokalbiams telefonu buvo teiktas skundas, tačiau Panevėžio kalėjimo administracija pažadėjo problemą spręsti, jei skundas bus atsiimtas – skundą atsiėmus, reali situacija suprastėjo, kadangi vienas telefonas buvo pašalintas (Sinkevičius, 2024b). Taigi pastebėtina, kad Panevėžio kalėjime ne tik trūksta kokybiškos psichologinės pagalbos, tačiau taip pat yra apribota psichologinė pagalba, kurią nuteistosios galėtų gauti bendraujant telefonu su nurodytų linijų konsultantais ar artimaisiais.

Analizuojant psichologinės pagalbos problemas moterų kalėjime, svarbu nepamiršti ir dar vienos, itin pažeidžiamos, nuteistųjų grupės – nepilnamečių. Atlikus viešai prieinamos informacijos analizę internete, nustatyta, kad šiuo metu laisvės atėmimo bausmę Panevėžio kalėjime atlieka taip pat ir dvi nepilnamečės, nuteistos už nužudymą: pirmosios veiksmai buvo

nulemti atstūmimo, antrosios – apsvaigimo nuo narkotinių medžiagų ir bendraamžių elgesio (Nepilnametė pripažinta kalta dėl..., 2022; Steniulienė, 2023). Remiantis žiniasklaidos šaltiniuose pateikiama informacija, vieną nepilnametę tyrę psichiatrai nustatė tam tikrus sutrikimus (Čižinauskaitė, 2021). Taigi nustatyta, kad atlikti bausmę atvykstanta jau turint sutrikimų, kuriems reikalingas tinkamas gydymas ir priežiūra. Taip pat svarbu įvertinti, kad paauglystės laikotarpiu vyksta gana intensyvi emocinė žmonių raida, formuojasi atsakomybės jausmas. Šio amžiaus paaugliams labai didelę įtaką daro bendraamžių elgesys ir didelę reikšmę turi pripažinimas tarp bendraamžių (Ludden, 2018). Todėl psichologinė pagalba šiai nuteistųjų grupei yra itin reikšminga padedant palaikyti efektyvią ir pozityvią emocinę raidą, išmokyti atskirti ir teisingai vertinti asmenis, kuriais galima pasitikėti bei kritiškai analizuoti savo padarytus nusikaltimus.

Pereinant prie **fizinės sveikatos problemų**, pažymėtina, kad Panevėžio kalėjime bausmę atliekančios moterys ilgą laiką yra izoliuotos nuo išorinio pasaulio, todėl yra priklausomos nuo kalėjime teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų, neturi galimybės pasirinkti paslaugas teikiančių specialistų. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad „kasdienė rutina, priklausomybės, užkrečiamųjų ligų plitimui palanki terpė – visi šie veiksniai sukelia arba pagilina kalinių fizinės ir psichikos sveikatos problemas, kurioms spręsti būtina taikyti efektyvias, mokslu pagrįstas prevencijas, gydymo ir kitas priemones“ (Stankutė *et al.*, 2017, p. 26). Panevėžio kalėjime bausmę atliekančioms moterims medicininės paslaugas teikia pirminės sveikatos priežiūros skyrius, kuriame dirba šeimos gydytoja, akušerė–ginekologė ir odontologė (Lietuvos kalėjimų tarnyba, 2024). Esant ūmiems susirgimams, paslaugos teikiamos Pravieniškių 2–ajame kalėjime (anksčiau – Laisvės atėmimo vietų ligoninė), o tam tikrais atvejais paslaugos gali būti teikiamos kitose teisę teikti tokias paslaugas turinčiose asmens sveikatos priežiūros įstaigose (Asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo..., 2022). Seimo kontrolierė susitikimo su nuteistosiomis metu yra užfiksavusi skundą, kad šeimos gydytoja atvyksta į kalėjimą tik 1–2 kartus per mėnesį (Lietuvos seimo kontrolieriai, 2023). Yra nustatyta, kad šeimos gydytoja laisvės atėmimo vietoje turi būti kasdien, tačiau reali situacija yra varžanti nuteistųjų teisę laiku gauti pagalbą susirgus, pratęsti vartojamus vaistus, medicininę pagalbą teikia slaugytojos. Laiku nepaskirtas gydymas gali privesti prie ūmių susirgimų, kurie gydomi jau kitose įstaigose. Tokiu būdu yra sukeliama papildomas stresas nuteistosioms bei papildomai apkraunama miesto sveikatos priežiūros įstaiga. Nuteistoji, kuri yra kalinių tarybos narė, interviu metu nurodė pagrindines sveikatos priežiūros problemas: 1) Panevėžio kalėjimo pirminės sveikatos priežiūros skyriuje dirbančios slaugės

atsainiai vertina moterų nusiskundimus, atsisako duoti vaistų nuo karščiavimo net būdinčioms pareigūnėms patikinus, kad nuteistosios tikrai karščiuoja, 2) sveikatos priežiūros įstaigose už kalėjimo ribų dalis gydytojų atsisako suteikti paslaugas dėl neigiamų pažiūrų į nuteistasias, 3) neskiriamas tinkamas gydymas ir priežiūra priklausomybių turinčioms nuteistosioms (Sinkevičius, 2024b). Kadangi tokias problemas išskyrė tik viena nuteistoji, šie duomenys turėtų būti vertinami atsargiai, tačiau ši informacija turėtų paskatinti susirūpinimą teikiamų sveikatos paslaugų kokybe ir būtų naudinga iširti šią sritį. Nepavyko rasti informacijos apie nuteistosioms teikiamą švietimą, susijusį su sveikatos priežiūros reikšme, svarbiais prevenciniais sveikatos patikrinimais, kaip, pavyzdžiui, žmogaus papilomos virusą, gimdos kaklelio citologinį tyrimą. Atsižvelgiant į nuteistųjų moterų žemą išsilavinimo lygį, preziumuojama, kad ne visos geba tinkamai įsivertinti ligų pavojingumą, todėl turi būti skiriamas dėmesys supažindinti moteris ir paskatinti kreiptis į specialistus ir prašyti atlikti tyrimus.

Su narkotikais susiję nusikaltimai yra viena didžiausių moterų daromų nusikaltimų kategorijų, o priklausomybė dažnai būna pagrindinė jų nusikalstamo elgesio priežastis. Atliktais skaičiavimais nustatyta, kad 75 proc. moterų, patenkančių į Europos kalėjimus, turi priklausomybę narkotikams ir alkoholiui. Kai įkalinimo metu priklausomybė negydoma, kyla didelė pakartotinio nusikalstamumo rizika su narkotikais susijusių nusikaltimų, vagysčių ar prostitucijos, siekiant gauti pajamų alkoholio ar narkotikų dozės įsigijimui (Pillet, 2020). Priklausomybės taip pat daro didelę žalą sveikatai, kyla rizika kitų ligų atsiradimui, todėl labai svarbus kokybiškas gydymas. Ši problema aktuali taip pat ir tarp nuteistų nepilnamečių, kadangi viena iš dviejų laisvės atėmimo bausmę atliekančių nepilnamečių nusikaltimo padarymo metu buvo apsvaigus nuo narkotinių medžiagų (Steniulienė, 2023). Pažymėtina, kad reabilitacijos kokybės patikrinimams Panevėžio kalėjime nėra skiriamas dėmesys, priešingai nei kitoms įkalinimo įstaigoms, kuriose veikia reabilitacijos centrai (Mikalajūnienė, 2022). Remiantis nuteistųjų patirtimis, reabilitacijos centras Panevėžio kalėjime neveikia jau 1,5 metų (Sinkevičius, 2024a, Sinkevičius, 2024b), todėl vienintelis galimas gydymas moterims yra metadonas ir kreipimasis pagalbos į atvejo vadybininkę. Pažymėtina, kad anksčiau reabilitacijos centras veikė, nors ir paslaugos buvo suteikiamos labai mažai daliai nuteistųjų – 4 laisvės atėmimo vietose, kur šie centrai buvo įsteigti, paslaugos buvo teikiamos 56 nuteistiesiems (Mikalajūnienė, 2022), kiek jų tarpe buvo moterų duomenų nėra. Atsižvelgiant į tai, kad gydytojai psichiatrai yra tik Pravieniškių 2–ajame kalėjime ir šie gydytojai yra būtent tie, kurie turi skirti bei prižiūrėti gydymą metadonu, darytina išvada, kad nuteistosios, kurios

stengiasi kovoti su priklausomybe, negauna tinkamos priežiūros gydymo procese – gydymas paskiriamas, tačiau nėra apsaugoma nuo didesnės nei paskirta dozės suvartojimo ar metadono perdavimo kitoms nuteistosioms, gydymo efektyvumas priklauso nuo pačių moterų valios ir ryžto.

Kitiems psichikos sutrikimams, pavyzdžiui, potrauminio streso sutrikimui, šizofrenijai, asmenybės susidvejinimui, veiksmingiausias gydymas yra kompleksinis – apimantis tiek medikamentinį gydymą, tiek psichoterapinį (Šizofrenija. Simptomai, priežastys, eiga..., 2011, Potrauminio streso sutrikimas. Simptomai, priežastys..., 2011, Asmenybės sutrikimai. Simptomai, priežastys, eiga..., 2011). Remiantis nuteistųjų patirtimis, daugeliui nuteistųjų skiriami vieni ir tie patys raminamieji vaistai, o paskyrus gydymą nuteistosios gražinamos į Panevėžio kalėjimą tolesniam bausmės atlikimui, nėra prižiūrima ar paskirta vaistų dozė yra tinkama (Sinkevičius, 2024b). Taigi pastebima, kad kyla rizika, jog taikomas tik medikamentinis gydymas, kuriuo liga nėra išgydoma, o tik prislopinami simptomai.

Apibendrinant šioje dalyje išskirtas problemas, nustatyta, kad nepaisant didelio psichologinės pagalbos gavimo poreikio, Panevėžio kalėjime ji nėra užtikrinama. Sveikatos priežiūros paslaugos laisvės atėmimo įstaigoje yra sunkiai prieinamos dėl šeimos gydytojos nereguliaraus buvimo įstaigoje, neskiriama pakankamai dėmesio nuteistųjų švietimui apie rūpinimosi sveikata reikšmę bei jų turimas teises, priklausomybių gydymas iš esmės priklauso nuo nuteistųjų iniciatyvos ir jų pačių noro gydytis.

2.3 Šeiminių santykių puoselėjimas ir jų svarba

Šeiminis gyvenimas yra pamatinė žmogaus teisė, dėl to susitikimai su šeimos nariais laisvės atėmimo vietose nėra traktuojama kaip privilegija ir jos atėmimas negali būti taikomas kaip drausminė priemonė (association for the prevention of..., 2024). Siekiant padaryti kuo mažesnę žalą nuteistųjų socialiniam gyvenimui bei užtikrinti emocinį ramstį, yra labai svarbu leisti moterims bendrauti su artimaisiais, kad turimas ryšys nenutrūktų, būtų išlaikomas santykis su pozityviu gyvenimu iki laisvės atėmimo bausmės atlikimo pradžios. Todėl šioje dalyje yra tiriamos problemos, kurios kyla moterims, išlaikant ryšį su artimaisiais.

Psichologė, dirbusi Panevėžio kalėjime, nurodo, kad moterims fizinės judėjimo laisvės apribojimas nėra sunkiausia bausmės dalis, skaudžiausia – atsiskirti nuo šeimos: vaikų, tėvų, vyro (Tilmantaitė, Morozovas, 2016). Ryšiai su artimaisiais moterims yra tokie svarbūs, kad jų psichologinės problemos gali būti susijusios su nutrūkusiais ar pažeistais ryšiais tiek

šeimoje, tiek su pažįstamais ar visuomenėje apskritai (Covington, 2007, p. 4). Baimindamosios prarasti turimus ryšius, sulaukti neigiamos reakcijos iš visuomenės, jos dažnai pasirenka neatskleisti informacijos apie bausmės atlikimą ir mėgina šią istoriją nublėpti nuo artimų giminaičių bei pažįstamų (Ghlonti, 2019). Pasitaikantys bausmės atlikimo fakto slėpimo būdai yra nurodymas, kad emigravo arba laikinai išvyko į užsienį darbo reikalais (Tilmantaitė, Morozovas, 2016). Atsižvelgiant į tai, kad dėl visuomenėje nusistovėjusių lyčių vaidmenų, kalinčios moterys yra ypač stigmatizuojamos ir nors sutuoktinių nuolatinė parama savo vyrams kalėjime ir jiems išėjus į laisvę yra priimamas kaip savaime suprantamas dalykas, moterų, jei jos atlieka laisvės atėmimo bausmę, vengia jų sutuoktiniai, o dažnai net visa šeima (Penal Reform International, 2012, p. 2), nuteistosios ne be pagrindo stengiasi nublėpti bausmės faktą ir turi dėti didesnes pastangas turimiems ryšiams su artimaisiais puoselėti arba juos atkurti. Todėl būtų tikslinga organizuoti tiek grupines psichoterapijas kartu su kalinėmis ir jų artimiausiais žmonėmis, tiek suteikti psichologinę paramą artimiesiems, padedant ne tik priimti ir palaikyti nuteistąsias, tačiau ir suteikti žinių, kuo jie galėtų prisidėti skatinant pozityvų moterų elgesį.

Atskyrimo nuo šeimos ir bendruomenės poveikis gali labai pakenkti mergaičių psichikos sveikatai, emocinei gerovei, savigarbai, socialiniams ir gyvenimo įgūdžiams bei gebėjimams (Penal Reform International, 2012), tačiau pasimatymai nuteistosioms nepilnametėms yra suteikiami tokia pačia tvarka. BVK yra numatyta tik viena lengvesnė sąlyga – trumpalaikė išvyka į namus suteikiama atlikus 6 mėn. paskirtos bausmės. Atsižvelgiant į tai, kad nuteistiesiems pasimatymų su nepilnamečiais vaikais skaičius nėra ribojamas, rekomenduotina nuteistiesiems nepilnamečiams taip pat neriboti pasimatymų skaičiaus su savo tėvais ar globėjais.

Šiuo metu nei BVK, nei Vidaus tvarkos taisyklėse nėra sureglamentuota dviejų nuteistų artimų giminaičių, išskyrus sutuoktinių, pasimatymo tvarka, kai abu artimieji atlieka bausmę laisvės atėmimo įstaigose ir neturi teisės išvykti iš bausmės atlikimo vietos. 2023 m. dėl šios problemos Lietuvos seimo kontrolierių įstaigoje buvo gautas kalinčiosios skundas, nes remiantis BVK 39 straipsnio 10 dalimi, buvo atsisakyta suteikti pasimatymą nuteistajai su Panevėžio kalėjimo Vaikų (kūdikių) namuose bausmę atliekančia dukra ir anūke. Remiantis seimo kontrolieriui pateikta informacija, Panevėžio kalėjimas šią spragą sprendė organizuodamas susitikimus tarp tame pačiame kalėjime bausmę atliekančių artimų giminaičių, tačiau tokie susitikimai nebuvo registruojami kaip pasimatymai (Lietuvos seimo kontrolieriaus..., 2023). Esant tokiai situacijai, iš vienos pusės galima įžvelgti privalumą, kad nuteistosios, pasinaudojusios šia Panevėžio kalėjime suteikiama teise, neišnaudoja turimo

riboto kiekio pasimatymų, tačiau tai sukelia neteisybės jausmą tarp kitų kalinčiųjų, kurios gauna mažiau pasimatymų su artimaisiais, sudaromos sąlygos kalėjimo personalui, atsakingam už susitikimų organizavimui, manipuliuoti nuteistosiomis ir kiekvienu atveju spręsti individualiai dėl susitikimų suteikimo. Seimo kontrolierė yra pažymėjusi, kad „nuteistųjų teisė į pasimatymus negali būti aiškinama taip, kad jos suteikimas ir įgyvendinimas priklausytų išimtinai nuo kalėjimo administracijos diskrecijos, nes tokiu atveju yra paneigiama nuteistiesiems BVK suteikta teisė ir jos įgyvendinimas bei kyla rizika dėl pareigūnų diskrecinių galių naudojimo“ (Lietuvos seimo kontrolieriaus..., 2023). Taip pat svarbu pažymėti, kad nors susitikimai šia išskirtine tvarka buvo suteikiami, tačiau nėra numatyta jokių galimybių pasimatymams su kitose laisvės atėmimo vietose bausmę atliekančiais artimaisiais, pavyzdžiui, broliais ar tėvais. Pasimatymai su bausmę atliekančiais tėvais ypač aktualūs, kai laisvės atėmimo vietoje bausmę atlieka taip pat ir nepilnamečiai vaikai.

Analizuojant nuteistųjų pasimatymų sąlygas bei tvarką nustatančius teisės aktus, nustatyta, kad šiuo metu norintys susitikti su nuteistosiomis kontaktiniu būdu turi pateikti prašymą laisvės atėmimo vietų įstaigai, kuri įvertina pasimatymų patalpų užimtumą, kalinčiosios turimų pasimatymų skaičių ir priima sprendimą ar prašymą tenkinti (BVK, 2002, Vidaus tvarkos taisyklės, 2022). Pastebėta, kad nėra numatomi jokie papildomi žingsniai siekiant išsiaiškinti ar nėra pavojaus, kad nuteistosios susitiks su anksčiau prieš jas smurtavusiais artimaisiais. Svarbu įvertinti tai, kad gerokai mažiau nei 10 proc. patyrusių smurtą moterų kreipėsi pagalbos į valstybines institucijas (Specializuotos kompleksinės pagalbos centras, 2022), todėl didelė tikimybė, kad nuteistosios nėra linkusios apie patirtą smurtą pačios informuoti kalėjimo darbuotojų. Taip pat, atsižvelgiant į tai, kad kalinčiosios yra linkusios slėpti savo emocijas ir išgyvenimus nuo kitų nuteistųjų, ne išimtis ir faktas apie patirtą smurtą. Todėl yra būtina individualiai įvertinti ar moterys nėra anksčiau nukentėjusios nuo smurto artimoje aplinkoje, o jei yra – užtikrinti, kad kontaktiniai susitikimai su smurtautoju nebūtų leidžiami arba vyktų tik prižiūrint laisvės atėmimo vietų įstaigos atstovui.

Nuo 2020 m. sausio mėnesio Lietuvos seimo kontrolierių įstaiga gavo ir ištyrė 3 moterų skundus, 2 iš jų buvo susiję su nuteistųjų vaikais. Tai parodo labiausiai rūpimus ir jautrius nuteistosioms klausimus. Atliktuose tyrimuose pastebėta, kad motinos vaidmens atėmimas yra vienas iš labiausiai traumuojančių veiksnių moterims prisitaikant prie laisvės atėmimo bausmės (Celinska, Fanarraga, 2022) ir yra susijęs su sielvarto jausmu, depresija, kaltės jausmu, didesniu nerimu, depresija, somatizacijos simptomais ir netinkamu elgesiu institucijose (Foster, 2012). Kai kurių nuteistųjų motyvaciją elgtis pozityviai lemia siekis kuo

greičiau grįžti pas savo vaikus ir jais rūpintis, nes moterys dažnai yra vienintelės arba pagrindinės mažamečių vaikų globėjos, todėl net ir trumpi sulaikymo laikotarpiai daro ypatingą poveikį vaikams ir visai šeimai (Penal Reform International, 2012, p. 2).

Įvertinus, kokia psichologinė pagalba Panevėžio kalėjime yra prieinama bei kiek stipriai yra paveikiama motina ją atskyrus nuo vaikų, pastebima, kad įkalinimo įstaigose moterims siūloma per mažai pagalbos neįvertinant, kad, jos nesuteikus, nuteistosios dėl kaltės, gėdos ir bejėgiškumo jausmo gali užsisklęsti savyje ir atsiriboti nuo bendravimo su artimaisiais bei vaikais, o kraštutiniu atveju turėti didesnę polinkį į savižudišką elgesį. Panevėžio kalėjime nuteistosioms sudaroma galimybė įsitraukti į reabilitacijos programas motinystės įgūdžiams lavinti (Tereškinas et. al., 2021, 126 p.). Ši programa naudinga, tačiau neturėtų būti vienintelė priemonė padėti nuo vaikų atskirtoms moterims, nes visų svarbiausia padėti išsaugoti ryšį su vaikais tiek užtikrinant nuteistosios motyvaciją, tiek geriausius vaiko interesus.

Taip pat atskyrimo nuo vaikų skausmo nesumažina ir nustatyta pasimatymų su vaikais tvarka. Šiuo metu nuteistųjų pasimatymų skaičius su nepilnamečiais vaikais yra neribojamas, tačiau problemų kelia kontaktinių pasimatymų tvarka. BVK yra įtvirtinta galimybė nuteistosioms, prižiūrint laisvės atėmimo vietų įstaigos atstovams, pasimatyti su artimaisiais kontaktiniu būdu iki 3 valandų. Šiuo būdu matytis su vaikais nuteistosios atsisako vien dėl to, kad nenori, jog vaikai matytų savo motiną laisvės atėmimo vietų įstaigoje ar iš viso pačią įstaigą (Tereškinas et. al., 2021, 127 p., Tilmantaitė, Morozovas, 2016). Pasimatymai be palydos išvykstant iš bausmės atlikimo vietos iki 8 valandų arba trumpalaikės išvykos į Lietuvos teritorijoje esančius namus suteikiami nuteistosioms tik esant jų nepriekaištingam elgesiui ir darant pažangą mažinant nusikalstamo elgesio riziką (BVK, 2002), kai tuo tarpu nuteistosioms, kurių vaikai gyvena globos įstaigose, suteikiama teisė atvykti su jais pasimatyti lydint laisvės atėmimo vietų įstaigos pareigūnui, jei motina neturi teisės išvykti savarankiškai (Vidaus tvarkos taisyklės, 2022). Tokią tvarką galima paaiškinti siekiu užtikrinti vaiko, augančio globos įstaigose, teisę į šeimą, organizuojant pasimatymus su nuteistąja motina kita tvarka, nei įprastai, tačiau tai gali kelti įtampą ir neteisybės jausmą kitoms nuteistosioms, kurių vaikai gyvena kartu su artimaisiais ar globėjais, kai joms pasimatymai suteikiami už bausmės atlikimo vietos ribų tik kaip skatinamoji priemonė už gerą elgesį. Taip pat pastebėta, kad motinoms, kurios neturi teisės išvykti iš kalėjimo teritorijos, pasimatymai su vaikais suteikiami gana trumpam laikui, todėl rekomenduotina apsvarstyti specialių patalpų, skirtų ilgesniems pasimatymams su vaikais, įrengimą ir tokios teisės reglamentavimą.

Nors nėra duomenų apie laisvės atėmimo bausmę atlikusias nėsčias ar vaikų turinčias nepilnametes Lietuvoje, tačiau tinkamos pagalbos suteikimui turėtų būti pasiruošta iš anksto. Nėsčios nepilnametės kalinės yra viena pažeidžiamiausių grupių kalėjimuose dėl to, kad jos neturi jokios patirties ir žinių, kaip elgtis nėsčtumo metu (Penal Reform International, 2012). Atsižvelgiant į tai, turėtų būti sudarytas tinkamos paramos, pritaikytos nepilnamečių žinioms ir galimų komplikacijų rizikai, suteikimo planas, šią problemą sprendžiant jai iškilus, gali kilti problemų laiku parūpinant reikiamą pagalbą.

Šioje dalyje nustatyta, kad BVK nėra numatyta išimčių nepilnametėms pasimatyti su savo artimaisiais, todėl rekomenduotina neriboti nepilnamečių pasimatymų skaičiaus su jų tėvais ar globėjais bei iš anksto parengti veiksmų planą, jei bausmę atliktų nėsčia nepilnametė. Taip pat išskirta BVK įtvirtintos pasimatymų tvarkos spraga – reglamentuojama tik pasimatymų tarp dviejų sutuoktinių, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, tvarka, tačiau nėra nustatoma galimybė pasimatymams su bausmę atliekančiais tėvais, broliais, seserimis ir kitais šeimos nariais. Dar viena problema – nėra vertinama ar suteikiami pasimatymai nėra leidžiami su smurtautojais. Analizuojant pagalbos nėsčiosioms ar turinčioms vaikų teikimo problemas, nustatyta, kad apsiribojama motinystės įgūdžių lavinimo problema ir nėra teikiama individuali psichologo konsultacija, suteikiami pasimatymai su vaikais yra gana trumpi, todėl vertėtų apsvarstyti specialių patalpų įrengimą ilgesniems pasimatymams su vaikais.

2.4 Moterų užimtumo įvairovės trūkumas

Nuteistųjų užimtumo tikslas – mažinti neigiamą kalinimo įtaką, suteikti galimybę nuteistiesiems įgyti žinių, įgūdžių ir kvalifikaciją, padedančių lengviau integruotis į visuomenę, kai jie bus paleisti iš bausmės atlikimo vietos (BVK, 2002). Todėl šioje dalyje bus tiriama, kokiomis veiklomis siūloma užsiimti nuteistosioms bei kokių profesinių žinių yra mokoma.

CPT pabrėžia, kad moterys, iš kurių atimta laisvė, turi turėti galimybę užsiimti naudinga veikla taip pat, kaip ir vyrai, tačiau pernelyg dažnai susiduriama su situacijomis, kai kalinėms moterims buvo siūlomos veiklos rūšys, susijusios su siuvimu ar rankdarbiais, o kaliniams vyrams buvo siūlomi daug aukštesnio profesinio lygio mokymai. CPT nuomone, toks diskriminuojantis požiūris gali tik sustiprinti pasenusius socialinio moterų vaidmens stereotipus, o priklausomai nuo aplinkybių, draudimą moterims turėti lygias galimybes užsiimti reglamentuotų rūšių veikla galima kvalifikuoti kaip žeminantį elgesį (CPT, 2000, p.

2). Analizuojant įvairius šaltinius nustatyta, kad Panevėžio kalėjime užimtumo situacija nėra išimtis – nuteistosios gali dirbti kalėjimo teritorijoje veikiančiame fabrike, kuriame siuva gaminius, gręžia gintarus arba atlieka kitus monotoniškus darbus, kaip, pavyzdžiui, maišelių išvertimas. Kita galimybė yra dirbti parduotuvėje arba ūkio darbus, t. y., darbas valgykloje, bibliotekoje (Sinkevičius, 2024a). Teisę dirbti arba mokytis ne Panevėžio kalėjime suteikiama tik bausmę atliekant pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietų lengvojoje grupėje ir atitinkant kitus BVK 69 straipsnio 1 dalyje numatytus kriterijus, tačiau pažymėtina, kad nuteistosioms siekiant būti perkeltoms į lengvąją grupę, jos vis tiek turi užsiimti pasiūlyta darbine veikla, kuri susiaurina galimos profesinės patirties kaupimo galimybes. Ribotas darbo pasirinkimas nėra vienintelė problema, kita problema – darbo trūkumas. Interviu metu nuteistosios pasakoja, kad ne visoms pavyksta gauti darbą, nors tai yra viena iš sąlygų, siekiant būti perkeltoms į lengvąją grupę (Tereškinas *et al.*, 2021, p. 96, Sinkevičius, 2024a, Sinkevičius, 2024b).

Be darbinės veiklos, moterims siūloma lankyti mokymus, pavyzdžiui, krizių įveikos, socialinės integracijos, elgesio keitimo programos, galima įgyti kirpėjos, siuvėjos ir virėjos specialybes, laisvalaikis leidžiamas užsiimant rankdarbiais (Norvaišytė, 2023), sudaromos sąlygos įgyti pradinį, pagrindinį, vidurinį išsilavinimą. Nuteistosios susitikimo su seimo kontroliere metu užsiėmimų įvairovę apibendrintai įvardijo kaip susijusią su sielovada, priklausomybių gydymu ir išreiškė proto lavinimo veiklų trūkumą (Mikalajūnienė, 2023). Iš tiesų moterų švietime ir profesiniame rengime pasigendama universalių žinių, kurios galėtų būti pritaikomos plačiau ir palengvintų moterų grįžimą į darbo rinką, kaip, pavyzdžiui, kompiuterinis raštingumas, užsienio kalbos ar amatų mokymas.

Analizuojant nepilnamečių nuteistųjų švietimo problemą, pažymėtina, kad nepakankamas išsilavinimas gali būti susijęs su nusikalstamų veikų tęstinumu suaugus, ypač dėl to, kad tai turi įtakos būsimoms įsidarbinimo galimybėms (Penal Reform International, 2014, 14 p.). Atsižvelgiant į tai, kad abi nuteistos nepilnametės, atliekančios laisvės atėmimo bausmę, lankė mokyklą iki įkalinimo, svarbu išlaikyti mokymosi tęstinumą ir kokybę. Jei nėra galimybės leisti mokytis už laisvės atėmimo įstaigos ribų, vertėtų apsvarstyti nuteistų suaugusių moterų ir nepilnamečių mokymąsi kartu, organizuojant aktyvų mokymąsi, kurio metu nepilnametės padėtų geriau įsisavinti informaciją suaugusioms ir atvirakščiai, taip būtų sukuriama abipuse pagalba grįstas ryšys, kuris gali skatinti geresnius nuteistųjų santykius.

Apibendrinant nustatytas problemas, nustatyta, kad moterims siūlomi darbai yra iš siaurų sričių, suteikiančių ribotas įsidarbinimo galimybes po bausmės atlikimo, o organizuojami bendri ir profesiniai mokymai nesuteikia universalių, įvairiuose darbuose pritaikomų žinių.

Rekomenduojama pradėti nuteistąsias mokyti kompiuterinio raštingumo, užsienio kalbų, kurios padėtų lengviau įsilieti į darbo rinką. Organizuojant nepilnamečių ir suaugusiųjų moterų bendro ugdymo mokymus, rekomenduotina išbandyti aktyvų mokymąsi integruojant abipusę pagalbą tarp nuteistųjų, siekiant padėti geriau įsisavinti naujas žinias bei gerinti tarpusavio teigiamą ryšį.

2.5 Sėkmingos kalinių moterų resocializacijos kliūtys

Šioje magistro darbo dalyje bus analizuojami aspektai, kliudantys sėkmingam ir tikslingam resocializacijos procesui, vykstančiam laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu iki nuteistosioms paliekant laisvės atėmimo vietą įstaigą. Ši pradinė proceso stadija pasirinkta siekiant atskleisti probleminius aspektus, į kuriuos verta atsižvelgti įgyvendinant kalinių moterų resocializaciją proceso pradinėje stadijoje.

Lietuvos kalėjimų tarnybos direktoriaus 2021 m. priimtoje nuteistųjų laisvės atėmimo bausme resocializacijos koncepcijoje „resocializacija suprantama kaip kompleksiškas socialinio mokymosi procesas, kurio metu taikant įvairias individualizuotas ir grupines socialinio darbo, psichologinio konsultavimo, užimtumo, gydymosi ir kitas pozityvų elgesį ugdančias priemones siekiama motyvuoti ir skatinti nuteistąjį savo gyvenimo tikslų siekti teisėtais būdais ir priemonėmis. Resocializacija yra visą gyvenimą vykstančio socializacijos proceso dalis, ji neturi ir negali būti vykdoma prievarta prieš nuteistojo valią ar be jo motyvuoto įsitraukimo“ (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2021, 1 p.). Ši pateikiama samprata iš esmės atspindi BVK 52 straipsnyje bei mokslinėje literatūroje įtvirtintas resocializacijos priemones. Literatūroje nurodoma, kad resocializacija turėtų apimti platų programų spektrą, įskaitant fizinę ir psichinę sveikatos priežiūrą, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo programas, fizinę veiklą, konsultavimą, psichosocialinę pagalbą, švietimo ir profesinio mokymo kursus, kūrybinę ir kultūrinę veiklą, darbo galimybes ir nuolatinę prieigą prie gerai aprūpintų bibliotekų (Penal Reform International, Thailand Institute of Justice, 2019). Vertinant nurodytas priemones bei atsižvelgiant į šioje dalyje išskirtas problemas, su kuriomis susiduria nuteistosios moterys laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu, galima išskirti šias pagrindines bausmę atliekančių nuteistųjų kokybiškos resocializacijos kliūtis: užimtumo įvairovės, psichologinės pagalbos trūkumas, saugumo užtikrinimo problemos ir nepakankamas priklausomybių gydymas.

Užimtumas bausmės atlikimo metu turėtų būti vertinamas kaip galimybė nuteistosioms įgyti naujų įgūdžių ir jaustis komfortabiliai darbo rinkoje (Penal Reform International, Thailand Institute of Justice, 2019), tačiau dabartinė darbo pasiūla kalėjime nėra laikoma kryptingu profesiniu pasirinkimu, labiau tai laisvalaikio praleidimo forma (Tereškinas *et al.*, 2021, 96 p.). Šiame magistro darbe pažymėta, kad nuteistosios moterys Panevėžio kalėjime turi labai ribotą ir susijusią su tradiciniu moterų užimtumu veiklų pasirinkimo galimybę, o taip pat pačio darbo nėra pakankamai, kad visos motyvuotos nuteistosios turėtų galimybę dirbti. Svarbu pabrėžti, kad darbo vietų didinimas, kai nuo to mažėja galimos darbo valandos kitoms nuteistosioms, yra ydinga praktika, tiek turinti įtakos prasmingam moterų užimtumui, tiek moterų siekiui užsidirbti, kad būtų atlyginama nusikalstama veika padaryta žala ir būtų palengvinama jų finansinė padėtis po bausmės atlikimo.

Kalėjimų departamento (dabar – Lietuvos kalėjimų tarnybos) strateginėse veiklos gairėse 2022–2030 m. yra išskirti tikslai šiuo laikotarpiu imtis priemonių, kad būtų užtikrintas užimtumas, atsižvelgiant į moterų specifinius poreikius, o taip pat išplėtoti įsidarbinimo sistemą kalėjimo ribose ir už jų ribų, sukuriant socialinius verslus bei bausmių vykdymo sistemos vidaus reikmėms reikalingas paslaugas organizuoti pačiame kalėjime įdarbinant nuteistuosius (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2022, 17, 19 p.). Vertinant tai, kad kalėjimai laikomi išskirtinai lyties pagrindu diferencijuotomis institucijomis, kuriose vyrai ir moterys įgyvendina priimtina vyriskumą ir moteriškumą (Tereškinas *et al.*, 2021, 114 p.), BVK specifiniai poreikiai yra įtvirtinami tik susiję su jų nėštumu ir motinyste, todėl rekomenduotina organizuojant naujas užimtumo moterims programas pažvelgti plačiau ir vengti tradicinio ir pasenusio moters vaidmens, kaip namų šeimininkės (virėja, siuvėja, namų tvarkytoja). Taip pat pažymėtina, kad vyrams ir moterims suteikiamos profesinės žinios lemia pasirengimą skirtingai apmokamam darbui nuo pat pradžių. Ši išvada daroma įvertinus, kad 2015–2019 m. atlyginimas Lietuvoje išaugo medienos apdirbimo pramonėje, kai tuo tarpu 2019 m. mažiausias darbo užmokestis buvo mokamas tekstilės srityje (Alma Career Lithuania, 2024). Įvairesni profesiniai įgūdžiai nuteistosioms padidins šansus įsidarbinti atlikus bausmę, o gaunamos stabilios pajamos padės mažinti turimus finansinius įsipareigojimus.

Kitas svarbus aspektas, galintis padėti motyvuoti moteris dirbti bei mokytis bausmės atlikimo metu, formuojantis jų pozityvų požiūrį į užimtumą, yra teisingas atlyginimas. Teisingas atlygis šiuo atveju aiškinamas, kaip lygus tarp vyrų ir moterų. Atsižvelgiant į tai, kad visuomenėje darbo rinkoje vis dar fiksuojamas atotrūkis tarp vyrų ir moterų darbo užmokesčio (Sodra, 2023), kuris yra stebimas ir vertinamas, to pasigendama laisvės atėmimo įstaigose.

Rekomenduotina imtis priemonių fiksuoti darbo užmokesčio bei išmokų skirtumus tarp kalinčiųjų vyrų ir moterų, dirbančių tą patį darbą įkalinimo įstaigose bei ištirti ar moterims nėra siūlomi prasčiau apmokami darbai.

Kita opi problema, stipriai apsunkinanti moterų resocializaciją – **psichologinės problemos**. Pažymėtina, kad moterys kalinės ypač stigmatizuojamos, nes visuomenė mažiau tikisi, kad moterys padarys nusikaltimą, todėl yra mažiau tolerantiška jų atžvilgiu. Tolerancija nusikaltusioms moterims yra mažesnė, nes visuomenė negerbia moterų, kurios pasielgė priešingai savo lyčių vaidmenims, todėl nuteistosios patiria dvigubą stigmatizaciją kaip nusikaltėlės ir kaip moterys, patekusios į kalėjimą (Ghlonti, 2019). Atsižvelgiant į tai, labai svarbu padėti nuteistosioms spręsti jų turimas psichologines problemas, stiprinti jų savivertę ir mokyti tinkamai reaguoti į visuomenės neigiamą požiūrį. Viena iš alternatyvų šios problemos sprendimui galėtų būti programos, kurių metu nuteistosios būtų šviečiamos apie esamą stigmatizaciją, paaiškinamos to priežastys ir pasiūlomi konkretūs reakcijos modeliai, padedantys tiek kalinčiosioms pasirinkti tinkamą reakciją ir sukontroliuoti emocijas, tiek griauinantys mitus apie nuteistasias.

Vertinant psichologinės pagalbos reikšmę resocializacijos procese, Lietuvoje kiekvienoje laisvės atėmimo vietų įstaigoje yra įkurtas resocializacijos skyrius, kurio viena iš dalių yra socialinio darbo ir psichologinės intervencijos komandos, (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2021, 3 p.). Socialinio darbo ir psichologinės intervencijos komandos aktyvus darbas gali būti laikomas reikšmingiausia pagalba nuteistosioms siekiant jų resocializacijos. Šios komandos darbuotojų tikslas, dirbant su kalinčiosiomis tiek individualiai, tiek grupėmis, išsiaiškinti, kas labiausiai jas motyvuoja, su kokiomis sritimis reikalinga didžiausia pagalba, kokios yra kliūtys siekiant veiksmingos ir sėkmingos resocializacijos bei suteikti „įrankius“ spręsti problemas. Šiame darbe yra išanalizuota su kokiomis psichologinėmis problemomis susiduria nuteistosios ir kokios pagalbos suteikimo galimybės. Atsižvelgiant į tai, kad Panevėžio kalėjime dirba tik 1 psichologė, galima daryti išvadą, kad psichologinė intervencija netaikoma arba taikoma labai mažai daliai moterų, todėl visas procesas pasunkėja arba yra perkeliamas socialiniams darbuotojams. Vertinant esamą situaciją, raginama psichologų trūkumo problemai skirti ypatingą dėmesį ieškant galimybių pritraukti specialistus, o socialiniams darbuotojams bei kitiems už nuteistųjų užimtumą atsakingiems asmenims ieškoti alternatyvių psichologinės pagalbos teikimo būdų iki kol pavyks pritraukti nuolatinei dirbančius specialistus. Siūloma alternatyva – grupiniai užsiėmimai, kurių metu būtų suburiamos moterys, patyrusios panašius trauminius įvykius, tokiu būdu siekiant kurti

bendrystės jausmą ir padėti užmegzti pozityvų kontaktą tarp nuteistųjų, didinti tarpusavio pasitikėjimą, kadangi geri nuteistųjų tarpusavio santykiai – taip pat resocializacijos sėkmei svarbus elementas. Kurdami pozityvų santykių įkalintieji kuria socialinius ryšius, gali pasidalinti emociniais išgyvenimais, vienas kitą palaikyti (Blagden, 2022, 5 p.).

Atliktu tyrimu nustatyta, kad moterų laisvės atėmimo įstaigose išreiškia psichologinės pagalbos poreikį sprendžiant problemas, susijusias su patirtu smurtu artimoje aplinkoje ar vaikystėje, priklausomybe nuo narkotikų, motinyste, potrauminiu sindromu, saviverte, gedulu, grįžimu į visuomenę po bausmės atlikimo, santykių įgūdžiais, pykčio valdymą ir kitomis psichologinėmis problemomis (Lynch *et al.*, 2012). Atsižvelgiant į tyrimo duomenis, nuteistosioms privalo būti organizuojamos reguliarios konsultacijos su psichologais, nes alternatyvios veiklos gali šiek tiek sumažinti skaudžių patyrimų padarinius, tačiau negali išspręsti ir suteikti tinkamų įgūdžių įveikiant sunkumus.

Vertinant **priklausomybių gydymą** ir jo įtaką sėkmingai moterų resocializacijai, svarbu prisiminti, kad moterų nusikalstamą elgesį dažnai lemia narkomanija. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad sėkmingas gydymas nulemiamas kompleksišku priemonių taikymu, nes vaistai yra skirti detoksikacijai, simptominiam gydymui, o psichologinės priemonės padeda reguliuoti emocijas, atpažinti dirgiklius ir motyvuoti asmenis nevartoti (National Institute on Drug Abuse, 2023). Taigi nuteistųjų gydymas metadonu daugeliu atveju nėra ilgalaikis problemos sprendimo būdas ir nėra užtikrinama, kad atlikusios bausmę moterų bus tinkamai psichologiškai pasirengusios atsispirti narkotinių medžiagų vartojimui, kuris gali lemti tolesnę jų nusikalstamą elgesį, sunkius ar negrįžtamus perdozavimo padarinius.

Saugumo aspektas gali būti suprantamas siaurąja prasme, kaip apsauga nuo fizinės žalos, ir plačiąja – fizinis, psichologinis, moralinis ir seksualinis saugumas (Owen, 2017). Psichologinis saugumas aptartas analizuojant psichologinę pagalbą moterims nuteistosioms, todėl toliau analizuojamas **fizinis saugumas**, apsauga nuo **seksualinės prievartos** ir **moralinis saugumas**.

Pagrindinis pataisos pareigūnų veiklos tikslas yra dinaminė nuteistųjų priežiūra ir saugumo užtikrinimas (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2021, 3 p.). Jis apima patalpų užrakinimą ir atrakinimą, saugumo patikrinimus ir kitas priemones užtikrinant savo, kalinčiųjų ir kitų kalėjimo darbuotojų saugumą (Ryan *et al.*, 2022), todėl labai svarbu, kad šie pareigūnai gebėtų užmegzti pasitikėjimu grįstą ryšį su nuteistosiomis, kad sėkmingiau ir greičiau pavyktų pastebėti kylančius konfliktus ir juos laiku išspręsti. Saros Waite atliktame tyrime nustatyta, kad kai kurios moterų iš uždarytų kalėjimų išeina menkai pasitikėdamos personalu. Šis pasitikėjimo trūkumas neleidžia moterims užmegzti teigiamų santykių su

kalėjimo darbuotojais, todėl trukdo joms gauti personalo pagalbą (Waite, 2020). Remiantis 2.1 magistro darbo dalyje nustatyta informacija, Panevėžio kalėjime taip pat kyla problemų dėl pasitikėjimo pareigūnais. Kalėjimo darbuotojų, ypač pareigūnų pagalba gali apimti ne tik konfliktų tarp nuteistųjų sprendimą, tačiau ir nukreipimą į specialistus, kurie galėtų padėti ar laiku pastebėti ir savižudišką elgesį linkusias moteris.

Kalėjimų darbuotojų kasdienis bendravimas su nuteistaisiais, gali daryti įtaką kalinčiųjų požiūriui ir resocializaciją ir dalyvavimą joje (Maguire, Raynor, 2017), todėl labai svarbus pareigūnų profesionalumas ir gebėjimas kontaktuojant su nuteistosiomis formuoti šį požiūrį pozityvų, atkreipti dėmesį ir pastebėtą teigiamą nuteistųjų elgesio ar veiklos pokytį bei padrašinti taip elgtis ir toliau, tokiu būdu pamažu keliant nuteistųjų pasitikėjimą savimi ir pareigūnais. Dėl to reikalingi kalėjimo personalo mokymai bei kiek įmanoma reguliariau vykdyti kalėjimo darbuotojų bendravimą su kalinčiosiomis, nes, kaip šiame darbe iširta, atliekančiosios bausmę vengia rašyti skundus, todėl pareigūnų veiklos patikrinimas tik gavus pranešimą apie galimą netinkamą elgesį šiuo atveju nėra tinkamas.

Apibendrinant šioje dalyje nustatytas aplinkybes, darytina išvada, kad įkalinimo įstaigoje moterims, lyginant su nuteistaisiais vyrais, ugdomi įgūdžiai ir profesinės žinios lemia pasirengimą prasčiau apmokamam darbui, moterys nemokomos tinkamai reaguoti ir stigmatizaciją, taikomas fragmentiškas priklausomybių gydymas, kuris turėtų būti nepertraukiamas ir nuoseklus, nėra kokybiškai sprendžiamos moterų psichologinės ligos ir problemos. Rekomenduojama skirti daugiau dėmesio siekiant pritraukti laisvės atėmimo vietoje dirbti psichologus, ieškoti alternatyvių psichologinės pagalbos teikimo būdų. Taip pat, atsižvelgiant ir visuomenėje esantį moterų ir vyrų atlyginimų skirtumą, būtų tikslinga iširti šį reiškinį ir Lietuvos kalėjimuose.

3. KOKYBINIS TYRIMAS (INTERVIU): SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ VAIDMUO MOTERŲ RESOCIALIZACIJOS PROCESĖ IR SUNKUMAI, SU KURIAIS SUSIDURIA NUTEISTOSIOS, SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ AKIMIS

Siekiant geriau suprasti problemas, su kuriomis susiduriama laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu, pravartu susipažinti su Panevėžio kalėjimo darbuotojais, kurių tikslas padėti nuteistosioms resocializuotis, patirtimi ir jų požiūriu į moterų padėtį bei teikiamų paslaugų kokybę. Nors geriausiai nuteistųjų išgyvenimus turėtų suvokti ir analizuoti psichologai, tačiau planuojant šio tyrimo atlikimą buvo nustatyta, kad Panevėžio kalėjime dirba tik 1 psichologė, su kuria pasikalbėti nebuvo galimybės. Atsižvelgiant į tai, kad socialiniai darbuotojai priklauso kalėjimo Resocializacijos skyriaus socialinio darbo ir psichologinės intervencijos komandai, įvertinus esamų psichologų kiekį, buvo pasirinkta tyrimą atlikti su socialiniais darbuotojais – iš viso buvo atlikti 2 interviu.

Tyrimo dalyvės buvo informuotos apie tyrimo duomenų konfidencialumą ir anonimiškumą. Buvo gautas informuotas socialinių darbuotojų sutikimas dalyvauti empiriniame tyrime (interviu). Interviu metu užduoti 22 klausimai, kurie padeda daugiau sužinoti apie tyrimo dalyves (amžius, išsilavinimas, darbo stažas) bei jų patirtį dirbant su nuteistosiomis. Interviu transkribuoti autorės ir pateikti prieduose Nr. 6 ir 7.

Šio tyrimo **hipotezė** – socialinės darbuotojos nurodys, jog dažniausiai nuteistosios bausmės atlikimo metu susiduria su problemomis, nulemtomis santykių su vaikais, prasmingų veiklų trūkumo, sveikatos priežiūros, priklausomybių ir psichologinės pagalbos trūkumo. Taip pat tikimasi, kad nuteistosioms daugiausiai problemų bausmės atlikimo pabaigoje kyla dėl baimės vėl pradėti vartoti narkotines medžiagas arba baimės, kad nepavyks susirasti darbo. Socialinių darbuotojų teikiama pagalba bus atliepanti kylančias problemas ir iš dalies perimanti psichologų funkcijų vykdymą. Santykiai tarp socialinių darbuotojų ir nuteistųjų bei socialinių darbuotojų ir kitų kalėjimo darbuotojų bus pozityvus, o tarp kitų kalėjimo darbuotojų ir nuteistųjų – šaltesni.

Kokybiniame tyrime dalyvavo 2 socialinės darbuotojos 33 ir 39 m. amžiaus, dirbančios Panevėžio kalėjime. Iš viso šioje įstaigoje dirba 4 socialinės darbuotojos, tačiau tyrimo atlikimo metu aktyviai teikė paslaugas nuteistosioms 2 socialinės darbuotojos. Tyrimo dalyvės laisvės atėmimo vietų įstaigoje dirbo mažiau nei metus – 6 ir 5 mėnesius. Abi tyrimo dalyvės yra baigusios socialinių mokslų krypties socialinio darbo studijas ir įkalinimo įstaigoje dirba

tik su pilnametėmis kalinėmis. Tyrimo dalyvė A patikslino, kad konkretus moterų ratas, kurioms teikia paslaugas, yra ne pirmą kartą bausmę atliekančios nuteistosios.

Buvo klausama apie tyrimo dalyvių **darbo specifiką**, nuo kurio bausmės atlikimo momento pradedamas socialinis darbas su nuteistosiomis ir kada tikslingiausia nuteistasias pradėti rengti grįžimui į visuomenę. Pradžios momentą tyrimo dalyvės nurodė skirtingą – tyrimo dalyvė A, dirbanti su ne pirmą kartą bausmę atliekančiomis bausmę nuteistosiomis, nurodė, kad pradeda bendravimą likus vieniems metams iki bausmės atlikimo pabaigos, nebent bausmė yra trumpesnė arba ruošiamasi lygtiniam paleidimui. Tyrimo dalyvė B pradeda darbą nuo pat nuteistųjų perkėlimo į grupę (Priedai Nr. 6 ir 7). Pastebėta, kad tyrimo dalyvė B interviu metu vartojo sąvoką „būrys“, kurios buvo atsisakyta, laikant ją militaristine (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2021, 5 p.), o atsižvelgiant į tai, kad darbą pradėjo neseniai, darytina išvada, kad Panevėžio kalėjime tebevartojama ši sąvoka. Taip pat vertinant skirtingą tyrimo dalyvių atsakymą atsižvelgiama į 7 klausimą, kuris gali turėti tam įtakos. Tyrimo dalyvė A, priešingai nei tyrimo dalyvė B, nedalyvauja sudarant kalinčiųjų resocializacijos planus, kurie turi būti parengiami per 15 dienų nuo atvykimo į bausmės atlikimo vietą (BVK, 2002). Pažymėtina, kad abiejų socialinių darbuotojų nuomonė sutampa dėl tikslingos resocializacijos pradžios momento – atsižvelgiant į bausmės trukmę, tikslingiausia pradėti dirbti su nuteistosiomis likus metams iki bausmės atlikimo (Priedai Nr. 6 ir 7). Toks socialinių darbuotojų požiūris prieštarauja BVK įtvirtintai nuostatai ir Lietuvos kalėjimų tarnybos patvirtintai resocializacijos reformos Lietuvoje koncepcijai, kadangi resocializacija turėtų vykti nuo pat bausmės atlikimo pradžios, o socialiniai darbuotojai yra pirminiai nuteistųjų resocializacija besirūpinantys asmenys (BVK, 2002, Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2021, 3 p.).

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kaip vyksta socialinis darbas su nuteistosiomis. Tyrimo dalyvė A nurodė, kad konsultacijos paprastai trunka nuo 15 min. iki valandos, o kartais ir ilgiau. Panašia patirtimi dalijosi ir tyrimo dalyvės B, tačiau jos minimaliai konsultacija trunka 40 min. Abi tyrimo dalyvės pasakojo, jog konsultacijų trukmė priklauso nuo to, kiek klausimų kyla moterims, kiek jos nori išsipasakoti. Pažymėtina, kad skirtinga minimali konsultacijų trukmė priklauso nuo pasitikėjimo darbuotoju, nes, kaip nurodo tyrimo dalyvė A, pirmiausia nuteistosios užsuka labai konkrečiais klausimais ir tik įgavusios pasitikėjimą pradeda išsipasakoti. Taip pat sutampa ir teikiama pagalba – suteikiama informacija rūpimais klausimais, tarpininkaujama tarp nuteistųjų ir kitų institucijų. Tyrimo dalyvė A plačiau pasidalijo patirtimi, nurodydama, kad dažniausiai pagalbos prireikia pasigaminant asmens

tapatybę patvirtinančius dokumentus, deklaruoti gyvenamąją vietą, tarpininkauti tarp moterų ir globos institucijų planuojant pasimatymus su vaikais ar neįgaliais artimaisiais, padedant pildyti dokumentus, kadangi dalis nemoka rašyti ir (ar) skaityti (Priedai Nr. 6 ir 7). Iš teikiamos pagalbos pastebima, kad moterims laisvės atėmimo įstaigoje trūksta žinių socialines garantijas ir joms priklausančių išmokų gavimo tvarką, išryškėja išsilavinimo problemos. Teikiama pagalba praktiška ir pritaikoma pagal konkrečias nuteistųjų problemas.

Tiriant **kalinčiųjų motyvacija keisti elgesį**, tyrimo dalyvė A dalijosi patirtimi, kad nuteistasias motyvuoja vykdyti sudarytus resocializacijos planus galimybė greičiau būti perkeltoms bausmę atlikti į lengvąją grupę, kurioje tvarka yra laisvesnė, ir lygtinis paleidimas. Tuo tarpu tyrimo dalyvė B nurodo, kad labiausiai motyvuoja bendravimas su šeima ir artimaisiais (Priedai Nr. 6 ir 7). Vertinant gyvenimo kartu su kitomis nuteistosiomis įtaką moterų motyvacijai, tyrimo dalyvė A išvelgė teigiamą įtaką. Bausmę atliekančioms nebe pirmą kartą moterims leidžiama pačioms pasirinkti su kuo norėtų būti apgyvendintos, vertinama konfliktinių situacijų rizika, todėl tinkamai parinkus kartu gyvenančias kalinčiasias jos linkusios dalintis patirtimis ir viena kitai rekomenduoti į ką kreiptis pagalbos, padeda esančiais sunkumais, pavyzdžiui, padeda paskambinti kitoms, kurioms nedrašu tai daryti (Priedas Nr. 6). Iš pateiktos informacijos darytina išvada, kad tinkamai parinkus kartu gyvenančias moteris yra netiesiogiai suteikiama pagalba nuteistosioms, gaunamas palaikymas, kuris gerina bendrą emocinę būklę, sukuria saugesnės aplinkos jausmą. Tačiau tai vertintina tik tarp ne pirmą kartą bausmę atliekančių nuteistųjų, apie pirmą kartą bausmę atliekančias moteris tokių sąsajų nepastebėta.

Toliau analizuojami **santykiai** tarp socialinių darbuotojų ir nuteistųjų, kitų kalėjimo darbuotojų ir nuteistųjų, kalėjimo darbuotojų ir socialinių darbuotojų. Tyrimo dalyvė A dalijosi patirtimi, kad iš pradžių buvo šiek tiek baisu dėl stereotipiško įsivaizdavimo apie įkalinimo įstaigą, nerimą kėlė ir įteiktas sąrašas apie nuteistasias, kurios linkusios elgtis agresyviai, tačiau po kurio laiko, pradėjus pažinti bausmę atliekančias moteris, tapo drąsiau. Tyrimo dalyvė B pradėjo darbą su aiškiu požiūriu, kad dirbama su žmonių sunkumais, todėl nesigilina už ką jos yra nuteistos, moteris ją vertina pozityviai ir noriai kreipiasi pagalbos, nes trūksta dėmesio ir bendravimo (Priedai Nr. 6 ir 7). Abiejų socialinių darbuotojų požiūris į nuteistasias gali daryti teigiamą ir neigiamą įtaką pagalbos kokybei. Tyrimo dalyvės A atsargumas galėjo padėti atidžiau vertinti moteris, kurioms padeda, tačiau tai galėjo lemti ir nuteistųjų atsargumą bei nepatiklumą pirmųjų konsultacijų metu, tačiau pagalbos rezultatai lėmė pasitikėjimą. Resocializacijos metu turi būti siekiama, kad atlikusios bausmę nuteistosios savo gyvenimo

tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis (BVK, 2002), o šį tikslą pasiekti gali kliudyti neieškojimas priežasčių, dėl kurių buvo nusikalsta.

Tyrimo dalyvė A išskyrė, kad pareigūnai yra linkę bendrauti su kalinėmis griežčiau ir formaliau, drausminti kitus darbuotojus, kad jie taip pat turėtų bendrauti formaliai, nors kiti darbuotojai, priklausomai nuo jų asmenybės, noriai užkalbina ir bendrauja su atliekančiomis bausmę. Atsižvelgiant į tai, kad pareigūnų užduotis yra užtikrinti taisyklių laikymąsi ir saugumą, vertėtų nepamiršti ir 2.1, 3 magistro dalyse išskirtos pareigūnų įtakos formuojant nuteistųjų požiūrį į resocializaciją ir daromą įtaką nuteistųjų saugumo jausmui, todėl svarbu gebėti bendraujant su kalinėmis išlaikyti pusiausvyrą tarp griežtumo ir paprasto žmogiško kontakto. Analizuojant tyrimo dalyvės pastebėjimus apie kalėjimo darbuotojų požiūrį į socialines darbuotojas, nustatyta, kad pradžioje nebuvo suprantama šios pareigybės prasmė ir reikalingumas, tačiau pamažu jaučiamas šio požiūrio pokytis (Priedas Nr. 6). Tokį požiūrį galėjo lemti nepakankama komunikacija su darbuotojais juos informuojant apie naujus pokyčius, o taip pat sunkumai įsivaizduojant, kaip naujovės veiks praktikoje.

Analizuojant **problemas, kylančias dirbant su nuteistosiomis**, tyrimo dalyvėms buvo užduoti klausimai, kas apsunkina sėkmingą resocializaciją ir kaip, jų manymų, būtų galima pagerinti teikiamų paslaugų kokybę. Tyrimo dalyvė A nurodė, kad procesą apsunkina psichologų trūkumas, kai, tuo tarpu, tyrimo dalyvės B nuomone, proceso niekas neapsunkina, o vertinti pagalbos veiksmingumą turėjo per mažai patirties. Tyrimo dalyvė A nurodė, kad šiuo metu vyksta daug pokyčių, didelis srautas informacijos, su kuria sunku spėti laiku susipažinti, kai kurios funkcijos persidengia su kitų darbuotojų, todėl taip pat sunku suprasti savo darbo funkcijų ribas. (Priedai Nr. 6 ir 7). Pažymėtina, kad socialiniai darbuotojai Lietuvos kalėjimuose pradėjo darbą tik 2021 metais (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2021, 3 p.) ir tai buvo vienas iš daugelio pokyčių, kuriuos numatoma įvykdyti iki 2030 metų (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos..., 2022). Pastebima, kad esant neaiškiam funkcijų atskyrimui gali nukentėti nuteistosios, nes tam tikros paslaugos bus nesuteiktos neišsiaiškinus, kas tą turėtų daryti, tačiau tai yra neišvengiama kiekvieno pokyčio dalis ir turėtų būti dedamos pastangos bendradarbiaujant su kitais darbuotojais ir bandant spręsti neaiškumus. Interviu metu tyrimo dalyvė B nurodė, kad problemų, su kuriomis susiduria moterys atlikdamos bausmę, yra tikrai daug, dažniausiai nulemtų įtampos, kylančios dėl griežtos tvarkos, režimo ir specifinės bendruomenės, o artėjant bausmės pabaigai – neturėjimas kur grįžti, nes neturi gyvenamosios vietos. Tyrimo dalyvė A įvardijo kelias konkrečias problemas – finansiniai sunkumai, problemos su vaikais ir jų globa bei sveikatos

problemos, kurias ne visos geba tinkamai įvertinti. Tuo tarpu besirengiančioms grįžti iš kalėjimo baimių nekyla, kadangi jos bausmę atlieka nebe pirmą kartą, tvarka yra aiški, belieka įsitikinti, kad būtų deklaravusios gyvenamąją vietą (Priedai Nr. 6 ir 7).

Socialinių darbuotojų patirtys iš esmės sutampa su šio magistro 2 dalyje išskiriamomis problemomis, tik pateikiami konkretūs pavyzdžiai. Lyginant tyrimo dalyvių patirtis, nustatyta, kad daugiau sunkumų ir baimių, artėjant bausmės pabaigai, kyla bausmę atliekančioms pirmą kartą. Didelės pastangos turi būti dedamos siekiant nuteistosioms padėti gauti socialinį būstą ar nukreipti, kur galėtų apsistoti, kadangi atlikusioms bausmę stresą ir baimę kelia ne tik adaptacija prie gyvenimo už kalėjimo ribų, tačiau ir neturėjimas kur apsistoti, kuris gali lemti pakartotinį nusikalstamą elgesį.

Analizuojant **psichologinės pagalbos teikimą nuteistosioms**, abi tyrimo dalyvės nurodė jaučiančios neigiamas pasekmes, kurios pasireiškia prasta nuteistųjų emocine būkle, todėl nuteistosios išsipasakoja socialinėms darbuotojoms konsultacijų metu (Priedai Nr. 6 ir 7). Manytina, kad kalnėčiosios yra linkusios ieškoti psichologinės pagalbos konsultacijų su socialinėmis darbuotojomis metu, nes jos padeda iškilus problemoms rūpimais klausimais, todėl tikisi, kad pavyks gauti taip pat ir psichologinę pagalbą. Tyrimo dalyvė A interviu metu nurodė, kad šiuo metu Panevėžio kalėjime nuotolines konsultacijas pradėjo teikti 2 psichologės, kurios konsultuoja 10 moterų. Ši iniciatyva buvo suorganizuota Raudonojo kryžiaus (Priedas Nr. 6). Nors nuotolinis bendravimas neatstoja gyvo ir konsultacijas gali gauti tik 10 nuteistųjų, tačiau tai sveikintina iniciatyva padedanti gerinti bausmę atliekančių moterų padėtį, o galimybė konsultacijas teikti nuotoliu padeda lengviau rasti savanorių iš kitų miestų, kurie neturi galimybės atvykti į Panevėžį. Taip pat tyrimo dalyvė A nurodė, kad kalėjime nuteistosios, turinčios priklausomybių, gali gauti individualią konsultaciją su atvejo vadybininke, o vykimas į reabilitacijos centrą galimas tik išleidžiant lygtinai ir esant nuteistųjų sutikimui (Priedas Nr. 6). Pažymėtina, kad konsultacijos nuteistosioms, kurios gydomos metadonu, turėtų būti teikiamos reguliariai, o ne tik tada, kai pati moteris kreipiasi, nes tai yra gydymo opioidiniais vaistais dalis (Respublikinis priklausomybių ligų centras, 2024).

Buvo klausiama socialinių darbuotojų apie savo darbo įsivertinimą ir įstaigoje organizuojamus mokymus darbuotojams. Abi tyrimo dalyvės nurodė, kad yra organizuojama daug mokymų, per šį pusmetį, kurį dirba, sudalyvavo 6–7 mokymuose, visi jie glaudžiai susiję su darbo funkcijomis (Priedai Nr. 6 ir 7). Specialistų kompetencijos kėlimas yra labai svarbus užtikrinant vykdomų funkcijų kokybę, tai ypač reikšminga dirbant su pažeidžiamomis grupėmis, šiuo atveju – laisvės atėmimo bausmę atliekančiomis moterimis. Savo darbo

rezultatu pasidalijo tik tyrimo dalyvė A. Socialinė darbuotoja savo svarbiu pasiekimu darbe laiko sėkmingą nuteistosios ir jos vaiko ryšio atkūrimą, kuris buvo nutrūkęs motinai neturint duomenų, kurioje globos įstaigoje jis buvo apgyvendintas. Atkūrus ryšį iš karto buvo galima pastebėti geresnę emocinę būklę, pozityvumą (Priedas Nr. 6). Šis tyrimo dalyvės pasiekimas pagrindžia motinos ir jos vaiko ryšių palaikymo svarbą nuteistosioms.

Išanalizavus apklausos rezultatus nustatyta, kad iškelta tyrimo hipotezė pasitvirtino iš dalies. Klaidingai buvo manyta, kad socialinės darbuotojos išskirs problemas, susijusias su nuteistųjų užimtumu, tačiau buvo išskirtos kitos problemos, analizuotos magistro darbo 2 dalyje. Taip pat tyrimo dalyvės nurodė kitą, nei buvo manyta, rūpestį, kylantį baigiant atlikti bausmę – neturėjimas gyvenamosios vietos, į kurią galėtų grįžti. Nei viena tyrimo dalyvė neišskyrė priklausomybių vartojimo problemos. Kaip ir buvo tikėtasi, nuteistosios linkusios išsipasakoti ir kreiptis dėl patarimų į tyrimo dalyves. Hipotezės dalis dėl analizuotų santykių pasitvirtino iš dalies – formalūs ir griežti santykiai dažniausiai pastebimi tarp nuteistųjų ir pareigūnų.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Tarptautinės teisės aktuose laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai moterims yra išskiriami vertinant jų saugumo poreikį, nėštumą ir motinystę, moterų fizinės sveikatos ypatumus, higieną, mitybą, priklausomybę nuo narkotinių medžiagų, per kraują ir lytiniu būdu plintančių ligų paplitimą, psichologinę sveikatą, užimtumo įvairovės užtikrinimą, socialinių ryšių svarbą ir nuteistųjų amžių. Specialų dėmesį moterims laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu lemia reprodukcinės sistemos savitumas, priklausomybių, užkrečiamų ligų ir patiriamo smurto problemų mastas, stereotipinis moters vertinimas bei vienodos kokybės paslaugų vyrams ir moterims neužtikrinimas.

2. Ištyrus Lietuvos nacionalinės teisės atitikimą tarptautiniams standartams, nustatyta, kad nacionalinėje teisėje moterims išskiriami ypatumai, susiję su saugumo užtikrinimu, kiek jis susijęs su vyrų ir moterų laikymu atskirai, nėštumu, motinyste ir fizine sveikata bei asmens higienos palaikymo užtikrinimo galimybėmis. Visi kiti tarptautinėje teisėje išskirti ypatumai yra reglamentuojami bendrai tiek vyrams, tiek moterims, nėra vertinami išskirtinai didesni rizikos veiksniai, priklausomybių problema, psichologinės pagalbos teikimas moterims ir kiti šiame magistro darbe išskirti veiksniai.

3. Atlikto tyrimo duomenimis, 2013–2022 metais moterų skaičius laisvės atėmimo įstaigose mažėjo, bausmę atliekančių moterų didžiausią dalį sudarė nuteistos už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Bausmę atliekančių moterų už smurtinius nusikaltimus laisvės atėmimo vietose santykinai sudaro mažesnę dalį, nei kalintieji už šiuos nusikaltimus vyrai. Remiantis Lietuvos teismų nuosprendžių, priimtų 2019–2023 metais, analize, darytina išvada, kad didelė dalis nuteistųjų iki bausmės paskyrimo neturėjo darbo, išsilavinimo arba nebuvo įgijusios aukštesnio nei profesinis išsilavinimo. Dalis nuteistųjų yra arba buvo romantiniuose santykiuose, o šiek tiek mažiau nei pusė moterų turi nepilnamečių vaikų ar išlaikytinių. Taip pat dalis nuteistųjų turi psichologinių ir fizinių sutrikimų, kuriems reikia gydymo ir / ar priežiūros. Nustatyti duomenys pagrindžia tarptautinėje teisėje išskirtų ypatumų aktualumą.

4. Magistro darbe nustatyta, kad moterų bausmės atlikimo metu susiduria su netinkamu rizikos įvertinimu kartu apgyvendinant nuteistas, saugumo jausmui neigiamą įtaką daro pasitikėjimo prižiūrinčiais pareigūnais trūkumas. Panevėžio kalėjime nėra sudaromos tinkamos sąlygos laikytis higienos, laisvas dušo prieinamumas šiuo metu yra privilegija, o

higienos priemonėmis turi apsirūpinti pačios nuteistosios. Nepaisant didelio kalinčių moterų psichologinės pagalbos gavimo poreikio, Panevėžio kalėjime ji nėra užtikrinama. Sveikatos priežiūros paslaugos laisvės atėmimo įstaigoje yra sunkiai prieinamos dėl šeimos gydytojos nereguliaraus buvimo įstaigoje, neskiriama pakankamai dėmesio nuteistųjų švietimui apie rūpinimosi sveikata reikšmę, priklausomybių gydymas iš esmės priklauso nuo nuteistųjų iniciatyvos ir jų pačių noro gydytis.

5. Atlikta Lietuvos BVK nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad nėra numatyta išimčių nepilnametėms pasimatyti su savo artimaisiais. Taip pat išskirta BVK įtvirtintos pasimatymų tvarkos spraga – reglamentuojama tik pasimatymų tarp dviejų sutuoktinių, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, tvarka, tačiau nėra nustatoma galimybė pasimatymams su bausmę atliekančiais tėvais, broliais, seserimis ir kitais šeimos nariais. Analizuojant pagalbos nėsčiosioms ar turinčioms vaikų teikimo problemas, nustatyta, kad apsiribojama motinystės įgūdžių lavinimo programa ir nėra teikiama individuali psichologo konsultacija, o suteikiami pasimatymai su vaikais yra gana trumpi. Moterims siūlomi darbai yra iš siaurų sričių, suteikiančių ribotas įsidarbinimo galimybes po bausmės atlikimo, organizuojami bendri ir profesiniai mokymai nesuteikia universalių, įvairiuose darbuose pritaikomų žinių.

6. Sėkmingą moterų resocializaciją apsunkina tai, kad įkalinimo įstaigoje moterims, lyginant su nuteistaisiais vyrais, ugdomi įgūdžiai ir profesinės žinios lemia pasirengimą prasčiau apmokamam darbui, moterys nemokomos tinkamai reaguoti į stigmatizaciją, taikomas fragmentiškas priklausomybių gydymas, kuris turėtų būti nepertraukiamas ir nuoseklus, nėra kokybiškai sprendžiamos moterų psichologinės ligos ir problemos.

7. Remiantis kokybiniu tyrimu (interviu), galima kelti prielaidą, kad bausmės atlikimo metu, moterims kyla problemų dėl nemokėjimo rašyti / skaityti, patiriamos įtampos, finansinių sunkumų, santykių palaikymo su vaikais bei sveikatos priežiūros. Baigiant atlikti bausmę, moterys dažnai susiduria su neturėjimu gyvenamosios vietos, į kurią galėtų grįžti. Tyrimo duomenimis, nuteistosios linkusios išsipasakoti ir kreiptis dėl patarimų į socialines darbuotojas, o tarp nuteistųjų ir pareigūnų dažniausiai pastebimi formalūs ir griežti santykiai. Socialinių darbuotojų vaidmuo moterų resocializacijos procese yra svarbus padedant nuteistosioms spręsti kylančias problemas. Atliktas empirinis tyrimas (interviu) nėra didelės apimties – du interviu, todėl jo rezultatų nereikėtų apibendrinti (generalizuoti). Tačiau tyrimas svarbus, nes leidžia atliepti pagrindines moterų laisvės atėmimo vykdymo problemas. Tyrimas taip pat leidžia kelti prielaidą dėl kitų panašaus pobūdžio tyrimo atlikimo ateityje.

Remiantis atliktu tyrimu, teikiami šie siūlymai:

8. Nuteistasias moteris siūlytina apgyvendinti mažesnėmis grupėmis ir skirti daugiau dėmesio konfliktų rizikai įvertinti, sudaryti sąlygas laisvam dušo prieinamumui, išlaidų, skiriamų higienos prekėms įsigyti, neįtraukti į maksimalią galimą išleisti pinigų sumą. Taip pat rekomenduotina neriboti nepilnamečių pasimatymų skaičiaus su jų tėvais ar globėjais, įrengti specialias patalpas ilgesniems moterų pasimatymams su vaikais. Rekomenduojama pradėti nuteistasias mokyti kompiuterinio raštingumo, užsienio kalbų, kurios padėtų lengviau įsilieti į darbo rinką. Organizuojant nepilnamečių ir suaugusiųjų moterų bendro ugdymo mokymus, siūloma išbandyti aktyvų mokymąsi integruojant abipusę pagalbą tarp nuteistųjų, siekiant padėti geriau įsisavinti naujas žinias bei gerinti tarpusavio teigiamą ryšį. Taip pat rekomenduojama skirti daugiau dėmesio siekiant pritraukti laisvės atėmimo vietoje dirbti psichologus, kartu ieškant alternatyvių psichologinės pagalbos teikimo būdų. Be to, atsižvelgiant į visuomenėje esantį moterų ir vyrų atlyginimų skirtumą, būtų tikslinga ištirti šį reiškinį ir Lietuvos kalėjimuose nuteistųjų užimtumo kontekstu.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautinės teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*. 40-987.
2. Europos socialinė chartija (pataisyta) (1996). *Valstybės žinios*. 49-1704.
3. Europos Tarybos Ministrų komiteto 2006 m. sausio 11 d. rekomendacija CM/Rec(2006)2 dėl Europos kalėjimų taisyklių.
4. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos 2011 m. kovo 16 d. rezoliucija 65/229 dėl elgesio su kalinčiomis moterimis ir moterims pažeidėjoms taikomų priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu, taisyklių.
5. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija 2016/C 202/02.

Nacionalinės teisės norminiai aktai:

6. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (1985). *Vyriausybės žinios*, 1-1.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*., 89-2741.
8. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 73-3084.
9. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (2002a). TAR, 2022-15495.
10. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2017). TAR, 11216.
11. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2015 m. rugpjūčio 3 d. įsakymas dėl Lietuvos higienos normos HN 134:2015 „Laisvės atėmimo vietų ir teritorinių policijos įstaigų areštinių sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo (2015). TAR, 12321.
12. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. gruodžio 30 d. įsakymas dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo įgyvendinimo (2022). TAR, 27599.
13. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2022 m. gruodžio 22 d. įsakymas dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo suimtiesiems ir nuteistiesiems tvarkos aprašo patvirtinimo (2022). TAR, 26743.

14. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2017 m. lapkričio 7 d. įsakymas dėl valgiaraščių suimtiesiems ir nuteistiesiems patvirtinimo (2017). TAR, 17544.

15. Lietuvos Kalėjimų tarnybos direktoriaus 2023 m. sausio 25 d. įsakymas „Dėl Suimtųjų ir nuteistųjų pristatymo į konkrečias bausmės atlikimo vietas sąrašo bei arešto ir Laisvės atėmimo bausmių atlikimo vietų paskyrimo sąrašo“ patvirtinimo. TAR, 1214.

16. Lietuvos Kalėjimų tarnybos direktoriaus 2023 m. gruodžio 28 d. įsakymas „Dėl Lietuvos kalėjimų tarnybos apsaugos ir priežiūros instrukcijos“ patvirtinimo. TAR, 25755.

Tarptautinių teismų praktika:

17. Matiošaitis ir 7 kiti prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13 ir 72824/13, [2017-05-23]. ECLI:CE:ECHR:2017:0523JUD002266213.

18. Valašinas prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 44558/98, [2001-07-24]. ECLI:CE:ECHR:2001:0724JUD004455898.

Kita praktinė medžiaga:

19. Lietuvos Respublikos seimo kontrolieriaus 2023 m. lapkričio 30 d. pažyma dėl X skundo prieš Lietuvos Kalėjimų tarnybos Panevėžio kalėjimą Nr. 4D-2023/1-712.

20. Lietuvos Respublikos seimo kontrolieriaus 2023 m. gegužės 30 d. pažyma dėl seimo kontrolieriaus iniciatyva atlikto tyrimo dėl Laisvės atėmimo vietų taikomos praktikos, susijusios su arešto bausmės vykdymu Nr. 4D-2022/1-1104.

21. Lietuvos Respublikos seimo kontrolieriaus 2024 m. sausio 4 d. pažyma dėl X skundo prieš Lietuvos Kalėjimų tarnybą ir Lietuvos kalėjimų tarnybos Panevėžio kalėjimą Nr. 4D-2023/1-1022.

Specialioji literatūra:

22. Aidukas, M. (sud.) (2004). *Tarptautiniai dokumentai 4. Jungtinių Tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
23. Bastick, M., Townhead, L. (2008). *A commentary on the standard minimum rules for the treatment of prisoners*. Geneva, Quaker United Nations Office. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.peacewomen.org/sites/default/files/HR_Prisoners_QUNO_2008_0.pdf [žiūrėta 2024 m. vasario 2 d.].
24. Bandzevičienė, R. (2009). *Penitencinė psichologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
25. Benshaul-Tolonen, A., et al. (2022) *The Causal Impact of Sanitary Products on School Absenteeism and Psychosocial Well-Being: Evidence from Western Kenya*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4302551>.
26. Blagden, N. (2022). *Prison climate and rehabilitating men with sexual convictions*. In *Challenges in the Management of People Convicted of a Sexual Offence: A Way Forward* (pp. 173–189). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80212-7_11.
27. Celinska, K., Fanarraga, I. (2022). Female Prisoners, Mental Health, and Contact with Family and Friends. *The Prison Journal*, 102(3), 259-282. <https://doi.org/10.1177/00328855221095518>.
28. Council of Europe (2018). *Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*. CPT/Inf (2018) 2. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/pdf/16807843ca> [žiūrėta 2024 m. kovo 12 d.].
29. Covington, S. (2007). The Relational Theory of Women's Psychological Development: Implications for the Criminal Justice System. *Female Offenders: Critical Perspectives and Effective Interventions*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.stephaniecovington.com/site/assets/files/1530/finaltherelationaltheorychapter2007.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 13 d.].
30. Crewe, B., Hulley, S. and Wright, S. (2017). The Gendered Pains of Life Imprisonment, *The British Journal of Criminology*, Volume 57, Issue 6, 1359–1378, <https://doi.org/10.1093/bjc/azw088>.

31. DeAngelis, T. (2017). *The restraint of pregnant inmates*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.apa.org/monitor/2016/06/restraint-inmates> [žiūrėta 2024 m. kovo 14 d.].
32. Directorate-General for Communication (2023). *EU calls for end of violence against women*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/news/eu-calls-end-violence-against-women-2023-11-24_en [žiūrėta 2024 m. vasario 13 d.].
33. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). *Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards*. CPT/Inf(2015)44. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16806cc449> [žiūrėta 2024 m. vasario 18 d.].
34. Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (2000). *Moterys, iš kurių atimta laisvė*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16806cd376> [žiūrėta 2024 m. kovo 5 d.].
35. Europos Vadovų Taryba, Europos Sąjungos Taryba (2024). *ES priemonės smurtui prieš moteris panaikinti*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/eu-measures-end-violence-against-women/#facts>. [žiūrėta 2024 m. kovo 17 d.].
36. Farmer, L. (2019). *The Importance of Strengthening Female Offenders' Family and other Relationships to Prevent Reoffending and Reduce Intergenerational Crime*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://giveabook.org.uk/wp-content/uploads/2019/06/The-Importance-of-Strengthening-Female-Offenders-Family-and-other-Relationships-to-Prevent-Reoffending-and-Reduce-Intergenerational-Crime.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 3 d.].
37. Fazel, S., Ramesh, T. and Hawton, K. (2017). Suicide in prisons: an international study of prevalence and contributory factors. *The lancet. Psychiatry*, 4(12), 946–952. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(17\)30430-3](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(17)30430-3).
38. Fazel, S., Yoon, I. and Hayes, A. J. (2017). Substance use disorders in prisoners: an updated systematic review and meta-regression analysis in recently incarcerated men and women. *Addiction (Abingdon, England)*, 112(10), 1725–1739. <https://doi.org/10.1111/add.13877>.
39. Foster, H. (2012). The strains of maternal imprisonment: Importation and deprivation stressors for women and children. *Journal of Criminal Justice*, 40(3), 221–229. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2012.01.005>.

40. Gonzalez, E. M. J. (2020). *Mental health in prison. Conclusions paper*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-12/ran_conclusion_paper_mh_in_prison_23-24_092020_en.pdf [žiūrėta 2024 m. vasario 9 d.].
41. Glaze, L. E., & Maruschak, L. M. (2008). *Parents in prison and their minor children*. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://bjs.ojp.gov/content/pub/pdf/pptmc.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 2 d.].
42. Hammer, R. L., Perkins, J., Parr, R. (2000). Exercise during the childbearing year. *The Journal of perinatal education*, 9(1), 1–14. <https://doi.org/10.1624/105812400X87455>.
43. Yang Y. J. (2019). An Overview of Current Physical Activity Recommendations in Primary Care. *Korean journal of family medicine*, 40(3), 135–142. <https://doi.org/10.4082/kjfm.19.0038>.
44. Yuan, N. P., Koss, M. P. and Stone, M. (2006). *The Psychological Consequences of Sexual Trauma*. Harrisburg, PA: VAWnet, a project of the National Resource Center on Domestic Violence. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://vawnet.org/sites/default/files/materials/files/2016-09/AR_PsychConsequences.pdf [žiūrėta 2024 m. vasario 13 d.].
45. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos strateginės veiklos gairės 2022–2030 m. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/strateginiai-dokumentai/> [žiūrėta 2024 m. vasario 5 d.].
46. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2021 m. sausio 7 d. įsakymas dėl nuteistųjų laisvės atėmimo bausmės resocializacijos reformos Lietuvoje koncepcijos patvirtinimo (2021). [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://kalejimai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/10/U3h9k7ICAtw.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 14 d.].
47. Lietuvos kalėjimų tarnybos 2023 metų veiklos plano įgyvendinimo ataskaita (2024). [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 6 d.].
48. Lynch, S. M., Fritch, A. and Heath, N. M. (2012). Looking Beneath the Surface: The Nature of Incarcerated Women’s Experiences of Interpersonal Violence, Treatment Needs, and Mental Health. *Feminist Criminology*, 7(4), 381-400. <https://doi.org/10.1177/1557085112439224>.

49. Maguire, M., & Raynor, P. (2017). Offender management in and after prison: The end of 'end to end'? *Criminology & Criminal Justice*, 17(2), 138-157. <https://doi.org/10.1177/1748895816665435>.
50. Michailovič, I. (2015). Moterų nusikalstamo elgesio problematika. *Teisė*. 93. 82-94. <https://doi:10.15388/Teise.2014.93.5077>.
51. Mikalajūnienė, E. (2022). *Seimo Priklausomybių prevencijos komisijos pranešimas: „Laisvės atėmimo vietų rehabilitacijos centruose paslaugos dar nėra teikiamos visu pajėgumu“*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35403&p_k=1&p_t=283078 [žiūrėta 2024 m. vasario 1 d.].
52. Montanari, L. et al. (2022). *Insights Prison and drugs in Europe. Current and future challenges*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/User/Downloads/TDXD21001ENN.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 19 d.].
53. National Institute on drug Abuse (2023). *Treatment and Recovery*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://nida.nih.gov/publications/drugs-brains-behavior-science-addiction/treatment-recovery> [žiūrėta 2024 m. sausio 29 d.].
54. Norvaišytė, G (2023). Ar įmanoma užtikrinti moterų poreikius į vyrus orientuotoje bausmių vykdymo sistemoje? *Spectrum*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/spectrum-ar-imanoma-uztikrinti-moteru-poreikius-i-vyrus-orientuotoje-bausmiu-vykdyimo-sistemoje/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.].
55. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, World Health Organization. (2008). *The Right to Health*. Geneva. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Factsheet31.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 17 d.].
56. O'Malley, S. M. (2018). *Motherhood, mothering and the Irish prison system*. Ph.D. dissertation. Galway: NUI Galway. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://aran.library.nuigalway.ie/handle/10379/14612>. [žiūrėta 2024 m. vasario 14 d.].
57. Penal Reform International (2012). *Discrimination of women in criminal justice systems*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/08/BRIEFING-Discrimination-women-criminal-justice.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 15 d.].

58. Penal Reform International (2014). *Neglected needs: Girls in the criminal justice system*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2014/02/girls-crim-just-v4.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 16 d.].
59. Penal Reform International, Association for the Prevention of Torture (2015). *Women in detention: a guide to gender-sensitive monitoring*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.apr.ch/sites/default/files/publications/thematic-paper-2_women-in-detention-en.pdf [žiūrėta 2023 m. gruodžio 27 d.].
60. Phillips-Howard, P. A. *et al.* (2016). Menstrual cups and sanitary pads to reduce school attrition, and sexually transmitted and reproductive tract infections: a cluster randomised controlled feasibility study in rural western Kenya. *BMJ open* vol. 6,11 e013229. 23 Nov. 2016, doi:10.1136/bmjopen-2016-013229.
61. Pillet, E. (2020). *The situation of women in prison*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://womenalliance.org/the-situation-of-women-in-prison/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 7 d.].
62. Ryan, C. *et al.* (2022). Prison Officer Training and Education: A Scoping Review of the Published Literature. *Journal of Criminal Justice Education*, 33(1), 110–138. <https://doi.org/10.1080/10511253.2021.1958881>.
63. Sakalauskas, G. *et al.* (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Teisės institutas. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/03/Kalinimo-salygos.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 20 d.].
64. Sayyah, M. *et al.* (2019). Global View of HIV Prevalence in Prisons: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Iranian journal of public health*, 48(2), 217–226. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6556176/> [žiūrėta 2024 m. vasario 1 d.].
65. Stankutė, G. *et al.* (2017). Nuteistųjų sveikatos problemos ir sveikatos priežiūra įkalinimo įstaigose. Literatūros apžvalga. [interaktyvus] Prieiga per internetą: [https://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2017.3\(78\)/VS%202017%203\(78\)%20LIT%20A%20Nuteistuju%20sveikata.pdf](https://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2017.3(78)/VS%202017%203(78)%20LIT%20A%20Nuteistuju%20sveikata.pdf) [žiūrėta 2024 m. balandžio 2 d.].
66. Steingard, R. J. *Mood Disorders and Teenage Girls*. [interaktyvus] (modifikuota 2023-10-30) Prieiga per internetą: <https://childmind.org/article/mood-disorders-and-teenage-girls/> [žiūrėta 2024 m. vasario 2 d.].
67. Tereškinas, A. *et al.* (2021). *Moterys Lietuvos baudžiamojų teisingumo sistemoje: nuo baudimo praktikų iki bausmės patirčių*. Vilnius: Teisės institutas. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2021/07/Lankstinukas-TI-taisyta.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 14 d.].

68. Tyler, N. *et al.* (2019). An updated picture of the mental health needs of male and female prisoners in the UK: prevalence, comorbidity, and gender differences. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 54, 1143–1152. <https://doi.org/10.1007/s00127-019-01690-1>.
69. World Health Organization (2017). *The International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes: Frequently Asked Questions*, Geneva, Switzerland, 2017. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/254911/WHO-NMH-NHD-17.1-eng.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 19 d.].
70. van Ginneken, E. F. J. C. (2022). Is Cell Sharing Associated with Wellbeing, Misconduct and Prison Climate? Evidence from a Dutch Study. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 30(1), 41-68. <https://doi.org/10.1163/15718174-bja10029>.
71. Waite, S. (2022). Imprisoned Women’s Experiences of Trust in Staff–Prisoner Relationships in an English Open Prison. *The Routledge Handbook of Women’s Experiences of Criminal Justice*, 511-522. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/PSJ%20266%2C%20Trauma%20informed%20practice.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 2 d.].

Kiti šaltiniai:

72. Alma Career Lithuania (2024). *Atlyginimų pokyčiai nuo 2015 metų: kas uždirba daugiausiai?* [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.manoalga.lt/naujienos/atlyginimu-pokyciai-nuo-2015-metu-kas-uzdirba-daugiausiai/50574?prefix=> [žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.].
73. Association for the prevention of torture. *Family visits*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.ap.t.ch/knowledge-hub/dfd/family-visits> [žiūrėta 2024 m. vasario 3 d.].
74. Association for the prevention of torture. *Separation of detainees*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.ap.t.ch/knowledge-hub/dfd/separation-detainees> [žiūrėta 2024 m. kovo 13 d.].
75. Čižinauskaitė, G. (2021). *Meilės paieškų atomazga: nužudymu kaltinamiems nepilnamečiams pasiūlytos griežtos bausmės*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/nusikaltimai-ir-nelaimes/meiles-paiesku-atomazga->

- nuzudymu-kaltinamiems-nepilnameciams-pasiulytos-grieztos-bausmes-1054416 [žiūrėta 2024 m. kovo 11 d.].
76. Eurostat. Statistics explained. Prison statistics (2023). [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics&oldid=612933 [žiūrėta 2024 m. kovo 20 d.].
77. Ekalejimas.lt. *Panevėžio kalėjimas*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://ekalejimas.lt/catalog/object/panevezio-pn/> [žiūrėta 2024 m. vasario 10 d.].
78. Ghlonti, S. (2019). *Women Prisoners in Georgia – Stigma with 5 Dots*, [blog] 13 August. Prieiga per internetą: <https://www.penalreform.org/blog/women-prisoners-in-georgia-stigma-with-5-dots/> [žiūrėta 2024 m. vasario 15 d.].
79. Ird.lt. *Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus sudėtis (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/bausmiu-vykdomo-statistika-1?year=2013&period=1-12&group=204> [žiūrėta 2024 m. sausio 12 d.].
80. Kalejimai.lrv.lt. Kontaktai. *Pirminės asmens sveikatos priežiūros skyrius*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://kalejimai.lrv.lt/lt/struktura-ir-kontaktine-informacija/kontaktai/> [žiūrėta 2024 m. kovo 25 d.].
81. Liteko.teismai.lt. *Vieša sprendimų paieška*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2> [žiūrėta 2024 m. vasario 15 d.].
82. Lrt.lt. (2022). *Nepilnametė pripažinta kalta dėl ją atstūmusio vaikino nužudymo Jurbarke – skirti 6 metai nelaisvės*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1788465/nepilnamete-pripazinta-kalta-del-ja-atstumusio-vaikino-nuzudymo-jurbarke-skirti-6-metai-nelaisves> [žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.].
83. Ludden, D. (2018). *Why Your Teenager Does Such Crazy Things*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/talking-apes/201805/why-your-teenager-does-such-crazy-things> [žiūrėta 2024 m. vasario 28 d.].
84. Navickaitė, G. (2024). *Kriminologas G.Sakalauskas: „Mūsų kalėjimai labiau panašūs į Rusijos, nei į Vakarų pasaulio įstaigas“*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/kriminologas-g-sakalauskas->

musu-kalejimai-labiau-panasus-i-rusijos-nei-i-vakaru-pasaulio-istaigas-59-2189456 [žiūrėta 2024 m. kovo 23 d.].

85. Nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos (2023). *ŽIV / AIDS epidemiologinė situacija Lietuvoje, Europoje, pasaulyje*. [interaktyvus] (modifikuota 2023-12-01) Prieiga per internetą: <https://nvsc.lrv.lt/lt/uzkreciamuju-ligu-valdymas/pasauline/ziv-aids-epidemiologine-situacija-lietuvoje-europoje-pasaulyje/> [žiūrėta 2024 m. vasario 17 d.].

86. Osp.stat.gov.lt. *Nelaisvėje – daugiau bandymų žudytis: trūko ir artimųjų, ir psichologų pagalbos*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-05-07) Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/straipsnis-nelaisveje-daugiau-bandymu-zudytis> [žiūrėta 2024 m. kovo 15 d.].

87. Osp.stat.gov.lt. *Rodiklių duomenų bazė*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 14 d.].

88. Office of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children. (2015). *Safeguarding the rights of girls in the criminal justice system : preventing violence, stigmatization and deprivation of liberty*. [interaktyvus] (modifikuota 2020-01-07) Prieiga per internetą: <https://digitallibrary.un.org/record/827930?v=pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 12 d.].

89. Owen, B. (2018). *Security is not Safety: Gendered Harms in Women's Prisons*, [blog] 25 May. Prieiga per internetą: <https://www.penalreform.org/blog/security-is-not-safety-gendered-harms-in-womens/> [žiūrėta 2024 m. vasario 15 d.].

90. Rplc.lt. *Narkotikų priklausomybės gydymas*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.rplc.lt/paslaugos/narkotiku-priklausomybes-gydymas/> [žiūrėta 2024 m. vasario 19 d.].

91. Sarre, R. et al. (2021). *Men are more likely to commit violent crimes. Why is this so and how do we change it?* [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://findanexpert.unimelb.edu.au/news/16315-men-are-more-likely-to-commit-violent-crimes.-why-is-this-so-and-how-do-we-change-it%3F> [žiūrėta 2024 m. kovo 15 d.].

92. Sc.bns.lt. *Seimo Priklausomybių prevencijos komisija: situacija Lietuvos kalėjimuose gerėja, tačiau dar susiduriame su rimtais iššūkiais*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://sc.bns.lt/view/item/464117> [žiūrėta 2024 m. kovo 12 d.].

93. Sinkevičius D. (2024a). *Skandalinga išpažintis: man net baisu pagaltoti, ką esu padariusi*. [interaktyvus] Prieiga per internetą:

<https://www.delfi.lt/video/dokumentika/skandalinga-ispazintis/skandalinga-ispazintis-man-net-baisu-pagalvoti-ka-esu-padariusi-95930963> [žiūrėta 2024 m. kovo 18 d.].

94. Sinkevičius D. (2024b). *Skandalinga išpažintis. Tamsiosios moterų kalėjimo paslaptys*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/skandalinga-ispazintis-tamsiosios-moteru-kalejimo-paslaptys-95573379> [žiūrėta 2024 m. kovo 17 d.].

95. Sinkevičius, D. (2024c). *Moterų kalėjime – kruvinos muštynės: aš tik gyniausi, nes ji sakė, kad reikia mane nužudyti*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/law/moteru-kalejime-kruvinos-mustynes-as-tik-gyniausi-nes-ji-sake-kad-reikia-mane-nuzudyti-96272417> [žiūrėta 2024 m. balandžio 10 d.].

96. Sodra.lt. *Moterų ir vyrų darbo pajamų atotrūkus per metus padidėjo*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.sodra.lt/lt/naujienos/moteru-ir-vyru-darbo-pajamu-atotrukis-per-metus-padidejo?lang=lt> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.].

97. Specializuotos kompleksinės pagalbos centras (2022). *Smurtas prieš moteris. Skaičiai ir faktai. I dalis*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.specializuotospagalboscentras.lt/2781-2/> [žiūrėta 2024 m. kovo 17 d.].

98. Steniulienė, I. (2023). 15-metę nužudę, o vėliau ją į kilimą susukę ir prie konteinerio numetę jaunuoliai sulaukė verdikto: griežčiausių bausmių išvengė. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2120428/15-mete-nuzude-o-veliau-ja-i-kilima-susuke-ir-prie-konteinerio-numete-jaunuoliai-sulauke-verdikto-griezciausiu-bausmiu-isque> [žiūrėta 2024 m. kovo 29 d.].

99. Sveikas.lt. *Potrauminio streso sutrikimas. Simptomai, priežastys, eiga ir gydymas*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://ligos.sveikas.lt/lt/ligos/psichikos_ligos/potrauminio_streso_sutrikimas [žiūrėta 2024 m. kovo 23 d.].

100. Sveikas.lt. *Šizofrenija. Simptomai, priežastys, eiga ir gydymas*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://ligos.sveikas.lt/lt/ligos/psichikos_ligos/sizofrenija [žiūrėta 2024 m. kovo 23 d.].

101. Sveikas.lt. *Asmenybės sutrikimai. Simptomai, priežastys, eiga ir gydymas*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://ligos.sveikas.lt/lt/ligos/psichikos_ligos/asmenybes_sutrikimai,p.medicininis_gydymas#turinys [žiūrėta 2024 m. kovo 23 d.].

102. Tilmantaitė, B., Morozovas, A. (2016). *Vienodos dienos*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://multimedia.nara.lt/vienodos-dienos/>. [žiūrėta 2024 m. vasario 9 d.].

103. Visuotinė lietuvių enciklopedija (2024). *Poreikių hierarchija*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/poreikiu-hierarchija/> [žiūrėta 2024 m. kovo 16 d.].
104. Vlmedicina.lt. (2021). *Intymi higiena menstruacijų metu: ar nežinojimas gali pakenkti?* [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.vlmedicina.lt/lt/intymi-higiena-menstruaciju-metu-ar-nezinojimas-gali-pakenkti> [žiūrėta 2024 m. vasario 12 d.].
105. Zoom.us. (2024). [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://zoom.us/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 5 d.].
106. 15min.lt. *Nelaisvėje – daugiau bandymų žudyti: trūko ir artimųjų, ir psichologų pagalba*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/nelaisveje-daugiau-bandymu-zudyti-truko-ir-artimuju-ir-psichologu-pagalbos-56-1499594> [žiūrėta 2024 m. kovo 30 d.].

SANTRAUKA

Laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai moterims

Živilė Valeikaitė

Magistro darbe analizuojama Lietuvos mokslininkų retai tiriama tema – teisės aktuose įtvirtinti laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai moterims ir problemos, su kuriomis susiduria nuteistosios laisvės atėmimo įstaigose atlikdamos laisvės atėmimo bausmę ir resocializacijos proceso pirmajame etape, kuris laikomas bausmės esme. Temos problema pradedama tirti analizuojant tarptautinės teisės aktuose ir Lietuvos teisėje įtvirtinamus ypatumus moterims, lyginamas reglamentavimas. Taip pat analizuojami oficialūs statistiniai duomenys apie moterų laisvės atėmimo vietose tendenciją, duomenys apie nuteistasias, pateikti Lietuvos teismų priimtuose nuosprendžiuose ir galiausiai tiriamos moterims kylančios problemos bausmės atlikimo metu bei resocializacijos procese. Paskutinė problema analizuota pasitelkiant socialinių darbuotojų, dirbančių Panevėžio kalėjime, patirtis.

Šio darbo didžiausią dalį sudaro moterims, atliekančioms laisvės atėmimo bausmę, kylančios problemos atliekant bausmę ir resocializacijos procese, kuris laikomas bausmės atlikimo dalimi, nulemtos tinkamo jų poreikių neįvertinimo. Atlikus įvairių šaltinių analizę nustatyta, kad dažniausiai susiduriama su netinkamu nuteistųjų apgyvendinimu, higienos laikymosi apsunkinimu, nepakankama psichologine pagalba, priklausomybių gydymu, fizinės sveikatos priežiūra, šeiminių santykių ir socialinių ryšių palaikymo apsunkinimu bei neperspektyviu užimtumu. Didžioji dauguma šių problemų taip pat apsunkina ir sėkmingą resocializaciją: prastas užimtumas, saugumo jausmo trūkumas, psichologinės problemos ir prastas priklausomybių gydymas.

SUMMARY

Peculiarities of Imprisonment Execution for Women

Živilė Valeikaitė

The Master's thesis analyses a topic that is rarely studied by Lithuanian scientists - the peculiarities of the execution of imprisonment for women and the problems that convict women face when serving their imprisonment in penitentiary institutions and in the first stage of the resocialisation process, which is considered to be the essence of the punishment. The problem of the topic is examined by analysing the specific features of women's rights in international legislation and Lithuanian law and comparing the regulations. It also analyses official statistics on the trend of women in places of imprisonment, the data on convicted women in sentences passed by the Lithuanian courts and finally examines the problems women face during their sentence and in the process of resocialisation. The last problem is analysed through the experience of social workers working in Panevėžys Prison.

The main part of this work focuses on the problems faced by women serving a prison sentence during their sentence and in the process of resocialisation, which is considered to be part of the sentence, as a result of a failure to properly assess their needs. An analysis of various sources has shown that the most common problems are inadequate accommodation, hygiene problems, inadequate psychological support, treatment for addictions, physical health care, difficulties in maintaining family relations and social contacts, and unviable employment. Most of these problems also make successful resocialisation difficult: poor employment, lack of a sense of security, psychological problems, and poor addiction treatment.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

NUTEISTŪJŲ LAISVĖS ATĖMIMO ĮSTAIGOSE SKAIČIUS METŲ PABAIGOJE

		Nuteistųjų laisvės atėmimo įstaigose skaičius metų pabaigoje									
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Mo- terų ir vyrų	Nusikaltimai	8143	7768	6643	6213	5988	5879	5412	4739	4512	4418
	Nužudymas ir pasikėsinimas	1914	1885	1732	1659	1603	1544	1455	1364	1288	1185
	Sunkus sveikatos sutrikdymas	427	441	345	304	260	253	231	223	241	219
	Išžaginimas ir pasikėsinimas	471	457	314	165	353	327	270	247	238	188
	Plėšimas	1187	1080	934	724	650	594	462	340	285	254
	Vagystė	1570	1333	1014	902	814	751	708	581	529	524
	Viešosios tvarkos pažeidimai	143	136	135	138	121	94	86	54	43	57
	Nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis	928	941	791	773	760	811	800	776	819	817
	Turto prievartavimas	108	93	94	62	53	47	46	39	45	32
	Sukčiavimas	434	455	369	389	358	339	309	246	230	217
Vyrų	Nusikaltimai	7772	7427	6376	5920	5684	5606	5161	4532	4312	4232
	Nužudymas ir pasikėsinimas	1817	1785	1641	1570	1514	1455	1381	1293	1232	1139

	Sunkus sveikatos sutrikdymas	412	431	336	295	249	242	222	214	228	214
	Išžaginimas ir pasikėsinimas	469	457	314	165	353	326	268	245	235	188
	Plėšimas	1165	1061	920	705	636	578	451	337	281	243
	Vagystė	1499	1271	978	868	778	711	676	553	498	494
	Viešosios tvarkos pažeidimai	141	134	133	137	117	93	83	53	42	56
	Nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis	824	845	727	682	658	735	724	707	747	751
	Turto prievartavimas	108	93	94	62	53	47	46	39	45	32
	Sukčiavimas	411	427	344	364	339	322	290	235	219	208
Mo- terų	Nusikaltimai	371	341	267	293	304	273	251	207	200	186
	Nužudymas ir pasikėsinimas	97	100	91	89	89	89	74	71	56	46
	Sunkus sveikatos sutrikdymas	15	10	9	9	11	11	9	9	13	5
	Išžaginimas ir pasikėsinimas	2	-	-	-	-	1	2	2	3	-
	Plėšimas	22	19	14	19	14	16	11	3	4	11
	Vagystė	71	62	36	34	36	40	32	28	31	30
	Viešosios tvarkos pažeidimai	2	2	2	1	4	1	3	1	1	1
	Nusikaltimai, susiję su disponavimu	104	96	64	91	102	76	76	69	72	66

narkotinė- mis ar psichotropi- nėmis medžiago- mis											
Turto prievertavi- mas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sukčiavi- mas	23	28	25	25	19	17	19	11	11	9	

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Oficialios statistikos portalo duomenų bazėmis.

Prieiga per internetą: <[https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/).

NUTEISTŪJŲ AREŠTU SKAIČIUS LAISVĖS ATĖMIMO ĮSTAIGOSE METŲ
PABAIGOJE 2013–2022 M.

Metai	Nuteistų areštu skaičius laisvės atėmimo įstaigose metų pabaigoje	
	Nuteistų areštu skaičius	Procentinė dalis iš visų nuteistųjų laisvės atėmimo įstaigose
2022	56	1,27
2021	41	0,91
2020	56	1,18
2019	81	1,50
2018	71	1,21
2017	59	0,99
2016	73	1,17
2015	75	1,13
2014	100	1,29
2013	106	1,30

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenų bazėmis. Prieiga per internetą: <<https://www.ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/bausmiu-vykdyimo-statistika-1?year=2013&period=1-12&group=204>>.

NUTEISTŪJŲ LAISVĖS ATĖMIMO ĮSTAIGOSE PASISKIRSTYMAS PAGAL
AMŽIAUS GRUPES METŲ PABAIGOJE 2013–2022 M.

		Nuteistųjų laisvės atėmimo įstaigose pasiskirstymas pagal amžiaus grupes metų pabaigoje									
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Vyrai	<18	59	49	57	40	34	32	22	18	11	5
	18-20	496	400	301	283	261	251	197	141	114	116
	21-29	2854	2614	2089	1826	1641	1564	1310	1036	974	876
	30-39	2389	2343	2070	1918	1791	1761	1705	1543	1493	1417
	40-49	1289	1299	1179	1144	1224	1233	1158	1094	1027	1100
	50-59	525	557	513	523	535	563	569	491	481	510
	60<	160	165	167	186	198	202	200	209	212	208
Moterys	<18	-	1	1	1	1	3	1	-	1	1
	18-20	10	13	12	8	4	4	3	2	2	-
	21-29	84	81	79	71	70	63	56	39	33	26
	30-39	110	110	65	79	97	72	70	60	60	57
	40-49	104	69	64	71	78	77	71	60	50	47
	50-59	56	56	34	45	40	37	36	34	45	44
	60<	7	11	12	18	14	17	14	12	9	11

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Oficialios statistikos portalo duomenų bazėmis.

Prieiga per internetą: <[https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/).

2019–2023 M. LIETUVOS TEISMŲ NUOSPRENDŽIAI BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE

1. Kauno apygardos teismo 2023 m. gruodžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-187-485/2023.
2. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. rugsėjo 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-156-478/2023.
3. Kauno apylinkės teismo 2023 m. rugpjūčio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-55-1127/2023.
4. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. birželio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-660-1133/2023.
5. Kauno apygardos teismo 2023 m. birželio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-55-926/2023.
6. Kauno apylinkės teismo 2023 m. gegužės 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-215-668/2023.
7. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. gegužės 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1374-1128/2023.
8. Vilniaus apygardos teismo 2023 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-150-908/2023.
9. Plungės apylinkės teismo 2023 m. balandžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-66-941/2023.
10. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. balandžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-806-1034/2023.
11. Marijampolės apylinkės teismo 2023 m. balandžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-185-564/2023.
12. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. balandžio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-539-1100/2023.
13. Kauno apylinkės teismo 2023 m. vasario 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-335-1108/2023.
14. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-458-818/2023
15. Kauno apylinkės teismo 2023 m. sausio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-299-753/2023

16. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2289-865/2022.
17. Kauno apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2138-725/2022.
18. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2531-486/2022.
19. Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. gruodžio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-116-635/2022.
20. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gruodžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-419-576/2022.
21. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-246-574/2022.
22. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. spalio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1532-1017/2022.
23. Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-2-606/2022.
24. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2046-1170/2022.
25. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. spalio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-504-574/2022.
26. Marijampolės apylinkės teismo 2022 m. rugsėjo 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-326-503/2022.
27. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. rugpjūčio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-485-859/2022.
28. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. birželio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1659-1155/2022.
29. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. birželio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-112-1020/2022.
30. Šiaulių apygardos teismo 2022 m. birželio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-73-616/2022.
31. Marijampolės apylinkės teismo 2022 m. gegužės 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-114-670/2022.

32. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gegužės 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-288-932/2022.
33. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. gegužės 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-377-1078/2022.
34. Klaipėdos apylinkės teismo 2022 m. balandžio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-59-890/2022.
35. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. balandžio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-40-369/2022.
36. Marijampolės apylinkės teismo 2022 m. balandžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1 – 84-482/2022.
37. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. kovo 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-123-318/2022.
38. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. kovo 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-191-992/2022.
39. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-843/2022.
40. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. vasario 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-992/2022.
41. Marijampolės apylinkės teismo 2021 m. lapkričio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-528-443/2021.
42. Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. lapkričio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-229-361/2021.
43. Panevėžio apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-350/2021.
44. Alytaus apylinkės teismo 2021 m. liepos 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-148-319/2021.
45. Klaipėdos apylinkės teismo 2021 m. birželio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-448-963/2021.
46. Panevėžio apylinkės teismo 2021 m. birželio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1–63–928/2021.
47. Šiaulių apygardos teismo 2021 m. birželio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-354/2021.

48. Šiaulių apygardos teismo 2021 m. gegužės 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-11-282/2021.
49. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. gegužės 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1069-817/2021.
50. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. gegužės 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1062 -506/2021.
51. Kauno apylinkės teismo 2021 m. gegužės 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-229-836/2021.
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-53-449/2021.
53. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. balandžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-225-859/2022.
54. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. balandžio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-85-908/2021.
55. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. balandžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-199-574/2021.
56. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. balandžio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-115-873/2021.
57. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-923-957/2021.
58. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. vasario 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-988/2021.
59. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. vasario 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-540-806/2021.
60. Šiaulių apygardos teismo 2021 m. sausio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-51-309/2021.
61. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. sausio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-404-1122/2021.
62. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. gruodžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3209-716/2020.
63. Kauno apygardos teismo 2020 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-561-593/2020.

64. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2142-1033/2020.
65. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-478-935/2020.
66. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-261-626/2020.
67. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. rugpjūčio 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-193-935/2020.
68. Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. birželio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-24-417/2020.
69. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-50-318/2020.
70. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-205-1034/2020.
71. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-54-468/2020.
72. Kauno apygardos teismo 2019 m. gruodžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-293-813/2019.
73. Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. liepos 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-157-360/2019.
74. Šiaulių apygardos teismo 2019 m. gegužės 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-16-300/2019.
75. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. balandžio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-189-497/2019.
76. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. kovo 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-59-497/2019.
77. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. vasario 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-94-449/2019.
78. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. vasario 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-108-870/2019.

DUOMENYS APIE NUTEISTAŠIAS, PATEIKTI 2019–2020 LIETUVOS TEISMŲ
NUOSPRENDŽIUOSE

Duomenys	Rezultatai
Amžius	1) Nėra duomenų – 57 2) Jauno amžiaus – 8 3) 23 m. – 1 4) Darbingo amžiaus – 2 5) Pensininkė – 2 6) Solidaus amžiaus – 1 7) 58 m. – 1
Šeiminė padėtis	1) Nėra duomenų – 4 2) Netekėjusi – 23 3) Ištekėjusi – 25 4) Išsituokusi – 12 5) Našlė – 8
Išsilavinimas	1) Nėra duomenų – 25 2) Neturinti išsilavinimo – 8 3) Nebaigtas pradinis – 2 4) Pradinis – 11 5) Pagrindinis – 10 6) Vidurinis – 15 7) Profesinis – 1
Turi nuolatinę gyvenamą vietą	1) Ne – 9 2) Taip – 63
Išlaiko kitus	1) Vaikai – 1 2) Globotini – 1 3) Savo vaiką(us) – 25 4) Ne / nėra duomenų – 45

Turi nepilnamečių vaikų	1) Ne / nėra duomenų – 37 2) 1 vaiką – 14 3) 2 vaikus – 9 4) 3 - 4 5) 4 – 2 6) 5 – 2 7) 8 – 1 8) Daugiau nei 2 (tikslus skaičius nenurodomas) – 3
Turi psichikos sveikatos sutrikimų	1) Teikiamas socialinio darbuotojo psichologinis palaikymas – 1 2) Stresas ir depresija dėl vaiko netekimo – 1 3) Elgesio sutrikimas (dėl opioidų vartojimo) – 2 4) Nerimo sutrikimas – 1 5) Paranoidinė šizofrenija – 1 6) Depresija – 1 7) Sutrikimai, sukelti nuolatos patirto psichologinio ir fizinio smurto – 1 8) Ne / nėra duomenų – 64
Turi fizinės sveikatos sutrikimų	1) 25 proc. darbingumas – 1 2) 40 proc. darbingumas – 1 3) Smegenų liga, pastovus galvos spaudimas, ūžesys, reikalingas širdies stimulatorius – 1 4) Stuburo skausmai – 1 5) Traumos – 1 6) Nealerginė bronchinė astma, hipertenzinė širdies liga be širdies nepakankamumo, ūminis sinusitas, vartojami paskirti vaistai, atlikta akies operacija – 1 7) Sunki liga – 1 8) ŽIV – 1 9) Ne / nėra duomenų – 64
Turi alkoholio vartojimo problemų	1) Ne / nėra duomenų – 71 2) Taip – 1

Turi narkotikų vartojimo problemų	1) Ne – 34 2) Taip – 38
Teistumas	1) Ne – 26 2) Taip – 46
Administraciniai nusizengimai	1) Ne – 13 2) Taip – 49 3) Nėra duomenų – 10
Pilietybė	1) Be pilietybės – 2 2) Lietuvos – 63 3) Rusijos federacijos – 1 4) Nėra duomenų – 6
Darbas	1) Nedirba – 53 2) Dirba – 17 3) Nėra duomenų – 2
Bausmės trukmė	1) Nuo 6 mėn. iki 1 metų – 2 2) Nuo 1 metų iki 3 metų – 33 3) Nuo 3 metų iki 5 metų – 15 4) Nuo 5 metų iki 10 metų – 18 5) Nuo 10 metų iki 15 metų – 4

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Liteko vieša sprendimų paieška ir Priede Nr. 4 pateiktais teismų nuosprendžiais. Prieiga per internetą: <<https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2>>.

KOKYBINIO TYRIMO (INTERVIU) KLAUSIMAI SU TYRIMO DALYVĖS A
ATSAKYMAIS

Panevėžio kalėjimo socialinių darbuotojų kokybinio tyrimo (interviu) klausimai

Tyrimo dalyvė A

Įžanginiai klausimai:

1. Kiek laiko dirbate su nuteistosiomis?

6 mėnesius.

2. Koks Jūsų išsilavinimas?

Socialinio darbo profesinis bakalauras.

3. Ar dirbate tik su pilnametėmis nuteistosiomis ar ir nepilnametėmis?

Tik pilnametėmis. Aš dirbu konkrečiai su ne pirmą kartą bausmę atliekančiomis moterimis.

Darbo specifika ir santykiai su nuteistosiomis:

4. Nuo kurio bausmės atlikimo momento socialinės darbuotojos pradeda bendravimą su nuteistosiomis? Kada, jūsų vertinimu, tikslingiausia pradėti rengti nuteistasias gyvenimui po bausmės atlikimo?

Priklauso nuo bausmės trukmės, dažniau kaip nustatyta – likus vieniems metams iki bausmės pabaigos, tačiau pasitaiko įvairių situacijų, pavyzdžiui, priklauso nuo bausmės trukmės ar lygtinio paleidimo, kai tenka pradėti darbą anksčiau ar nuo bausmės pradžios.

Jeigu ilgesnė bausmė, tai tikrai tikslinga prieš metus pradėti darbą.

5. Kaip pasireiškia socialinis darbas su nuteistosiomis, kokią pagalbą/paslaugas teikiate?

Teikiame informaciją kilus klausimams, konsultuojame, tarpininkaujame tarp moterų ir kitų institucijų, kadangi pasitaiko atvejų, kai atvyksta atlikti bausmės neturėdamos asmens tapatybę patvirtinančio dokumento. Taip pat padedame deklaruoti gyvenamąją vietą jų miesto savivaldybėje, nustačius, kad vaikai yra globos įstaigose, tarpininkaujame tarp motinų ir įstaigos planuojant pasimatymus. Pasitaikė situacija, kad nuteistosios vyras yra taip pat globos įstaigoje dėl neįgalumo, kadangi nuteistajai trūksta įgūdžių, tai padedame tarpininkauti dėl pasimatymo su vyru, padedame tvarkyti reikalus dėl neįgalumo išmokų.

Taip pat dirbame su neseniai pagimdžiusiomis nuteistosiomis, tai joms taip pat padedame gauti joms skirtas išmokas, patariame iš savo patirties.

6. Kokia konsultacijų trukmė? Kas kiek laiko konsultuojamas tas pats žmogus?

Konsultuojama gana dažnai, kai pačios moterys užsuka pasiklausti ko nors iškilus klausimams. Yra moterų, kurios mokosi antroje ar trečioje klasėje ar kurioms sunkiau sekasi skaityti ar rašyti, tai pagalbos prireikia dažniau.

Kadangi esu nauja darbuotoja ir joms reikia apsiprasti, tai dažnai užsuka konkrečiais klausimais arba man reikalinga kokia nors informacija, tačiau pamažu pradeda dažniau užsukti, prasilenkiant pradeda kalbinti.

Minimali trukmė apie 15 minučių, tačiau jeigu nori nuteistosios pasipasakoti, tai gali trukti ir valandą ar ilgiau.

7. Ar dalyvaujate sudarant nuteistųjų resocializacijos planus? Kaip prie jų prisidedate? Ar atsižvelgiama į jūsų pasiūlymus, komentarus, įžvalgas?

Ne, aš nedalyvauju, kitos socialinės darbuotojos dalyvauja.

8. Kokius veiksmus galėtumėte išskirti, kurie didina moterų motyvaciją keisti įpročius ir elgtis pozityviai? Kaip skatinate šią nuteistųjų motyvaciją?

Motyvuoja galimybė patekti į lengvą bausmės atlikimo grupę, kurioje laisvės sąlygos arba artėjant lygtinio paleidimo komisijai stengiasi atitikti individualų resocializacijos planą. Iš esmės motyvuoja geresnės sąlygos ir išeiti greičiau į laisvę.

9. Ar pastebite motyvacijos skirtumus tarp gyvenančiu mažesnėse patalpose ir didesnėmis grupėmis?

Kadangi gyvena tikrai po kelias, tai stengiamasi apgyvendinti taip, kad nekonfliktuotų. Kitos jau yra pažįstamos. Dėl išsilavinimo trūkumo kartais vienoms būna nedrąsu paskambinti, tai kitos padeda, apie pagalbą praneša socialiniams darbuotojoms. Ne pirmą kartą kalinčioms leidžiama šiek tiek pasirinkti su kuo gyventi, kad atmosfera būtų gera. Yra vyresnio amžiaus moteris, tai ji stengiasi kitas nuraminti, kad viskas yra gerai, stengiamės bendrauti, nesipykstam.

10. Kaip formavosi **jūsų požiūris** į laisvės atėmimo bausmę atliekančias moteris lyginant laikotarpį iki pradėdant ir pradėjus dirbti šį darbą?

Buvo šiek tiek stereotipinis įspūdis apie įkalinimo įstaigą. Šiek tiek baugino tvarka, patikrų išsamumas, nemažas skaičius pareigūnų ir kabinete įrengtas saugos mygtukas. Pradėjus darbą buvo įteiktas sąrašas nuteistųjų, kurios linkusios užpulti. Pradžioje elgesys buvo atsargesnis tiek įstaigoje bendrai, tiek bendraujant su nuteistosiomis, nes nors norima padėti, tačiau ne visada gali pavykti, jei moterys bus priešingai nusistačiusios.

Šiuo metu mano požiūris, kad žmonėmis visko nutinka gyvenime ir nėra reikalo klijuoti etiketes.

11. Koks **nuteistųjų požiūris** į socialines darbuotojas, dirbančias laisvės atėmimo vietas įstaigoje? Kaip jis keitėsi?

Pirmus kartus nuteistosios iš tiesų ateidavo nedrąšiai, nepatikliai klausiant dėl kokios priežasties yra kviečiamos, tačiau kai sužino kas vyksta, gavus pagalbą, pamažu apsiprantama, tarpusavyje dalijamasi patirtimi ir tokiu būdu pamažu pradeda kreiptis vis daugiau nuteistųjų. Joms reikia laiko apsiprasti su kiekvienu nauju žmogumi ir jeigu pasitiki – kreipiasi pagalbos.

12. Koks **kitų kalėjimo darbuotojų (administracijos, prižiūrėtojų) požiūris** į bausmę atliekančiąsias?

Priklauso nuo žmogaus nusistatymo, vieni pakalbina nuteistąsias, kiti bendrauja griežčiau ir drausmina kitus darbuotojus, nes yra nustatyta tvarka. Pareigūnai bendrauja griežčiau, formaliau, kiti darbuotojai linkę žiūrėti lanksčiau.

13. Koks **kitų kalėjimo darbuotojų (administracijos, prižiūrėtojų) požiūris** į **socialines darbuotojas**?

Ši pareigybe atsirado neseniai, tai pradžioje kildavo klausimų ką mes čia darome, ar tikrai esame reikalingi, tačiau pamažu ir kiti darbuotojai pradeda nukreipti nuteistąsias pas mus, tai pamažu pradeda vertinti pozityviai.

Kylančios problemos dirbant su nuteistosiomis:

14. Kaip manote, kas apsunkina sėkmingą resocializaciją?

Manau, kad tai galėtų būti psichologų trūkumas.

15. Ką, jūsų nuomone, reikėtų keisti, kad teikiama pagalba būtų veiksmingesnė?

Kadangi pačiame kalėjime vyksta pertvarka, visi šiek tiek pasimetę, persidengia kai kurių darbuotojų funkcijos. Sunku įvertinti ką iš tiesų turi ir gali daryti kiekvienas, kadangi formaliai būtų galima, tačiau kyla dvejonų ar kompetencija leidžia tai. Kita problema yra didelis informacijos srautas, kurią sunku visą laiką pastebėti ir iš to kyla neįėjimas vykdam savo funkcijas. Šiuo metu reikia laiko visiems apsiprasti ir atrasti „darbo šabloną“ pagal kurį reikės dirbti.

16. Į kokias grupes galėtumėte suskirstyti problemas, kurios kyla nuteistosioms bausmės atlikimo metu?

Pagrindinės problemos, sakyčiau, yra finansai: turimos skolos ir priverstinis jų išieškojimas. Taip pat klausimai su vaikais – apribota tėvų valdžia ir norima pradėti bendrauti su vaikais ir ateityje atgauti jų globą. Na ir sveikatos problemos, kurių kyla labai įvairų. Pasitaiko, kad moterys ne visos tinkamai geba įsivertinti jų pavojingumą, todėl tenka paraginti tiek dėl savęs, tiek dėl kitų gydytis.

17. Su kokiais sunkumais susiduria moterys ruošiantis grįžti į visuomenę atlikus bausmę? Nebe pirmą kartą kalinčioms baimių jau kyla labai mažai, tai pagrindinė užduotis, pavyzdžiui artėjant lygtinio paleidimo komisijai, būna patikrinti kur ir ar deklaruota gyvenamoji vieta, nes pasitaiko, kad jos keičia gyvenamąsias vietas, tai yra reikalinga patikrinti, kad iš tiesų ji būtų kurs nors deklaruota. Taip pat kyla problemų išsiaiškinant kokios iš tiesų pagalbos reikia, nes kai kurios kreipiasi neapsisprendusios kokios pagalbos reikia, taip pat pasitaiko linkusių save geriau pateikti nei iš tiesų yra, o tai atsiskleidžia tiek iš kitų pasakojimų, tiek iš jų pačių, joms pradėjus išsamiau atsiverti. Tuomet belieka įsivertinti faktus ir pasirinkti kokia pagalba iš tiesų yra reikalinga.

18. Kaip vertinate esamą psichologų trūkumą? Kokią įtaką ši problema daro socialinių darbuotojų darbui ir nuteistųjų resocializacijos proceso kokybei?

Jaučiasi šis trūkumas, nes tuomet moterys ieško kam pasipasakoti, tai gali daryti ir konsultacijų metu. Šiuo metu Panevėžio kalėjime yra dirbanti 1 psichologė, tačiau Raudonasis kryžius suorganizavo pagalbą šiuo klausimu – yra dvi psichologės, kurios teikia konsultaciją nuotoliu ir 10 moterų yra konsultuojamos.

19. Kokią pagalbą gali gauti moterys, priklausomos nuo narkotinių medžiagų?

Yra atvejo vadyba, kuri konsultuoja anonimines alkoholikes ir narkomanes anonimes, pradžioje buvo bandyta dirbti grupėmis, tačiau dėl kažkokių priežasčių buvo atsisakyta tokio darbo modelio. Dažniau dirbama individualiai, konsultuoja, jeigu moterys kreipiasi iškilus sunkumų. Išleidžiant lygtinai yra siūloma vykti į reabilitacijos centrus, jeigu nori ir sutinka. Tai jeigu tik nuteistosios nori, gali konsultuotis tiek čia vietoje, tiek vykti į reabilitacijos centrus.

Pokyčio vertinimas:

20. Kokie mokymai buvo organizuojami prieš pradėdant šį darbą ir jau pradėjus dirbti? Kaip vertinate jų kokybę? Ar suteiktas žinias pavyksta pritaikyti praktikoje?

Mokymų organizuojama iš tiesų daug, per pusę metų dalyvavau 6–7.

21. Kokius savo socialinio darbo su nuteistosiomis pasiektus rezultatus galite išskirti?

Svarbus pasiekimas – susiklostė situacija, kad vaikų, esančių globos įstaigoje, motinai atliekant laisvės atėmimo bausmę pasimetę dokumentai ir nuteistoji kreipėsi pagalbos, kadangi nežinojo kur yra vaikai. Pavyko bendromis jėgomis su kitomis institucijomis surasti vaikus ir atkurti motinos ir vaikų ryšį. Atkūrus šį ryšį ji tapo pozityvesnė, pagerėjo jos emocinė savijauta.

22. Kiek jums metų?

33 metai.

KOKYBINIO TYRIMO (INTERVIU) KLAUSIMAI SU TYRIMO DALYVĖS B
ATSAKYMAIS

Panevėžio kalėjimo socialinių darbuotojų kokybinio tyrimo (interviu) klausimai

Tyrimo dalyvė B

Įžanginiai klausimai:

1. Kiek laiko dirbate su nuteistosiomis?

Su nuteistosiomis dirbu 5 mėnesius.

2. Koks Jūsų išsilavinimas?

Aukštasis, socialinio darbo.

3. Ar dirbate tik su pilnametėmis nuteistosiomis ar ir nepilnametėmis?

Tik su pilnametėmis, nepilnamečių dar nepasitaikė.

Darbo specifika ir santykiai su nuteistosiomis:

4. Nuo kurio bausmės atlikimo momento socialiniai darbuotojai pradeda bendravimą su nuteistosiomis? Kada, jūsų vertinimu, tikslingiausia pradėti rengti nuteistasias gyvenimui po bausmės atlikimo?

Kai tik perkeliamos iš karantino į būrį. Manau tikslingiausias pasiruošimas gyvenimui laisvėje metai iki paleidimo, tačiau priklauso nuo bausmės laiko.

5. Kaip pasireiškia socialinis darbas su nuteistosiomis, kokią pagalbą/paslaugas teikiate? Konsultacijomis rūpinamais klausimais, tarpininkavimu tarp moterų ir kitų institucijų, nuteistųjų informavimu.

6. Kokia konsultacijų trukmė? Kas kiek laiko gali konsultuotis tas pats žmogus?

Konsultacijos paprastai trunka apie 40 min., o kartais ir nuo 1 val. iki 2 val., priklauso nuo situacijos ir kiek nuteistoji nori kalbėtis. Nėra nustatyta kiek kartų galima kreiptis, bendraujama pagal poreikį.

7. Ar dalyvaujate sudarant nuteistųjų resocializacijos planus?

Taip dalyvauju, pati sudarinėju. Kiekvieno specialisto nuomonė labai svarbi.

8. Kokius veiksnius galėtumėte išskirti, kurie didina moterų motyvaciją keisti įpročius ir elgtis pozityviai? Kaip skatinate šią nuteistųjų motyvaciją?

Bendravimas su šeima, artimaisiais, galimybė greičiau pas juos sugrįžti. Skatiname nutrūkusius ryšius atnaujinti, jei reikia pagalbos ir padedame.

9. Ar pastebite motyvacijos skirtumus tarp gyvenančių mažesnėse patalpose ir didesnėmis grupėmis?

Ne.

10. Kaip formavosi **jūsų požiūris** į laisvės atėmimo bausmę atliekančias moteris lyginant laikotarpį iki pradedant ir pradėjus dirbti šį darbą?

Atėjau jau save nuteikus, kad dirbsiu su žmonėmis ir jų sunkumais, o ne su jų bausmėmis, todėl stengiuosi nesigilinti į nusikaltimus už kuriuos jos kali. Teismas jas jau nuteisė.

11. Koks **nuteistųjų požiūris** į socialinius darbuotojus, dirbančius laisvės atėmimo vietas įstaigoje? Kaip jis keitėsi?

Didžioji dalis nuteistųjų požiūris teigiamas, kreipiasi pagalbos, noriai ateina į konsultacijas. Moterys labai motyvuotos, nes jos nori bendrauti, nori dėmesio.

12. Koks **kitų kalėjimo darbuotojų (administracijos, prižiūrėtojų) požiūris** į įkalintąsias?

Negaliu atsakyti.

13. Koks **kitų kalėjimo darbuotojų (administracijos, prižiūrėtojų) požiūris** į socialinius darbuotojus?

Tuo klausimu nediskutavom, bet manau teigiamas.

Kylančios problemos dirbant su nuteistosiomis:

14. Kaip manote, kas apsunkina sėkmingą resocializaciją?

Niekas neapsunkina.

15. Ką, jūsų nuomone, reiktų keisti, kad teikiama pagalba būtų veiksmingesnė?

Dar per trumpai dirbu, kad galėčiau įvertinti.

16. Į kokias grupes galėtumėte suskirstyti problemas, kurios kyla nuteistosioms bausmės atlikimo metu?

Problemų kyla daug ir įvairių, visgi specifinė bendruomenė, specifinė įstaiga su režimu ir daug įvairių sąlygų, kurių reikia laikytis, o tai kelia įtampą.

17. Su kokiais sunkumais susiduria moterys ruošiantis grįžti į visuomenę atlikus bausmę? Išskirčiau problemas su gyvenamąja vieta, dažnai pasitaiko atveju, kai neturi kur grįžti.

18. Kaip vertinate esamą psichologų trūkumą? Kokią įtaką ši problema daro socialinių darbuotojų darbui ir nuteistųjų resocializacijos proceso kokybei?

Psichologų trūkumas labai atliepia nuteistųjų emocinei būklei, o nuo to kenčia ir visas resocializacijos procesas, su kai kuriomis konsultacijos pailgėja, nes moterys nori išsipasakoti, su kitomis bendrauti sunkiau.

Pokyčio vertinimas:

19. Kokie mokymai buvo organizuojami prieš pradėdant šį darbą ir jau pradėjus dirbti? Kaip vertinate jų kokybę? Ar suteiktas žinias pavyksta pritaikyti praktikoje?

Mokymų vyksta labai daug ir įvairių, pavyzdžiui, „motyvuotas interviu“, savižudybių prevencijos ir pan., visi labai įdomūs, atliepia mūsų funkcijas.

20. Kokius savo socialinio darbo su nuteistosiomis pasiektus rezultatus galite išskirti?

Dar neturiu rezultatų.

21. Kiek jums metų?

39 metai.